

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

**WEL OF NIET NAAR DE HOGESCHOOL?
ACHTERLIGGENDE MECHANISMEN VAN ONBEDOELDE
ZELFSELECTIE IN HET KEUZEPROCES VAN MBO 4-
STUDENTEN**

TUSSENRAPPORTAGE

MEERJARIG ONDERZOEK SELECTIE EN TOEGANKELIJKHEID

Juni 2021

Voorwoord

Straks heb je je mbo4-diploma gehaald en sta je voor een belangrijke keuze. Je gaat aan het werk, je vak uitoefenen en er je geld mee verdienen. Of je gaat naar het hbo en studeert verder in jouw vakgebied. De ene keuze is niet beter dan de andere. Als die maar goed geïnformeerd en weloverwogen kan worden gemaakt. En zolang er maar geen onbedoelde drempels zijn om naar het hoger onderwijs te gaan.

Want er zijn ook afgestudeerde mbo'ers die eigenlijk het liefst naar het hoger onderwijs hadden willen gaan, maar het toch maar niet doen. Welke factoren maken dat gekwalificeerde jongeren afzien van een vervolgstudie in het hoger onderwijs? De minister vroeg de Inspectie van het Onderwijs om daar een onderzoek naar te doen. Het hoger onderwijs moet immers toegankelijk zijn voor iedereen die aan de vereisten voldoet en het wil. We hielden dit onderzoek onder mbo 4-studenten in het laatste jaar van hun opleiding. Later dit jaar volgt nog een rapport over onbedoelde zelfselectie onder leerlingen in het voortgezet onderwijs.

Het is overigens niet gemakkelijk zicht krijgen op de werkelijke overwegingen van studenten – sterker nog: in hoeverre zijn ze zich daar zelf van bewust? Dat is nu gelukt door mbo 4-studenten een reeks denkbeeldige situaties over het hoger onderwijs voor te leggen, en hen steeds te vragen wat ze in dat geval zouden doen. Door in die situaties verschillende drempels te verhogen of juist te verlagen, ontstaat goed inzicht in de omvang en de achtergrond van deze groep die onbedoeld afziet van een studie in het hoger onderwijs.

Op die manier ontdekten we dat de keuze voor doorstuderen deels samenhangt met kenmerken van studenten. En opmerkelijk: het gaat eerder om studenten met faalangst of bovenmatige examenstress, dan om wat hun ouders verdienen, of hoe hoog die ouders zijn opgeleid. Daarnaast heeft de omgeving van de student invloed op de keuze: studeren veel vrienden door, of ben je dan een buitenbeentje? Ook spelen factoren in het onderwijsstelsel een rol. Bijvoorbeeld of een vervolgopleiding veel extra jaren of veel geld kost, en ook hoe moeilijk de student denkt dat de opleiding voor hem of haar zal zijn. Juist deze factoren vormen voor bepaalde groepen studenten wel een belangrijke drempel om te kiezen voor het hbo, en voor andere groepen niet of nauwelijks.

Met dat alles in het achterhoofd zou het goed zijn als de beide sectoren mbo en hbo gezamenlijk doorlopende leerlijnen stimuleren. Met daarin ook aandacht voor de basisvaardigheden die mbo'ers nodig hebben op het hbo en in de beroepspraktijk daarna. Verder helpt het als er minder financiële drempels zijn voor mbo 4-studenten op weg naar het ho. En niet in de laatste plaats is het zinvol als mbo-opleidingen op basis van deze inzichten structureel aandacht geven aan onbedoelde zelfselectie bij hun laatstejaars mbo 4-studenten. Bijvoorbeeld door steeds te herkennen wat sommige studenten het liefst zouden willen kiezen, en wat ze daarvan mogelijk weerhoudt.

Want iedereen die gekwalificeerd is, moet een goede en vooral positieve keuze kunnen maken: doelbewust direct naar de arbeidsmarkt, of weloverwogen doorstuderen.

Alida Oppers
inspecteur-generaal van het Onderwijs

INHOUD

Voorwoord 2

Samenvatting 5

1 Inleiding 7

- 1.1 Achtergrond en aanleiding 8
- 1.2 Doel en probleemstelling 9
- 1.3 Focus 9
- 1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen 10
- 1.5 Definitie van zelfselectie 10
- 1.6 Instrumentontwikkeling 12
- 1.7 Leeswijzer 14

2 Methode van onderzoek 15

- 2.1 Inleiding 15
- 2.2 Vooronderzoeken 15
 - 2.2.1 Vooronderzoek onder decanen en studieloopbaanbegeleiders 15
 - 2.2.2 Vooronderzoek ResearchNed 16
- 2.3 Vragenlijst/vignetten 16
 - 2.3.1 Vignetten 17
 - 2.3.2 Vragen over coronapandemie 18
 - 2.3.3 Pre-test vragenlijst en vignetten 19
 - 2.3.4 De onderzoeksgroep 19
 - 2.3.5 Steekproef 19
 - 2.3.6 Respons 20
 - 2.3.7 Representativiteit 20
- 2.4 Statistische analyses 20

3 Drempels voor mbo 4-studenten om niet verder in het hoger onderwijs te studeren 22

- 3.1 Inleiding 22
- 3.2 Onderzoeksvraag 22
- 3.3 Bevindingen uit literatuuronderzoek 23
 - 3.3.1 Stelselkenmerken 23
 - 3.3.2 Opleidingskenmerken 24
 - 3.3.3 Achtergrondkenmerken 26
 - 3.3.4 Persoonlijkheidskenmerken 28
- 3.4 Resultaten uit het vragenlijstonderzoek 29
- 3.5 Conclusie 31

4 Kenmerken van mbo 4-studenten en de kans op doorstuderen 34

- 4.1 Inleiding 34
- 4.2 Onderzoeksvragen 34
- 4.3 Kenmerken van de mbo 4-studenten en kans op doorstuderen 35
 - 4.3.1 Achtergrondkenmerken 35
 - 4.3.2 Persoonlijkheidskenmerken 43
 - 4.3.3 Schoolkenmerken: loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) 49
 - 4.3.4 Overige kenmerken 51
- 4.4 Wel of niet naar het hbo: verschillen tussen groepen mbo 4-studenten 52
- 4.5 Conclusie 52

5 Zelfselectie bij verschillende groepen studenten 56

- 5.1 Inleiding 56
- 5.2 Vignetten 56
- 5.3 Wel of niet naar het hbo: drempels in het stelsel 57
- 5.4 Wel of niet naar het hbo: wie struikelt over welke drempels? 59
 - 5.4.1 Veel oud-mbo'ers vinden de hbo-opleiding moeilijker dan hun mbo-opleiding 59
 - 5.4.2 Een hbo-opleiding duurt vier jaar 61
 - 5.4.3 Voor het hbo moeten mbo'ers harder werken dan havisten 65
 - 5.4.4 De voorwaarden voor de studielening worden ongunstiger 66
- 5.5 Conclusie 67

6 De omvang van zelfselectie 69

- 6.1 Omvang van zelfselectie: simulatie 69
 - 6.1.1 Omvang zelfselectie op basis van achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken 70
 - 6.1.2 Omvang zelfselectie op basis van drempels 71
 - 6.1.3 Omvang zelfselectie op basis van drempels in combinatie met achtergrond en persoonlijkheidskenmerken 72
- 6.2 Conclusie 74

7 Conclusies en aanbevelingen 75

- 7.1 Conclusies 75
 - 7.1.1 Welke studentkenmerken en kenmerken van het hoger onderwijs zijn mogelijk gerelateerd aan onbedoelde zelfselectie bij gekwalificeerde mbo 4-studenten? 75
 - 7.1.2 Welke afzonderlijke studentkenmerken zijn van invloed op de ingeschatte kans die een mbo 4-student zichzelf geeft om door te studeren in het hoger onderwijs? 76
 - 7.1.3 Welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien vaker af van het hoger onderwijs dan andere groepen? 77
 - 7.1.4 Welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien vanwege drempels in het hoger onderwijs af van verdere studie, terwijl ze zonder deze drempels wel door zouden studeren? 78
 - 7.1.5 Hoe groot is de groep mbo 4-studenten met de benodigde kwalificaties voor het hoger onderwijs die afziet van een onderwijsloopbaan in het hoger onderwijs? 79
 - 7.1.6 Algemene conclusie 80
- 7.2 Aanbevelingen 81

8 Epiloog: impact van de coronapandemie op toekomstige keuzes 83

- 8.1 Inleiding 83
- 8.2 Invloed van de coronapandemie op plannen 83
- 8.3 Uitspraken over de coronapandemie 85
- 8.4 Conclusie 87

Literatuur 88

Afkortingen 92

Bijlage I Inventariserend vooronderzoek naar zelfselectie onder leden van de Vereniging van Schooldecanen en Loopbaanbegeleiders (VvSL) 93

Bijlage II Tabellen bij afzonderlijke hoofdstukken 97

- Tabellen hoofdstuk 2 97
- Schaalconstructies en tabellen hoofdstuk 4 100
- Tabellen hoofdstuk 5 107
- Tabellen hoofdstuk 7 109

Samenvatting

Dit rapport bevat de eerste resultaten van een onderzoek naar zelfselectie. De Inspectie van het Onderwijs heeft dit deelonderzoek uitgevoerd naar aanleiding van de motie-Van den Hul, waarin de regering werd verzocht om een onderzoek te (laten) doen naar de factoren die ervoor zorgen dat jongeren afzien van een vervolgstudie in het hoger onderwijs terwijl ze wel de benodigde kwalificaties hebben. De vraag is waardoor deze onbedoelde vorm van zelfselectie wordt veroorzaakt. Dit tussenrapport richt zich op mbo 4-studenten in het laatste jaar van hun opleiding. Via een vragenlijst- en vignettenonderzoek hebben we achterhaald welke factoren voor welke groepen studenten een rol spelen bij zelfselectie. Daartoe hebben de mbo 4-studenten verschillende fictieve situaties voorgelegd gekregen en is hen telkens gevraagd aan te geven of ze onder de beschreven hypothetische omstandigheden een keuze voor het hbo zouden maken.

Conclusies

Een aantal belangrijke kenmerken (zowel van het onderwijsstelsel als van de student) leiden er toe dat mbo-studenten afzien van een vervolgopleiding, terwijl ze wel de kwalificatie en vaardigheden daartoe hebben:

1. Uit literatuuronderzoek blijkt dat studiekosten, de duur van de opleiding, de verwachte moeilijkheidsgraad en het imago dat mbo'ers hebben in het hbo, drempels kunnen vormen voor mbo'ers om verder te studeren. De studiekosten werd ook in de vragenlijst door mbo'ers het vaakst genoemd als een belangrijke belemmerende factor voor verdere studie. Daarnaast laat het literatuuronderzoek zien dat factoren als het opleidingsniveau en het inkomen van de ouders, migratieachtergrond, onzekerheid, faalangst en eerdere negatieve schoolervaringen een rol spelen. Al deze factoren interacteren op verschillende manieren; een drempel kan voor de ene groep zwaarder wegen dan voor een andere groep.
2. Ons empirisch onderzoek laat zien dat afzonderlijke bekeken sociale achtergrondkenmerken als leeftijd, migratieachtergrond, opleiding van de ouders en een eventuele fysieke of psychische beperking van invloed zijn op de ingeschatte kans om aan een vervolgopleiding in het hbo te beginnen. Ook het sociale netwerk van de student en de eerdere schoolprestaties hangen hier mee samen. Echter als we deze kenmerken in samenhang analyseren blijkt een beperkt aantal een significant effect te hebben. Dit betreft:
 - a. studenten met ouders/verzorgers die weinig stimuleren tot verdere studie in het hoger onderwijs;
 - b. studenten die onzeker zijn over het eigen kunnen in het hoger onderwijs (faalangst);
 - c. studenten met vrienden die negatief staan ten opzichte van het hoger onderwijs;
 - d. studenten die weleens een jaar hebben gedoubleerd;
 - e. studenten die stress voor een naderend examen ervaren.
3. De vier drempels die uit het literatuuronderzoek naar voren kwamen zijn middels vignetten aan de mbo'ers voorgelegd. Op die manier zijn ze ook onderling vergelijkbaar in de mate waarop ze zelfselectie beïnvloeden. Alle vier blijken ze van belang. Studieduur heeft daarbij het grootste gevolg. Bij een langere studieduur zien meer mbo 4-studenten af van verdere studie. Het imago

van het hbo, voorgelegd als het gegeven dat mbo'ers harder moeten werken dan havisten, blijkt de minst grote drempel. De gepercipieerde moeilijkheidsgraad (niveauverschil tussen mbo en hbo) en de voorwaarden voor een studielening (studiekosten) zitten daartussenin. Verder blijkt dat bij verschillende drempels de migratieachtergrond, het sociale netwerk, faalangst, examenstress, risicoaversie en een fysieke of psychische beperking een rol spelen bij zelfselectie, maar dat het per drempel verschilt welke groepen studenten zich laten ontmoedigen of afschrikken.

Aanbevelingen

We doen de volgende aanbevelingen om zelfselectie onder mbo 4-studenten te verminderen:

1. Stimuleer doorlopende leerlijnen door als mbo en hbo gezamenlijk meer passend aanbod te ontwikkelen.
2. Beperk financiële drempels voor mbo 4-studenten om de mbo-hbo-doorstroom te bevorderen.
3. Schenk in het mbo structureel aandacht aan het mechanisme van onbedoelde zelfselectie in het keuzeproces van laatstejaars mbo 4-studenten.

Vervolg

Belemmeringen die met de keuze voor een specifieke opleiding te maken hebben, komen in een volgend rapport uitgebreid aan de orde. Dit vervolgrapport wordt eind 2021 gepubliceerd.

1 Inleiding

Met dit rapport over zelfselectie komt de Inspectie van het Onderwijs (hierna inspectie) tegemoet aan een verzoek aan de regering in de motie-Van den Hul (Tweede Kamer, 2019). Daarin wordt gevraagd om een onderzoek te (laten) doen dat beter in beeld brengt welke factoren veroorzaken dat voldoende getalenteerde jongeren afzien van studeren, en wat hieraan kan worden gedaan:

*MOTIE VAN HET LID VAN DEN HUL
Voorgesteld 6 maart 2019*

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat zelfselectie inhoudt dat er een vooralsnog onzichtbare groep jongeren bestaat die wel de talenten heeft om te studeren, maar die daarvan afziet doordat zij te veel aan zichzelf twijfelen, minder zelfvertrouwen of een examentrauma hebben of simpelweg minder bekend zijn met de mogelijkheden en wegen;

van oordeel dat het vanuit het oogpunt van kansengelijkheid niet wenselijk is dat deze jongeren hun talenten onderbenut laten;

verzoekt de regering, een onderzoek te (laten) doen dat beter in beeld brengt welke factoren veroorzaken dat voldoende getalenteerde jongeren afzien van studeren en wat hieraan kan worden gedaan,

en gaat over tot de orde van de dag.

Van den Hul

Tot dusver is niet goed in beeld gebracht of en waarom leerlingen/studenten die wel de benodigde kwalificaties en vaardigheden hebben, om oneigenlijke redenen afzien van een opleiding in het hoger onderwijs.¹ Volgens de motie is het vanuit het oogpunt van kansengelijkheid niet wenselijk dat deze jongeren hun kwalificaties onbenut laten. Het is daarom van belang inzicht te hebben in de factoren die deze onbedoelde vorm van zelfselectie veroorzaken.

Naar aanleiding van de motie-Van den Hul verzocht de minister de inspectie een onderzoek te doen dat deze factoren beter in beeld brengt. Dit rapport beschrijft de resultaten van het onderzoek naar zelfselectie dat de inspectie in 2020/2021 heeft uitgevoerd. Er is onderzocht welke aspirant-studenten onder welke condities zichzelf 'uitselecteren' voor vervolgonderwijs in het hbo. Hiermee is geprobeerd een groep in

¹ Wetenschappelijk onderzoek naar zelfselectie is tot nu toe beperkt en is vaak gericht op opleidingen met een selectie, zoals Geneeskunde. En voor zover er in internationaal perspectief onderzoek naar is gedaan, is het maar de vraag of de uitkomsten ook van toepassing zijn op het Nederlandse hoger onderwijs.

beeld te krijgen die tot nu toe nog 'onzichtbaar' was. In het onderzoek is nagegaan welke groepen leerlingen en studenten welke drempels ervaren die maken dat zij afzien van een studie in het hoger onderwijs of van een bepaalde opleiding, terwijl ze wel de benodigde kwalificaties hebben.

Er zijn al langere tijd signalen dat er wellicht sprake is van zelfselectie onder jongeren bij de keuze om niet te studeren in het hoger onderwijs of om af te zien van de opleiding van de eerste keuze (Inspectie van het Onderwijs, 2020). Dit zou kunnen liggen aan kenmerken die samenhangen met studeren in het hoger onderwijs, zoals de kosten voor een studie of de duur van een opleiding. Maar ook aan kenmerken, eigenschappen of omstandigheden van de aspirant-student zelf, zoals faalangst of afkomstig zijn uit een omgeving waarin studeren in het hoger onderwijs niet gebruikelijk is.

In dit tussenrapport presenteren we een deel van de uitkomsten van een vragenlijstonderzoek onder eindexamenkandidaten uit 2021 van havo en vwo en studenten uit het laatste jaar van mbo 4. We beperken ons in dit rapport tot de mbo 4-studenten. De focus ligt daarbij op de ervaren drempels en kenmerken van mbo 4-studenten die afzien van een verdere onderwijsloopbaan in het hoger onderwijs, terwijl ze wel de benodigde kwalificaties en vaardigheden hebben om toegelaten te worden tot het hoger onderwijs.

De motie-Van den Hul betreft de overweging om wel of niet aan een opleiding in het hoger onderwijs te beginnen. Dit speelt voornamelijk bij mbo'ers. Het aantal havisten en vwo'ers dat helemaal afziet van een vervolgstudie in het hoger onderwijs is klein. Zo'n 85 procent van de havo-gediplomeerden en 95 procent van de vwo-gediplomeerden stroomt uiteindelijk door naar het hoger onderwijs (soms na een tussenjaar). Onder mbo-gediplomeerden stroomt echter meer dan de helft niet door naar het hoger onderwijs (Van den Broek et al., 2018; Inspectie van het Onderwijs, 2020). Daarbij willen we benadrukken dat een mbo-diploma een goede toegang tot de arbeidsmarkt biedt en het hoger onderwijs niet per definitie wordt beschouwd als het hoogste goed. Maar wanneer belemmeringen of drempels in het onderwijsstelsel het onbedoelde effect hebben dat bepaalde groepen gekwalificeerde studenten afzien van een verdere studie, terwijl zij zonder deze drempels een andere keuze hadden gemaakt, dan spreken we hier van ongewenste zelfselectie.

In ons eindrapport dat eind van dit jaar zal worden gepubliceerd, nemen we ook de scholieren in het voortgezet onderwijs mee. De focus ligt dan op de kenmerken van specifieke opleidingen in het hoger onderwijs die een zogenaamd ontmoedigende werking hebben voor bepaalde groepen leerlingen/studenten.

1.1 Achtergrond en aanleiding

Er bestaat een onzichtbare groep jongeren die wel de talenten en kwalificaties heeft om een opleiding in het hoger onderwijs te volgen, maar die bij voorbaat daarvan afziet of die andere keuzes maakt binnen het opleidingsaanbod. Hoe groot deze groep precies is, en welke aspecten (bepaalde groepen) studenten belemmeren of tegenhouden in hun keuze, is tot dusver niet in een grootschalig onderzoek vastgesteld. Tegelijkertijd signaleren we dat de zorgen erover toenemen. Zo uitte het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) zorgen over zelfselectie bij

numerusfixusopleidingen. De minister schrijft in de Strategische agenda over “ongewenste bijeffecten [van selectie] als kansenongelijkheid en zelfselectie” en stelt dat hierom “meer kennis over selectie wenselijk is” (OCW, 2019, p. 51). En ook de hierboven genoemde motie-Van den Hul problematiseert zelfselectie. Ten slotte heeft de inspectie zelf in meerdere onderzoeken² gewezen op het belang om inzicht te krijgen in zelfselectie als het gaat om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs.

Zo vonden we in verschillende onderzoeken aanwijzingen dat opleidingen die selecteren geen afspiegeling vormen van de totale studentenpopulatie (Inspectie van het Onderwijs, 2020; 2018; 2017). Maar waar we tot nu toe niet goed de vinger achter krijgen, is waarom leerlingen en studenten bij voorbaat afzien van een vervolgstudie in het hoger onderwijs of daarbinnen andere keuzes maken, en welke groepen dit betreft. Omdat dergelijke ‘ongewenste’ zelfselectie bij verder geschikte kwalificaties raakt aan de toegankelijkheid van het hoger onderwijs, is het belangrijk dat we meer grip krijgen op het mechanisme van zelfselectie. Ook maakt een beter inzicht in de omvang van deze groep als geheel duidelijk hoe urgent – of niet – de problematiek is.

1.2 Doel en probleemstelling

Het doel van dit onderzoek is om een beeld te krijgen van de omvang en kenmerken van de groep studenten die afziet van de hoogst mogelijke vervolgopleiding en welke mechanismen of kenmerken van het hoger onderwijs hiermee verband houden. Door dit in kaart te brengen wil de inspectie de kennislacune op dit vlak opvullen en inzicht verschaffen in de factoren die deze onbedoelde vorm van zelfselectie veroorzaken. Daarmee willen we vervolgens de sector hoger onderwijs, maar mogelijk ook de sector mbo, stimuleren om deze vorm van ongewenste zelfselectie te verminderen.

We willen nogmaals benadrukken dat een afgeronde mbo 4-opleiding een volwaardige startkwalificatie is op de arbeidsmarkt. Het probleem zit hem dus niet in het feit dat niet iedere mbo 4-gediplomeerde verder gaat studeren, maar in het gegeven dat een groep mbo’ers afziet van verdere studie vanwege kenmerken (van zichzelf of van het stelsel) die de keuze voor een vervolgstudie in de weg staan. Dergelijke zelfselectie duidt op een mogelijk probleem met de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in Nederland.

1.3 Focus

Onze bevindingen zijn mede gebaseerd op een vooronderzoek dat is uitgevoerd door ResearchNed en een beknopt vooronderzoek onder schooldecanen die zijn aangesloten bij de Vereniging van Schooldecanen en Loopbaanbegeleiders (VvSL). Daarnaast hebben we, in samenwerking met ResearchNed, een vragenlijst ontwikkeld. Daarbij hebben we de vignettenmethode (zie paragraaf 1.6) gebruikt

² In diverse inspectierapporten – bijvoorbeeld *De master van jouw keuze?* (Inspectie van het Onderwijs, 2018) en *Internationalisering en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor Nederlandse studenten* (Inspectie van het Onderwijs, 2019) – komt zelfselectie aan de orde. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat zelfselectie mogelijk een rol speelt bij de keuze om niet te proberen een master met selectie te volgen, en dat het moeilijk is om onderscheid te maken tussen verdringing en zelfselectie.

om te achterhalen welke factoren belangrijk zijn in de keuze om niet te starten in het hoger onderwijs, of aan een bepaalde opleiding in het hoger onderwijs. De vragenlijst hebben we uitgezet onder een steekproef van 11.000 eindexamenkandidaten van havo en vwo en studenten uit het laatste jaar van mbo 4. Vanwege de grote impact van de coronacrisis op het onderwijs en op de keuzes die jongeren voor hun toekomst maken, hebben we in de vragenlijst ook een aantal vragen opgenomen over de mate waarin de coronacrisis plannen voor na het (eind)examen beïnvloed heeft.

1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen

De centrale onderzoeksvraag in dit tussenrapport luidt:

Welke kenmerken van het hoger onderwijs en van mbo 4-studenten veroorzaken onbedoeld dat mbo-gediplomeerden afzien van studeren in het hoger onderwijs, terwijl ze wel beschikken over de vereiste kwalificaties en vaardigheden?

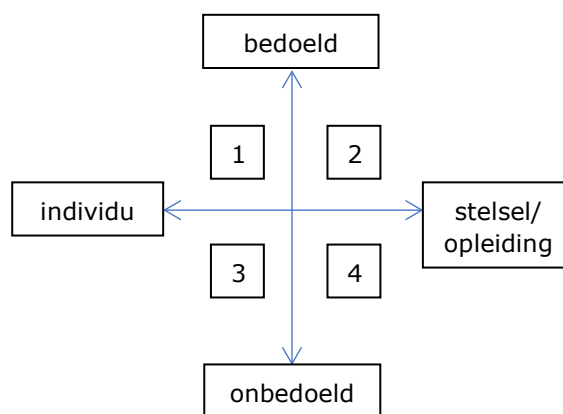
Uit deze hoofdvraag hebben we de volgende deelvragen afgeleid:

1. Welke studentkenmerken en kenmerken van het hoger onderwijs zijn mogelijk gerelateerd aan onbedoelde zelfselectie bij gekwalificeerde mbo 4-studenten? (hoofdstuk 3)
2. Welke afzonderlijke studentkenmerken zijn van invloed op de ingeschatte kans die een mbo 4-student zichzelf geeft om door te studeren in het hoger onderwijs? (hoofdstuk 4)
3. Welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien vaker af van het hoger onderwijs dan andere groepen? (hoofdstuk 4)
4. Welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien vanwege drempels in het hoger onderwijs af van verdere studie, terwijl ze zonder deze drempels wel door zouden studeren? (hoofdstuk 5)
5. Hoe groot is de groep mbo-studenten met de benodigde kwalificaties voor het hoger onderwijs die afziet van een onderwijsloopbaan in het hoger onderwijs? (hoofdstuk 6)

1.5 Definitie van zelfselectie

Zelfselectie kan bedoeld of onbedoeld optreden en kan samenhangen met individuele en opleidingskenmerken. In figuur 1.5a wordt dit schematisch weergegeven.

Figuur 1.5a Vier typen zelfselectie

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

In het eerste kwadrant gaat het om *bedoelde* zelfselectie op basis van *individuele* kenmerken, zoals zelfselectie vanwege een persoonlijke voorkeur. In het tweede kwadrant staat de *bedoelde* zelfselectie op basis van *opleidingskenmerken*, zoals zelfselectie vanwege de zwaarte van het opleidingsprogramma of vanwege selectiecriteria waar een leerling of student niet aan voldoet die een beoogde groep leerlingen voorsorteert. Het derde kwadrant betreft *onbedoelde* zelfselectie op basis van *individuele* kenmerken, zoals zelfselectie vanwege een examentrauma, onzekerheid of gebrek aan hulpbronnen. Ten slotte gaat het vierde kwadrant over *onbedoelde* zelfselectie op basis van *stelsel- of opleidingskenmerken*. Dit zijn stelsel- of opleidingskenmerken die maken dat een leerling of student afziet van vervolgonderwijs of een specifieke opleiding, terwijl hij³ de benodigde kwalificaties bezit *en zonder deze kenmerken wel voor deze specifieke opleiding of vervolgonderwijs had gekozen*. Dit zijn bijvoorbeeld voertaal of duur van een opleiding, een internationaal karakter of imago van een opleiding, aanvullende eisen, selectieprocedures of opleidingskosten.

We hanteren de volgende definitie:

Zelfselectie: Het mechanisme dat (bepaalde groepen) leerlingen of studenten met de benodigde kwalificaties en vaardigheden bedoeld of onbedoeld afzien van een vervolg in het hoger onderwijs in het algemeen, of van een specifieke opleiding in het bijzonder, vanwege kenmerken van (opleidingen in) het hoger onderwijs.

In dit rapport richten we ons op onbedoelde zelfselectie (kwadrant 3 en 4) en ligt het accent op het onbedoeld afzien van een vervolgstudie in het hoger onderwijs. In ons vervolgrapport zullen we nader ingaan op de kenmerken van specifieke opleidingen in het hoger onderwijs die een zogenaamd ontmoedigende werking hebben voor bepaalde groepen leerlingen/studenten.

3 Waar 'hij' staat mag ook 'zij' worden gelezen.

1.6 Instrumentontwikkeling

Om een en ander beter in kaart te kunnen brengen hebben wij ResearchNed gevraagd om, ter voorbereiding op ons onderzoek naar zelfselectie, een instrument te ontwikkelen om zelfselectie in kaart te brengen. Het meten van zelfselectie is immers complex. Hoe stel je vast dat een leerling of student iets niet kiest wat hij onder andere omstandigheden mogelijk wel had gekozen? Vignettenonderzoek is een manier om dit te achterhalen. Met dit type onderzoek is het mogelijk het relatieve belang van bepaalde kenmerken te wegen in het keuzeproces van de leerling/student. Een vignet bevat een situatieschets waarin kenmerken van opleidingen worden gevarieerd (denk aan: Engelstalig of Nederlandstalig, wel of geen numerus fixus, intensiteit van de selectieprocedure et cetera). De respondent krijgt een aantal vignetten voorgelegd en wordt bij ieder vignet gevraagd wat hij onder die omstandigheden zou doen.

De vignetten zijn toegevoegd aan een vragenlijst waarin we ook vragen hebben opgenomen over achtergrondkenmerken (zoals sociaal-economische status), persoonlijkheidskenmerken (zoals risicoaversie), en de ontvangen studiekeuzebegeleiding (loopbaanoriëntatie en -begeleiding, oftewel LOB) van de leerling/student. In deze vragenlijst zijn ook stellingen voorgelegd over mogelijke drempels in het hoger onderwijs, en vragen gesteld over de invloed van corona op de keuzes die leerlingen/studenten maken.

Conceptueel kader voor instrumentontwikkeling en analyse

Uit eerder onderzoek, de gesprekken met verschillende stakeholders en het vooronderzoek onder schooldecanen hebben we factoren geïdentificeerd die mogelijk bijdragen aan zelfselectie. Deze factoren hebben we vervolgens gegroepeerd onder verschillende onderwerpen (figuur 1.6a). Deze onderwerpen zijn:

1. Achtergrondkenmerken van studenten

Hieronder vallen kenmerken als geslacht, vooropleiding, thuissituatie, migratieachtergrond, overgangscijfers, et cetera. Veel van deze kenmerken werden genoemd in het vooronderzoek onder decanen. Ook in onderzoek naar selectie in het hoger onderwijs bleken deze individuele kenmerken relevant.

2. Persoonlijkheidskenmerken van studenten

Hieronder vallen onder andere de kenmerken zoals genoemd in de motie-Van den Hul: zelfvertrouwen, eerdere ervaringen, motivatie, leenangst, et cetera. Deze kenmerken zijn niet eendimensionaal zoals de achtergrondkenmerken en daardoor lastiger te bevragen.

3. Schoolkenmerken toeleverend onderwijs

Schoolkenmerken zijn bedoeld ter controle en staan niet centraal in dit onderzoek. De kwaliteit van het LOB-onderwijs en de mate van informatievoorziening vanuit de school over vervolgonderwijs kan echter van invloed zijn op de individuele keuze van de leerling of student en is daarom relevant in dit onderzoek.

4. Overige studentgerelateerde kenmerken

Hieronder vallen kenmerken die niet gezamenlijk onder één onderwerp vallen, maar mogelijk wel relevant zijn bij de keuze die scholieren en studenten maken. Te

denken valt aan arbeidsmarktperspectief, de regio waar de student woont en bijzondere omstandigheden, zoals mantelzorg, zwangerschap en schulden.

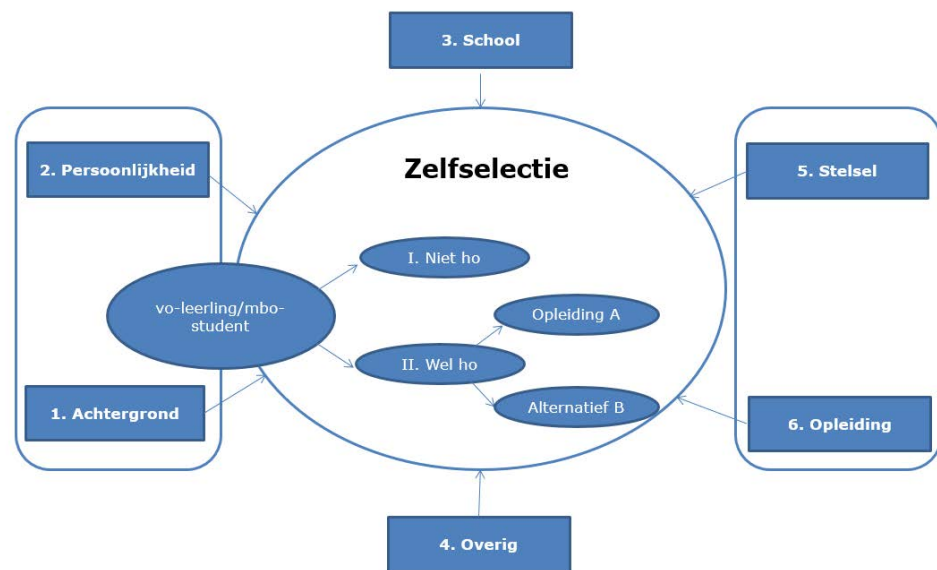
5. Stelselkenmerken van het hoger onderwijs

Dit zijn kenmerken van het hoger onderwijs als geheel en niet per se van individuele opleidingen binnen het hoger onderwijs. Hieronder vallen bijvoorbeeld de kosten van studeren, de tijdsinvestering, het imago van en de 'cultuur' op hogescholen en universiteiten en de massaliteit.

6. Opleidingskenmerken in het hoger onderwijs

Hieronder vallen kenmerken die te maken hebben met de gevraagde voorbereiding voor een opleiding, zoals de inhoud van de selectieprocedure, de tijdsinvestering die daarbij wordt gevraagd, het moment waarop een en ander plaatsvindt, et cetera. Maar ook kenmerken als de onderwijstaal vallen hieronder. Dit zijn vaak kenmerken die in de politiek of door lobbygroepen als argument worden gebruikt om van decentrale selectie af te zien.

Figuur 1.6a Conceptueel kader zelfselectie

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

We hebben zelfselectie zelf uitgesplitst in (I) zelfselectie met als gevolg het afzien van een verdere loopbaan in het hoger onderwijs en (II) zelfselectie met als gevolg het afzien van opleiding A vanwege specifieke kenmerken van deze opleiding en in plaats daarvan te kiezen voor opleiding B. In dit rapport ligt het accent op de eerste vorm van zelfselectie.

Niet alle factoren die mogelijk bijdragen aan zelfselectie doen dit naar verwachting in gelijke mate aan variant I en II. Zo zullen factoren die met de specifieke opleiding te maken hebben (6) meer bijdragen aan zelfselectie II, terwijl factoren die met het stelsel te maken hebben (5) meer bijdragen aan zelfselectie I. In het vignettendeel van het onderzoek hebben we factoren die vallen onder 5 en 6 bevestigd. Welke

stelsel- en opleidingskenmerken zijn van invloed op de beslissing van leerlingen en studenten om af te zien van vervolgonderwijs of om een 'tweedekeusopleiding' te volgen? De factoren die zijn ingedeeld onder 1, 2, 3 en 4 namen we zo veel mogelijk mee in de vragenlijst, als kenmerken die zorgen voor verschillen tussen leerlingen en studenten en als controlevariabelen.

1.7 Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit acht hoofdstukken. Hoofdstuk 2 bevat een nadere toelichting op de onderzoeksmethode. In hoofdstuk 3 beschrijven we welke kenmerken van het hoger onderwijs en welke achtergrond- en persoonskenmerken zijn gerelateerd aan zelfselectie bij gekwalificeerde mbo 4-studenten, op basis van wat er bekend is vanuit bestaande literatuur en onderzoek. In hoofdstuk 4 beschrijven we de kans die mbo 4-studenten zichzelf geven om een vervolgopleiding in het hbo te volgen. We maken hierbij een vergelijking tussen verschillende groepen mbo 4-studenten: welke groepen gekwalificeerde mbo-studenten zien vaker af van het hoger onderwijs dan andere groepen? Ook kijken we hier naar 'overige' factoren die meespelen bij zelfselectie van mbo 4-studenten, zoals de regio waar de student woont en bijzondere omstandigheden van een student. In hoofdstuk 5 zoomen we in op de vraag welke groepen studenten vaker afzien van een vervolgstudie in het hoger onderwijs en bij welke drempels. In hoofdstuk 6 maken we op basis van de onderzoeksresultaten een schatting van de omvang van zelfselectie. We besluiten in hoofdstuk 7 met onze conclusies en aanbevelingen. Aan het eind van het rapport, in hoofdstuk 8, hebben we een epiloog toegevoegd. In dat laatste hoofdstuk gaan we in op de mogelijke consequenties van de coronapandemie voor de onderzoeksresultaten.

2 Methode van onderzoek

2.1 Inleiding

Om de onderzoeksvragen in dit tussenrapport en in het eindrapport te beantwoorden, heeft de inspectie een beknopt inventariserend onderzoek gedaan onder decanen die zijn aangesloten bij de Vereniging van Schooldecanen en Loopbaanbegeleiders (VvSL, zie bijlage I). Daarna heeft ResearchNed in opdracht van de inspectie een uitgebreid literatuur- en bronnenonderzoek uitgevoerd. Beide onderzoeken zijn grotendeels verwerkt in hoofdstuk 3 van dit rapport: het vooronderzoek. Op basis van dit vooronderzoek heeft ResearchNed een vragenlijst met vignetten ontwikkeld. In dit hoofdstuk lichten we deze instrumenten verder toe.

2.2 Vooronderzoeken

2.2.1 *Vooronderzoek onder decanen en studieloopbaanbegeleiders*

Om beter zicht te krijgen op de individuele en opleidingskenmerken die samenhangen met zelfselectie hebben we in het najaar van 2019 een kort – niet representatief – vooronderzoek gedaan onder decanen en studieloopbaanbegeleiders in het voortgezet onderwijs en mbo. Zij zijn de meest voor de hand liggende experts die in hun dagelijkse praktijk te maken hebben met overwegingen van leerlingen bij het kiezen van hun vervolgopleiding. Om deze groep te benaderen hebben we via de voorzitter van de VvSL een e-mail verstuurd naar dertig van haar leden. De e-mail bevatte een toelichting op ons onderzoek naar zelfselectie, een aan hen gerichte vraag naar kenmerken van opleidingen die mogelijk zelfselectie in de hand werken en een instructie voor de beantwoording van deze vraag (kader 2.2a). We hebben hierop achttien reacties ontvangen. De verkregen antwoorden hebben we gecategoriseerd. Een kort verslag van de resultaten is teruggekoppeld aan de decanen die hebben deelgenomen (zie bijlage I). De opgehaalde informatie is deels gebruikt voor het beantwoorden van onderzoeksvraag 1 (zie hoofdstuk 3) en is meegenomen in het literatuur- en bronnenonderzoek van ResearchNed.

Kader 2.2a Vraag aan decanen en studieloopbaanbegeleiders

Welke kenmerken van opleidingen in het hoger onderwijs kunt u noemen, die maken dat leerlingen ten onrechte afzien van het zich aanmelden voor een opleiding met dat kenmerk?

Daarbij bedoelen we niet:

Ik kies niet voor opleiding A want mijn profiel sluit niet aan, mijn interesse ligt elders, dit leidt niet tot mijn gewenste beroep.

Daarbij bedoelen we wel:

Ik zou graag opleiding A gaan volgen, mijn diploma en profiel sluiten aan, maar omdat opleiding Avereist, of kent, of is, etcetera, kies ik toch maar voor alternatief B.

Op de stippelijntjes hebben wij als voorbeeld de volgende kenmerken genoteerd:

Ik zou graag opleiding A gaan volgen, mijn diploma en profiel sluiten aan, maar omdat opleiding A ...

- in het Engels is, of*
- extra curriculaire activiteiten vereist, of*
- een intensieve selectieprocedure kent*
- ... kies ik toch maar voor alternatief B.*

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2020)

2.2.2

Vooronderzoek ResearchNed

Het tweede, uitgebreide vooronderzoek is in opdracht van de inspectie door ResearchNed uitgevoerd. Het doel van dit vooronderzoek was tweeledig.

Ten eerste wilden we weten wat al uit wetenschappelijke literatuur bekend was over zelfselectie en welke individuele, stelsel- en opleidingskenmerken tot zelfselectie leiden. Op basis van wetenschappelijke literatuur, beleidspublicaties en een websearch zijn kenmerken verzameld waarvan eerder is aangetoond, of waarvan het vermoeden bestaat, dat deze een remmende werking kunnen hebben voor studenten om aan een opleiding van hun eerste keuze te beginnen of om überhaupt aan een opleiding in het hoger onderwijs te beginnen. Deze informatie is belangrijk bij de beantwoording van onderzoeksvraag 1 en komt tegemoet aan het verzoek in de motie van Van der Hul (Tweede Kamer, 2019).

Ten tweede was deze informatie – aangevuld met vragenlijstgegevens van eerder onderzoek (Van den Broek et al., 2018; 2020) en informatie uit niet-wetenschappelijke bronnen, zoals media, moties en websites – input voor de ontwikkeling van de vragenlijst en bijbehorende vignetten.

2.3

Vragenlijst/vignetten

De resultaten uit beide vooronderzoeken zijn meegenomen in de verdere ontwikkeling van de vragenlijst. Deze vragenlijst bestond uit twee delen. Een deel bevatte gestructureerde vragen naar achtergrondkenmerken, persoonlijkheidskenmerken en opvattingen/ervaringen van de respondent, zoals ervaring met loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) of bijzondere omstandigheden waar de respondent mee te maken heeft (de onderdelen 1, 2, 3 en 4 uit het conceptueel kader). Het andere deel bevatte vignetten die kenmerken van

het hoger onderwijs of van specifieke opleidingen in het hoger onderwijs beschrijven (onderdeel 5 en 6 uit het conceptueel model).

Voor de vragen over de achtergrond, persoonlijkheid, ervaringen en opvattingen van de respondent is zo veel mogelijk gebruikgemaakt van bestaande, gevalideerde vragen die in eerder onderzoek beproefd zijn. Zo is voor bijvoorbeeld de vraag naar risicoaversie in eerder onderzoek aangetoond dat deze goed werkt (Lonnqvist et al., 2010; Dohmen et al., 2011). Ook is een aantal vragen al in eerder onderzoek van ResearchNed gebruikt, zoals de vraag naar leenaversie. Het meten van zelfselectie is echter complex. Hoe stel je vast dat een leerling of student iets niet kiest, wat hij onder andere omstandigheden mogelijk wel had gekozen? Om dit te achterhalen hebben we ervoor gekozen om de respondenten vignetten voor te leggen. De vignetten zijn nieuw ontwikkeld voor dit onderzoek naar zelfselectie. Hiervoor heeft het vooronderzoek de input geleverd.

2.3.1

Vignetten

In een vignettenonderzoek krijgt iedere respondent verschillende hypothetische situaties voorgelegd, de zogeheten vignetten. In deze situatieschetsen worden steeds een aantal condities gevarieerd. In dit onderzoek hebben we iedere respondent vier keer een hypothetische situatie voorgelegd waarbij kenmerken van (opleidingen in) het hoger onderwijs zijn gevarieerd, zoals kosten, duur, moeilijkheidsgraad en selectie. Na ieder vignet is de respondent de vraag voorgelegd hoe groot hij onder deze conditie de kans acht te gaan studeren in het hoger onderwijs (gevraagd aan mbo'ers) of voor de geschetste opleiding te kiezen (gevraagd aan mbo'ers, havisten en vwo'ers). In figuur 2.3a is een voorbeeld van een vignet opgenomen. De vignetten zijn random en in willekeurige volgorde aan de respondenten voorgelegd. Een respondent kreeg nooit twee keer hetzelfde vignet te zien.

In het onderzoek hebben we gebruikgemaakt van drie soorten vignetten. De eerste betrof een vignet met wisselende drempels om al dan niet verder te studeren in het hbo. Dit vignet is alleen voorgelegd aan mbo'ers in het laatste jaar van hun mbo 4-opleiding. Het tweede vignet schetste verschillende drempels om voor een bepaalde opleiding in het hoger onderwijs te kiezen. Het derde vignet ging in op de keuze voor een selectieve opleiding. Het tweede en derde vignet zijn voorgelegd aan mbo'ers, havisten en vwo'ers. In dit rapport zijn alleen de resultaten van het eerste vignet gerapporteerd.

Figuur 2.3a Voorbeeld van een vignet 'verder studeren in het hbo', met verschillende drempels

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Keuzes voor het hoger onderwijs

6.9%

Je bent geslaagd voor je mbo4 opleiding en je twijfelt of je wel of niet verder gaat studeren aan het hbo. Het volgende is je bekend over studeren in het hbo:

- Veel oud-mbo'ers vinden deze hbo-opleiding moeilijker dan hun mbo-opleiding
- De hbo-opleiding duurt 2 jaar
- De hogeschool laat blijken dat mbo'ers harder moeten werken dan havisten voor een diploma
- De voorwaarden voor een studielening (zoals rente, terugbetalen) blijven hetzelfde in de toekomst

Hoe groot schat jij onder deze omstandigheden de kans dat jij je voor een opleiding in het hbo aanmeldt? [0 -100 procent]

Klik op de balk en sleep om een percentage te plaatsen.

39

0 50 100

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Er zijn een aantal voordelen van vignetten boven een standaardvragenlijst (Van Breeschoten et al., 2018). We noemen de voor dit onderzoek belangrijkste drie. Ten eerste is het met dit type onderzoek mogelijk het effect, maar ook het relatieve belang van bepaalde kenmerken te wegen in het keuzeproces van een leerling of student. Met andere woorden: hoe zwaar telt een kenmerk mee bij de keuze én welk van de kenmerken legt het meeste gewicht in de schaal? Ten tweede gaat het proces bij het maken van keuzes vaak onbewust en is dit lastig te meten met directe vragen daarover. In een vignet wordt de respondent een andersoortige vraag voorgelegd, namelijk welke keuze hij zou maken in de beschreven situatie. Dit is wezenlijk anders dan een vraag naar de achterliggende overwegingen bij die keuze. Ten derde is het met vignetten mogelijk een causaal verband tussen enerzijds de gegeven situatie en anderzijds de betreffende keuze vast te stellen. De keuze die de respondent maakt – in ons geval de inschatting van de kans om zich aan te melden bij een opleiding in het hoger onderwijs – is dan het gevolg van de beschreven situatie.

2.3.2 Vragen over coronapandemie

Tijdens de voorbereiding van dit onderzoek brak de coronapandemie uit. Vanaf maart 2020 stond het onderwijs op zijn kop. Eindexamens werden afgelast, stages werden afgeblazen en het onderwijs moest online, zowel in het voortgezet onderwijs als in het mbo als in het hoger onderwijs. In deze periode zat de beoogde onderzoeksgroep in het voorlaatste jaar van het voortgezet onderwijs of van de mbo-opleiding. In het najaar van 2020 zouden zij, inmiddels in het eind(examen)jaar beland, onze vragenlijst voorgelegd krijgen. Vanwege de grote impact van corona op het onderwijs en op de keuzes die dit mogelijk met zich mee zou brengen, hebben we een aantal vragen opgenomen over de mate waarin corona plannen en opvattingen beïnvloed heeft. Hierover rapporteren we in de epiloog.

2.3.3 *Pre-test vragenlijst en vignetten*

De vragenlijst, met inbegrip van de vignetten, is als pre-test door een panel van 856 scholieren en studenten ingevuld. Het doel van de pre-test was om de vragenlijst aan te scherpen op basis van de antwoorden en gerapporteerde ervaringen van het panel. De vragenlijst voor de pre-test bestond uit achtergrondvragen, vignetten en 'metavragen' over lengte en begrijpelijkheid van de geteste vragenlijst.

Uit de pre-test van het instrument voor zelfselectie bleek dat het merendeel van de respondenten de vragen helder vond en geen problemen had met de lengte van de vragenlijst. De resultaten lieten zien dat de condities in de vignetten tot bruikbare resultaten leiden en inderdaad een rol spelen in het keuzeproces. De resultaten gaven aanleiding om de vragenlijst grotendeels te handhaven, op een aantal kleine punten na.

2.3.4 *De onderzoeksgroep*

De vragenlijst, inclusief de vignetten, is in oktober 2020 uitgezet via de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) onder een steekproef van laatstejaars havo- en vwo-leerlingen en mbo 4-studenten. We hebben om verschillende redenen gekozen voor scholieren en studenten aan het begin van hun laatste jaar, op het moment dat ze hun keuze voor het hoger onderwijs nog gaan maken, en niet voor studenten in het hoger onderwijs die hun keuze al hebben gemaakt. De belangrijkste reden is dat mensen geneigd zijn een eenmaal gemaakte keuze te verdedigen met argumenten die pas na die keuze worden beredeneerd (cognitieve dissonantie). Eerdere overwegingen worden dan snel vergeten en de gemaakte keuze wordt 'achteraf goedgepraat'. Een tweede – meer praktische – reden is dat we de groep scholieren en studenten die niet kiest voor het hoger onderwijs moeilijker kunnen lokaliseren als we deze pas na hun keuze willen bevragen.

We hebben ervoor gekozen om een grote groep studenten en scholieren te benaderen met een vragenlijst omdat we statistische verbanden wilden kunnen leggen tussen achtergrondkenmerken van scholieren/studenten en zelfselectie enerzijds en stelsel- en opleidingskenmerken en zelfselectie anderzijds. Ook wilden we een reële schatting kunnen maken van de omvang van de groep die zichzelf uitselecteert.

2.3.5 *Steekproef*

Er is een steekproef van 11.000 scholieren en studenten getrokken uit de 1cijferVO- en 1cijferMBO-bestanden van DUO: 4.400 mbo 4-studenten, 3.300 havo-scholieren en 3.300 vwo-scholieren. Per opleidingsoort is de steekproef gestratificeerd naar regio getrokken. We verwachten dat met name verschillen in arbeidsmarktperspectief tussen regio's van invloed kunnen zijn op overwegingen om de onderwijsloopbaan te vervolgen. Het voordeel van werken met een steekproef uit de 1cijferbestanden is dat we al beschikken over verschillende achtergrondkenmerken van de leerling of student, zoals geslacht en migratieachtergrond. Ook is het daardoor mogelijk om op basis van de steekproef en de uiteindelijke respons de representativiteit na te gaan.

2.3.6 *Respons*

Om de respons te verhogen hebben we een aantal strategieën ingezet. We hebben verschillende belanghebbende partijen benaderd met de vraag of ze informatie over ons onderzoek en de vragenlijst in hun nieuwsbrieven of op hun websites wilden publiceren. Zij hebben hier allen gehoor aan gegeven. Het betrof de eerder genoemde VvSL, de Nederlandse Vereniging van Schooldecanen en Leerlingbegeleiders (NVS-NVL), de Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB) en het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS). We hebben de uitnodigingsbrief zorgvuldig opgesteld en zowel het belang van het onderzoek als de privacy van de deelnemer benadrukt. Daarnaast hebben we twee tablets en dertig Google Play-cards verloot onder de respondenten. We hebben software gekozen die het mogelijk maakt de vragenlijst eenvoudig op een smartphone of tablet in te vullen. Daartoe hebben we in de uitnodiging ook een QR-code opgenomen, die direct toegang gaf tot de vragenlijst. Ten slotte hebben we twee weken na het uitzetten van de vragenlijst een rappel verstuurd.

Dit alles heeft geleid tot een volledige respons van 23,5 procent: 2.588 respondenten hebben de vragenlijst in zijn geheel afgerond. Voor een aantal relevante vragen ligt de respons nog hoger. De respons verschilt flink per soort opleiding. Onder mbo'ers is deze 14,3 procent, onder havisten 23,0 procent en onder vwo'ers 33,9 procent.

2.3.7 *Representativiteit*

De uiteindelijke dataset is redelijk representatief voor de populatie havo- en vwo-scholieren en mbo 4-studenten in hun laatste jaar. Dit hebben we gecontroleerd door de respondenten (niet herleidbaar) terug te koppelen aan het oorspronkelijke steekproefbestand, waarin een aantal relevante populatiekenmerken waren behouden. Deze betroffen geslacht, regio, armoedeprobleemcumulatiegebied (apcg) en migratieachtergrond. De representativiteit van de data is voor de afzonderlijke onderwijssoorten (mbo, havo en vwo) nagegaan. In de mbo data zijn vrouwen en studenten zonder migratieachtergrond oververtegenwoordigd. Hiervoor hebben we de data gewogen. Dit had geen gevolgen voor de resultaten van de analyses. Voor de vignettenanalyse hebben we geen weging toegepast. Dit is hier niet aan de orde, omdat we verschuivingen van keuzes binnen personen vergelijken. De bevindingen en de relevante tabellen van de steekproef, de respons en de representativiteit staan in bijlage II.

2.4 **Statistische analyses**

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn er verschillende analyses op de data gedaan. Voor de antwoorden van de respondenten op de vragenlijst betreft dit voornamelijk beschrijvende analyses, zowel bivariaat (frequenties en samenhangen) als multivariaat (samenhang tussen A en B, gecontroleerd voor x, y en z). Op de data die met de vignetten zijn verzameld hebben we multiniveau-analyses uitgevoerd. In dergelijke analyses zijn de vignetten de analyse-eenheid; deze zijn genest binnen personen. Dit betekent dat het aantal analyse-eenheden vier keer groter is: iedere respondent heeft telkens vier vignetten voorgelegd gekregen.

Het aantal respondenten dat alle vier de vignetten heeft beoordeeld is kleiner dan het totaal aantal respondenten in de beschrijvende analyses. Om die reden hebben

we beide responsgroepen vergeleken op alle relevante kenmerken van die groepen. Er bleken geen verschillen te zijn tussen beide groepen in de verdeling van de kenmerken uit het conceptueel kader (zoals geslacht, sociaal-economische status, mate van examenstress, et cetera).

3 Drempels voor mbo 4-studenten om niet verder in het hoger onderwijs te studeren

3.1 Inleiding

Tot dusver is niet goed in beeld gebracht of en waarom gekwalificeerde mbo 4-studenten bij voorbaat afzien van een opleiding in het hoger onderwijs, terwijl ze onder andere omstandigheden wel voor het hoger onderwijs zouden kiezen. Dat zou kunnen liggen aan kenmerken van het hoger onderwijs, zoals de kosten voor een studie of de duur in jaren van een opleiding. Maar ook beweegredenen die samenhangen met de aspirant-student zelf zouden hieraan ten grondslag kunnen liggen, zoals minder vertrouwen in eigen kunnen, faalangst of afkomstig zijn uit een omgeving waarin studeren in het hoger onderwijs niet gebruikelijk is.

Dit hoofdstuk is een weerslag van verschillende literatuuronderzoeken naar zelfselectie. We gaan in op de belemmeringen of drempels die in het hoger onderwijs bestaan waardoor mbo 4-studenten met voldoende kwalificaties afzien van verder studeren in het hoger onderwijs, zoals deze in onderzoeksliteratuur zijn aangetroffen. Daarnaast vullen we de resultaten van het literatuuronderzoek in paragraaf 3.4 aan met een deel van de uitkomsten uit de vragenlijst zelfselectie van de inspectie. De resultaten van het literatuuronderzoek zijn gebruikt als input voor de ontwikkeling van de vragenlijst en de vignetten.

3.2 Onderzoeksvraag

Dit hoofdstuk gaat in op de volgende deelvraag:

- 1. Welke studentkenmerken en kenmerken van het hoger onderwijs zijn mogelijk gerelateerd aan zelfselectie bij gekwalificeerde mbo 4-studenten?*

Om deze vraag te beantwoorden is een literatuur- en bronnenonderzoek uitgevoerd. De volgende bronnen zijn hierbij gebruikt:

- een vooronderzoek van ResearchNed (Muskens en Lommertzen, 2020) in opdracht van de Inspectie van het Onderwijs. Dit vooronderzoek had als doel om belemmeringen in het hoger onderwijs te inventariseren middels literatuuronderzoek, websearch en secundaire data-analyse⁴ en om input te leveren voor een vragenlijst met gestructureerde vragen en vignetten. De uitkomsten uit het vooronderzoek zijn in dit rapport geïntegreerd;
- een inventarisatie onder achttien leden van de Vereniging van Schooldecanen en Loopbaanbegeleiders (VvSL). We hebben hun gevraagd welke kenmerken van opleidingen in het hoger onderwijs zij kunnen noemen

⁴ De secundaire data-analyse is uitgevoerd op de open vragen die in de Studentenmonitor (www.studentenmonitor.nl) en Startmonitor (<https://www.researchned.nl/2012/08/startmonitor/?type=project>) van ResearchNed zijn opgenomen. Deze vragen betreffen de overwegingen van mbo-studenten om al dan niet voor het hoger onderwijs te kiezen.

die maken dat leerlingen ten onrechte afzien van aanmelding voor een opleiding met dat kenmerk;

- een onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) (Van Herpen et al., 2021) gericht op het ontwikkelen van een theoretisch raamwerk voor zelfselectie aan de poort van het hoger onderwijs;
- de uitkomsten van de vragenlijst zelfselectie die de inspectie in het kader van dit onderzoek heeft uitgezet onder ruim 11.000 mbo'ers en havo- en vwo-scholieren (zie paragraaf 2.3).

3.3 Bevindingen uit literatuuronderzoek

Een mbo 4-diploma is een volwaardige startkwalificatie voor de arbeidsmarkt en als mbo'ers willen gaan werken is dat goed te begrijpen. Anders is het als er drempels in het hoger onderwijs zijn die mbo-gediplomeerden doen afzien van een verdere studie in het hoger onderwijs, terwijl ze dat wel zouden willen. In deze paragraaf behandelen we de belangrijkste kenmerken die uit het bronnenonderzoek naar voren komen, die mbo 4-studenten ervan kunnen weerhouden om verder te studeren binnen het hoger onderwijs – en zo kunnen bijdragen aan onbedoelde zelfselectie.

Het gaat om de volgende kenmerken uit ons conceptueel kader:

- *Stelselkenmerken van het hoger onderwijs* waardoor jongeren afzien van studeren in het hoger onderwijs. Dit zijn bijvoorbeeld de kosten voor het volgen van een opleiding of de duur van de opleiding;
- *opleidingskenmerken van het hoger onderwijs* van specifieke opleidingen die ervoor kunnen zorgen dat mbo 4-studenten afzien van een verdere studie in het hoger onderwijs, bijvoorbeeld de taal van de opleiding;
- *achtergrondkenmerken* van de student, zoals leeftijd of het opleidingsniveau van de ouders;
- *persoonlijkheidskenmerken* van de student, zoals eerdere schoolervaringen, faalangst of leenangst.

Kenmerken die horen bij een persoon, zoals de leeftijd van een student, kunnen een versterkende rol hebben bij onbedoelde zelfselectie op basis van stelselkenmerken. Een 19-jarige met een mbo-diploma op zak zal een 4-jarige opleidingsduur heel anders meewegen dan een 22-jarige die net het mbo 4-diploma heeft behaald.

3.3.1 *Stelselkenmerken*

Studiekosten

Alle studenten betalen collegegeld, maar de hoogte verschilt. Naast opleidingen met het wettelijke collegegeld zijn er opleidingen waarvoor studenten een hoger collegegeld betalen. Behalve het collegegeld en kosten voor studieboeken hebben studenten – als ze op kamers gaan wonen – kosten voor kamerhuur. Voor sommige opleidingen zijn er aanvullende kosten voor materialen of excursies en studiereizen. En verder zijn er nog kosten voor zorgverzekering, voeding, ontspanning et cetera.

Uit zowel internationaal onderzoek (Singell, 2001) als onderzoek binnen de Nederlandse context (Van den Broek et al., 2018; Nooij et al., 2016) komt naar

voren dat studiekosten een belangrijke belemmering zijn voor mbo 4-studenten om verder te studeren. Het zijn met name mbo 4-studenten met een migratieachtergrond, mannen en mbo 4-studenten die al wat ouder zijn, voor wie de studiekosten een extra drempel zijn.

Een aanzienlijk deel van de mbo 4-studenten geeft aan dat zij geen studielening durven aan te gaan. Een belangrijke reden daarvoor is de zorg het hbo-niveau niet aan te kunnen en vervolgens na het afbreken van een hbo-opleiding toch een studieschuld over te houden. Ook de onzekerheid de hele opleiding te kunnen bekostigen speelt een rol. Een gedeeltelijke beperking van de kosten, zoals de halvering van het collegegeld in het eerste jaar, lijkt te werken voor jongeren met een migratieachtergrond en jongeren wier ouders financieel minder te besteden hebben (Van Herpen et al., 2021).

Opleidingsduur

De duur van een opleiding is een tweede factor die mbo'ers weerhoudt om verder te studeren. Het bronnenonderzoek toont aan dat veel mbo'ers een 4-jarige hbo-bachelor na een mbo-opleiding te lang vinden. De motivatie om na een mbo-opleiding nog vier jaar te moeten studeren, ontbreekt vaak. De opleidingsduur is vooral voor de oudere mbo-studenten een belangrijke, belemmerende factor (Van den Broek et al., 2020).

Het niveauverschil tussen mbo en hbo

Een derde factor is het gepercipieerde verschil in niveau tussen mbo en hbo. Mbo'ers verwachten dat het hbo te moeilijk zal zijn (Van den Broek et al., 2020). Het benadrukken van die moeilijkheidsgraad in de voorlichting werkt onbedoelde zelfselectie in de hand. Voor dit laatste zijn mbo'ers gevoeliger dan havisten of vwo'ers. Dat mbo'ers het in het hbo daadwerkelijk moeilijk hebben, wordt in verschillend ander onderzoek bevestigd (Bormans et al., 2015; Eldik 2010; Vervoort en Elffers, 2018). Dat onderzoek laat zien dat mbo'ers bepaalde studievaardigheden en theoretische kennis missen die nodig zijn in het hbo.

Imago van mbo'ers

In het hbo bestaan vooroordelen over de capaciteiten van mbo'ers (Elffers et al., 2018; Mulder et al., 2018). Mbo'ers verwachten zich daardoor niet thuis te voelen in het hbo en worden hierdoor ontmoedigd om naar het hbo te gaan. Zij kunnen in combinatie met een gebrek aan zelfvertrouwen en goedbedoelde adviezen uit de sociale omgeving ontmoedigd raken om verder te studeren (Van den Broek et al., 2020). Die adviezen zijn ingegeven door berichten over het minder goede studiesucces van mbo 4-studenten in het hbo.

3.3.2 *Opleidingskenmerken*

Toelating en selectie

Zoals eerder is aangegeven richt eerder onderzoek naar zelfselectie zich vooral op de invloed van de selectie(procedures) op de keuze van aanstaande studenten voor een bepaalde opleiding. Zo blijkt onder andere dat zelfselectie vaker voorkomt wanneer de moeilijkheidsgraad van de selectieprocedure hoger is (Urlings-Strop et al., 2013) en dat de selectiemethode van een instelling de keuze van aankomende

studenten beïnvloedt (Niessen et al., 2013). Het bronnenonderzoek laat verder zien dat de timing van de selectieprocedure ongelukkig kan uitvallen en dat de communicatie over de procedure niet altijd duidelijk is. Mbo 4-studenten willen zich in het drukke examenjaar vooral richten op het examen.

Studiekeuzecheck

De invulling van de studiekeuzecheck (SKC) verschilt per instelling en opleiding. Dit geldt voor de vorm, het tijdstip en eventueel verplichte deelname. Of de (intensiteit van de) SKC, net als de selectieprocedure, een onbedoelde drempel vormt om te gaan studeren is in het literatuuronderzoek meegenomen. Hoewel de uitkomst van de SKC niet bindend is, kan het wel van invloed zijn op het besluit van een mbo 4-student om zich al dan niet aan te melden voor een opleiding (Warps et al., 2017).

Afstand

Uit het bronnenonderzoek blijkt dat mbo'ers vanwege de kosten voor kamerhuur vaker een vervolgstudie dichterbij huis kiezen. Een instelling is aantrekkelijker wanneer de afstand tot het ouderlijk huis kleiner is (Singell, 2001). De afstand speelt vooral een rol in de keuze van aspirant-studenten met een lagere sociaal-economische status, vrouwen en studenten uit gezinnen met een migratieachtergrond (Black et al, 2015; Frenette, 2006).

BSA-norm

Het bronnenonderzoek is niet eenduidig over de regels rond het bindend studieadvies (BSA) die de opleiding hanteert, de BSA-norm. De ene bron laat zien dat de prestatiecultuur en de hoogte van de BSA-norm belemmerende factoren in het hoger onderwijs kunnen zijn. Een andere bron bevestigt dit niet. Wel lijkt het aannemelijk dat onzekere studenten liever niet kiezen voor een opleiding met een hoge BSA-norm.

Taal

Naast aanwijzingen in de wetenschappelijke literatuur zijn er ook in de media aanwijzingen dat de onderwijstaal van invloed is op de studiekeuze (Miltenburg, 2018). Studenten die twijfelen aan hun beheersing van de Engelse taal zullen wellicht minder snel geneigd zijn te kiezen voor een Engelstalige opleiding. Ook ligt bij opleidingen met een internationaal karakter de lat vaak hoger, waardoor onzekere studenten zich mogelijk eerder laten afschrikken (Ten Broeke, 2018; De Groot, 2017).

3.3.3 *Achtergrondkenmerken*

Geslacht

Uit het bronnenonderzoek komt naar voren dat geslacht een factor is bij zelfselectie en studiekeuze. Zo beginnen meer vrouwen dan mannen aan een studie in het hoger onderwijs. Mannen zijn vaker te laat met de voorbereiding van de studiekeuze. Vrouwen zijn ook succesvoller in het hoger onderwijs dan mannen. Tegelijkertijd zijn vrouwen onzekerder. Ze kiezen vanuit het vwo vaker dan mannen voor een hbo-opleiding in plaats van een wo-opleiding (Belasco en Trivette, 2015; Long, 2004). Hoewel een selectieprocedure voor vrouwen geen drempel vormt (Korthals, 2007) en er aan opleidingen met een numerus fixus meer vrouwen dan mannen studeren (Van den Broek et al., 2018; Inspectie van het Onderwijs, 2017), blijken vrouwen meer twijfels te hebben over het succesvol doorlopen van de selectieprocedure (Van den Broek et al., 2017). De geografische afstand tot de opleiding speelt bij vrouwen vaker een rol dan bij mannen en andersom zijn de kosten belangrijker voor mannen dan voor vrouwen. Het onderzoek van Van Herpen et al. (2021) laat zien dat genderspecifieke verwachtingen vanuit de omgeving van aspirant-studenten nadelig kunnen zijn voor vrouwen om verder te studeren.

Leeftijd

Het bronnenonderzoek wijst erop dat de leeftijd van een mbo 4-student van belang is bij de keuze voor een vervolgstudie. Naarmate de student ouder is, wegen financiële redenen zwaarder mee in de afweging om niet verder te studeren (Van den Broek et al., 2018). De studieduur van een opleiding in het hoger onderwijs is voor oudere studenten een groter bezwaar dan voor jongere studenten.

Migratieachtergrond

Uit het bronnenonderzoek komt naar voren dat de migratieachtergrond van de mbo 4-student in combinatie met bepaalde stelselkenmerken een rol speelt bij de verdere studiekeuze. Uit internationaal onderzoek (St. John, 1991) blijkt dat voor studenten met een migratieachtergrond de studiekosten sterker meewegen bij de keuze voor een vervolgstudie. Ook Elffers et al. (2018) merken op dat de verwachte studiekosten voor de groep studenten met een niet-westerse migratieachtergrond een bezwaar kunnen vormen om door te studeren. De afstand tot de opleiding in het hoger onderwijs is een ander bezwaar voor deze groep om verder te studeren. Onderzoek van de inspectie (2020) laat daarentegen zien dat voor studenten met een niet-westerse migratieachtergrond het mbo een emancipatieroute is naar het hoger onderwijs. Dit wordt in ander onderzoek bevestigd. Een (niet-westerse) migratieachtergrond is juist een stimulerende invloed om verder in het hoger onderwijs te studeren (Van Herpen et al., 2021).

Opleiding en inkomen ouders

De thuissituatie of de sociaal-economische status van de ouders speelt een zeer belangrijke rol bij het besluit om al dan niet verder te studeren in het hoger onderwijs. Over het algemeen is een hoge economische status een stimulans om verder te studeren en een lage economische status een belemmering om aan een studie in het hoger onderwijs te beginnen. Dit geldt niet voor mbo'ers met ouders uit de lagere inkomensgroepen. Zij stromen wel vaker door naar het hoger onderwijs. Een lage sociaal-economische status vormt dus niet in alle gevallen een drempel om verder te studeren. Bij mbo'ers is de lage sociaal-economische status in

die gevallen eerder een stimulans dan een belemmering om verder te studeren (Van Herpen et al., 2021). Iets soortgelijks zien we dus ook bij mbo'ers met een migratieachtergrond.

Het bronnenonderzoek laat verder zien dat ouders met een lage sociaal-economische status niet altijd beschikken over de nodige informatie om te helpen bij het studiekeuzeproces (Deutschlander, 2017). Voor de groep mbo 4-studenten met laagopgeleide ouders zijn de kosten een grotere belemmering om door te studeren dan voor studenten met hoogopgeleide ouders (Van den Broek et al., 2018). Dit komt waarschijnlijk mede doordat de groep studenten met laagopgeleide ouders minder kans hebben om door hun ouders financieel ondersteund te worden. Zij verdienen immers doorgaans minder.

Ouders kunnen ondersteuning bieden bij het keuzeproces om al dan niet verder te studeren. Bijvoorbeeld door aanvullend onderwijs te faciliteren, het curriculum vitae te verfrazen, et cetera. Uit onderzoek van de inspectie (Inspectie van het Onderwijs, 2021) weten we dat scholieren en studenten met ouders met een bovengemiddeld inkomen eerder betaald aanvullend onderwijs volgen dan studenten met ouders die een lager inkomen hebben.

Sociaal netwerk

Het sociale netwerk van de mbo 4-student is een andere factor die een rol speelt om al dan niet verder te studeren. Ouders, vrienden en docenten van een mbo-student kunnen het volgen van een opleiding in het hoger onderwijs aanmoedigen maar ook juist (onbewust) ontmoedigen. Opvallend is daarbij wel dat een weinig motiverende houding van ouders geen belemmering vormt om verder te studeren, behalve wanneer het mbo'ers betreft. Die zijn daar wel gevoelig voor (Van Herpen et al., 2021). Uit het bronnenonderzoek komt verder naar voren dat de sociale omgeving een rol kan spelen bij de keuze om niet verder te studeren in het hoger onderwijs, bijvoorbeeld als vrienden liever gaan werken. Ook kunnen ouders en mbo- en hbo-docenten goedbedoelde adviezen geven om niet verder te studeren, omdat het hbo te moeilijk zou zijn. Of ouders oefenen bijvoorbeeld druk uit om een bepaalde opleiding wel of juist niet te kiezen, of sturen aan op helemaal afzien van een vervolgopleiding.

Verder is de wijk waar de student woont van invloed. Jongeren uit een armoedeprobleemcumulatiegebied stromen minder vaak door naar het hoger onderwijs. De wijk is als het ware een drempel voor toegang tot het hoger onderwijs.

Eerdere schoolprestaties

Eerdere ervaringen in het onderwijs spelen ook een rol bij de keuze om al dan niet verder te studeren. Als een leerling in de opleiding vóór het hoger onderwijs is blijven zitten, kan dat die keuze beïnvloeden. Uit verschillende Nederlandse onderzoeken komt naar voren dat jongeren met een gemiddeld laag eindexamencijfer minder vaak doorstromen naar de hoogst mogelijke vervolgopleiding (Van Herpen et al., 2021). Negatieve schoolervaringen vormen als het ware een drempel om verder te studeren. Onderzoek van de inspectie (Inspectie van het Onderwijs (2015; 2017) laat zien dat het behalen van een lager gemiddeld cijfer van invloed is op de kans dat iemand zich aanmeldt voor een opleiding met

een selectieprocedure. Daarom nemen we het eindcijfer in het vervolg van het onderzoek mee als een van de achtergrondkenmerken.

3.3.4 *Persoonlijkheidskenmerken*

Leenaversie

Eerder is al aangegeven dat studiekosten een drempel kunnen vormen om verder te studeren. De wijze waarop een mbo 4-student aankijkt tegen lenen om een studie in het hoger onderwijs te bekostigen is van invloed op zijn keuze om verder te gaan met een opleiding in het hoger onderwijs. Een mbo 4-student die weerstand voelt tegen het aangaan van een studieschuld zal eerder afzien van een vervolgstudie. Dat is vaker aan de orde wanneer ouders geen of minder financiële ondersteuning kunnen bieden. Met name mbo'ers voelen een grotere weerstand tegen lenen.

Het bronnenonderzoek laat zien dat mbo-studenten met lageropgeleide ouders de financiële motieven zwaarder laten meewegen. Dit effect lijkt sterker voor studenten met een lagere sociaal-economische status. Bij deze groep speelt de weerstand tegen lenen een grotere rol dan bij studenten met een hogere sociaal-economische status (Van den Berg en Van Gaalen, 2018). Deze groep studenten heeft waarschijnlijk minder mogelijkheden tot financiële ondersteuning van de ouders, waardoor de kans op zelfselectie toeneemt (Van den Berg en Van Gaalen, 2018). Opvallend genoeg komt uit het onderzoek van Van Herpen et al. (2021) naar voren dat leenaversie geen doorslaggevende rol speelt bij het doorstromen van mbo naar hbo, behalve bij eerstegeneratiestudenten, studenten wier ouders niet in het hoger onderwijs hebben gestudeerd.

Risicoaversie

De mate waarin een jongere risico's durft te nemen speelt een rol bij onbedoelde zelfselectie. Een jongere die bereid is een risico aan te gaan, staat minder huiverig tegen het afsluiten van een studielening en zal zich minder laten afschrikken door de moeilijkheidsgraad van een opleiding in het hbo. Een jongere die geen of weinig risico's durft te nemen zal eerder een 'veilige' keuze maken. Een vwo'er die op zeker speelt zal kiezen voor een hbo-opleiding in plaats van een wo-opleiding (Warps et al., 2011). Een mbo'er ziet misschien wel af van een vervolgstudie om een studieschuld te ontlopen en gaat werken of kiest gezien de lengte van de studie eerder voor een Associate degree dan voor een hbo-bachelor.

Faalangst

In verschillende onderzoeken wordt gewezen op het vertrouwen in eigen kunnen bij de keuze om verder te studeren of juist het gebrek aan vertrouwen bij de beslissing om niet verder te studeren. Onzekerheid over het eigen kunnen en de eigen capaciteiten is niet geheel hetzelfde als faalangst, maar het ligt wel in elkaars verlengde. Aankomende studenten die onzeker zijn over hun eigen capaciteiten kunnen zich laten afschrikken om een opleiding in het hoger onderwijs te gaan volgen (Inspectie van het Onderwijs, 2017). Dat geldt ook voor onzekerheid of angst om afgewezen te worden. Dit kan een individueel kenmerk van onbedoelde selectie zijn. Van Herpen et al. (2021) geven aan dat mbo'ers vaak denken dat het hbo te moeilijk voor hen is of dat ze onvoldoende zelfvertrouwen hebben dat ze goed zullen presteren op het hbo. Eerdere negatieve schoolervaringen kunnen daarbij een rol spelen. Blijven zitten of afstromen is een negatieve schoolervaring en belemmert

jongeren te kiezen voor een vervolgopleiding. Studenten met een negatieve schoolervaring lijken vervolgens minder ambitieus te kiezen en het risico op een volgende negatieve schoolervaring uit de weg te gaan (Van Herpen et al., 2021).

Examenstress

Behalve faalangst kan ook examenstress een gevolg zijn van eerdere (school)ervaringen en een factor zijn in de keuze van een mbo-student om niet verder te studeren. In de verschillende bronnen zijn geen aanwijzingen gevonden dat dit het geval is. Maar omdat examenstress of -trauma evenals faalangst genoemd wordt in de motie als mogelijke factor voor onbedoelde zelfselectie, is ook examenstress verder in het onderzoek meegenomen.

3.4 Resultaten uit het vragenlijstonderzoek

In deze paragraaf gaan we verder in op de uitkomsten van de vragenlijst zelfselectie. Op basis van het bronnenonderzoek zijn de vignetten voor de vragenlijst ontwikkeld. Deze zijn gebaseerd op de stelselkenmerken uit paragraaf 3.3.1 en hebben als onderwerp: de kosten van studeren; de studieduur van een hbo-opleiding; het niveau van een hbo-opleiding; en het beeld over mbo'ers of imago van mbo'ers in het hbo. De respondenten is verder gevraagd welke factoren er voor jongeren nog meer een rol zouden kunnen spelen om af te zien van een verdere studie, terwijl de wens om verder te studeren wel aanwezig was (tabel 3.4a). In de antwoorden op deze vraag komen de eerder genoemde stelselkenmerken en de achtergrond- en persoonskenmerken uit het bronnenonderzoek als belangrijke drempels naar voren.

Het aantal nieuwe factoren is beperkt. De coronacrisis is uiteraard een factor die bij de keuze voor verder studeren een rol speelt (zie hoofdstuk 8). Verder wordt door de respondenten nog genoemd dat het volgen van een hbo-opleiding geen meerwaarde heeft boven op een mbo-opleiding en dat er geen hbo-opleidingen zijn die aanspreken. Dit laatste noemt de EUR ook in haar onderzoek. Het hbo-opleidingsaanbod is voor een specifieke groep mbo'ers een factor die verder studeren belemmert. Dit betreft de groep mbo-studenten die een bèta-technische mbo-opleiding volgen. Voor hen zijn er minder relevante vervolgopleidingen in het hbo (Van Herpen et al., 2021).

Als aanvulling op de factoren die op de vignetten zijn opgenomen, zien mbo'ers de kosten van studeren als een belangrijke drempel om af te zien van een verdere opleiding, gevolgd door prestatiedruk in de vorm van stress/studiedruk. Ook twijfel aan het eigen kunnen en faalangst worden relatief vaak door mbo'ers genoemd als factor waarom zij niet verder gaan studeren terwijl ze dat eigenlijk wel zouden willen. Factoren die te maken hebben met het sociaal netwerk, zoals de mening van ouders en weinig mensen in de omgeving die naar het hbo gaan, scoren lager. Dat is opvallend, omdat uit het bronnenonderzoek naar voren komt dat de rol van het sociaal netwerk er zeker toe doet voor mbo'ers. Bijzondere ondersteuningsbehoeften zoals dyslexie worden door bijna een op de vijf respondenten genoemd. Ook in het onderzoek van de EUR wordt dyslexie als drempel voor mbo'ers genoemd (Van Herpen et al., 2021). De invloed van corona was in dit onderzoek een onvoorzien element en komt in hoofdstuk 8 afzonderlijk aan de orde.

Het valt op dat studievoorlichting relatief weinig door de respondenten wordt genoemd. In het onderzoek van de EUR wordt het belang van studievoorlichting en studiebegeleiding en -oriëntatie juist genoemd als stimulans om mbo'ers te motiveren om verder te studeren. De begeleiding bij de oriëntatie en studiekeuze voor het hoger onderwijs wordt als belangrijk geacht om studenten voor te bereiden op studeren in het hbo. Met name studenten met ouders met een lage sociaal-economische status kunnen hier gebaat bij zijn (Van Herpen et al., 2021).

Tabel 3.4a Welke factoren spelen er volgens jou nog meer voor jongeren op het MBO die wel naar het hbo zouden willen, maar er toch van afzien? (n=266)

Factoren	% ja
Kosten	76,7
Stress/studiedruk	68,4
Twijfel aan eigen kunnen	60,2
Faalangst	45,9
Geen opleidingen die aanspreken	39,1
Afstand en reistijd	38,3
Coronacrisis	37,6
Beschikbaarheid van woonruimte	35,7
Mening van ouders/verzorgers en/of vrienden	24,4
Kans op een baan	23,3
Weinig mensen in omgeving naar hbo	21,1
Geen meerwaarde	19,5
Dyslexie/dyscalculie	18,0
Studievoorlichting	16,9
Ervaring in voortgezet onderwijs of mbo	16,5
Geen enkele factor	1,1

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

De mbo 4-studenten is verder een aantal stellingen voorgelegd over studeren en gevraagd naar de mate waarin ze het met deze stellingen eens zijn. Meer dan twee vijfde van de mbo'ers vindt het belangrijk om een hbo-opleiding dichtbij huis te kunnen volgen. Een kwart van de respondenten vindt de afstand niet (zo) belangrijk (tabel 3.4b). In het literatuuronderzoek is al naar voren gekomen dat mbo'ers er de voorkeur aan geven om een hbo-opleiding dicht bij huis te volgen.

De intensiteit van de studiekeuzecheck lijkt niet van invloed op de keuze voor een opleiding. Meer dan de helft (56,7 procent) van de respondenten vindt dat namelijk niet belangrijk. Dit ligt in lijn met de uitkomsten van het bronnenonderzoek. Daar is ook geen onderbouwing gevonden voor de hypothese dat de intensiteit van de studiekeuzecheck een rol speelt. Dit in tegenstelling tot de intensiteit van de selectieprocedure; deze speelt zeker een rol bij zelfselectie en de keuze voor een instelling (zie paragraaf 3.3.1).

Het aandeel internationale studenten laat een wat gevarieerder beeld zien bij de keuze voor een opleiding. Ruim een kwart is het niet eens met de stelling dat hij niet zo snel zou kiezen voor een opleiding die voor het merendeel uit internationale studenten bestaat. Nog eens een kwart is het hier niet mee eens maar ook niet mee oneens.

Aansluiting hebben met studenten met een vergelijkbare achtergrond is voor 28 procent van de respondenten belangrijk. In het vooronderzoek is dat niet teruggevonden in de verschillende bronnen, maar daar is wel aangegeven dat het voor de hand ligt dat naarmate binnen het hoger onderwijs meer studenten uit de eigen (herkomst)groep aanwezig zijn dit een aantrekkende werking kan hebben op studenten uit dezelfde groep

Tabel 3.4b Percentage en aantal mbo 4-studenten dat het (on)eens is met uitspraken over studeren

		Percentage	Aantal
Ik vind het belangrijk om een opleiding te kunnen volgen dicht bij mijn huidige woonadres	Helemaal oneens	4,8	25
	Oneens	20,4	107
	Niet eens/niet oneens	31,4	165
	Eens	35,2	185
	Helemaal eens	8,2	43
Ik zie ertegenop om deel te nemen aan een intensieve studiekeuzecheck (bijvoorbeeld: meeloopdag, gesprek met opleiding etc.)	Helemaal oneens	12,1	63
	Oneens	44,6	232
	Niet eens/niet oneens	24,6	128
	Eens	14,8	77
	Helemaal eens	3,8	20
Een opleiding die merendeels uit internationale studenten bestaat zou ik niet snel kiezen	Helemaal oneens	15,9	83
	Oneens	27,1	141
	Niet eens/niet oneens	25,3	132
	Eens	21,9	114
	Helemaal eens	9,8	51
Voor mij is het belangrijk dat ik mede studenten heb met een vergelijkbare achtergrond (zoals herkomst, vooropleiding, religie etc.)	Helemaal oneens	17,9	93
	Oneens	27,2	141
	Niet eens/niet oneens	27,0	140
	Eens	22,2	115
	Helemaal eens	5,8	30

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we onderzocht wat er in de literatuur bekend is over onbedoelde zelfselectie. Daarbij is het accent gelegd op de factoren die meespelen voor gekwalificeerde mbo 4-studenten om af te zien van een vervolgstudie in het hoger onderwijs, terwijl ze daar onder andere omstandigheden wel voor zouden

kiezen. De uitkomsten uit de verschillende onderdelen van het bronnenonderzoek vullen elkaar aan en overlappen elkaar.

Deelvraag 1 – Welke studentkenmerken en kenmerken van het hoger onderwijs zijn mogelijk gerelateerd aan zelfselectie bij gekwalificeerde mbo 4-studenten? – kunnen we als volgt beantwoorden: de verschillende bronnen zijn over het algemeen redelijk overeenkomstig als het gaat om de kenmerken van het stelsel van hoger onderwijs die een belemmering kunnen vormen voor mbo'ers om verder te studeren. Dit zijn de kosten, de studieduur, de gepercipieerde moeilijkheidsgraad en het imago van mbo'ers in het hbo. Ook zien we nagenoeg dezelfde persoonlijkheids- en achtergrondkenmerken terug in de verschillende studies.

Het opleidingsniveau en het inkomen van de ouders zijn volgens deze onderzoeken van invloed op de keuze van een aspirant-student om verder te studeren in het hoger onderwijs. Dat geldt ook voor migratieachtergrond. Onzekerheid, faalangst, eerdere succeservaringen op school of juist het gebrek daaraan zijn eveneens van invloed op de keuze om verder te studeren. De drempels in het hoger onderwijs en de verschillende achtergrond- en persoonskenmerken interacteren op verschillende manieren. Een drempel kan voor de ene groep zwaarder zwaarder zijn dan voor een andere groep.

In tabel 3.5a zijn de verschillende factoren uit het bronnenonderzoek bij elkaar gezet. Deze factoren vallen uiteen in stelsel- en opleidingskenmerken en achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken.

Tabel 3.5a Kenmerken die mogelijk van invloed zijn op zelfselectie

Stelselkenmerken	Opleidingskenmerken
- studiekosten - duur opleiding - verwachte moeilijkheidsgraad van de opleiding - verwachte vooroordelen ten opzichte van mbo'ers in het hoger onderwijs	- selectieprocedure (wel/geen selectie, soort, timing, intensiteit) - studiekeuzecheck - afstand thuis-opleiding - eisen BSA - taal van het onderwijs
Achtergrondkenmerken	Persoonlijkheidskenmerken
- geslacht - leeftijd - (niet-westerse) migratieachtergrond - opleidingsniveau/inkomen/ sociaaleconomische status van ouders - sociaal netwerk	- leenaversie - risicoaversie - eerdere schoolervaringen - eindcijfers vooropleiding - faalangst - examenstress - motivatie - onzekerheid over eigen capaciteiten - duidelijkheid kwaliteit informatie studeren in ho

Bron: *Inspectie van het Onderwijs (2021)*

De kosten die samenhangen met een studie in het hoger onderwijs zijn voor mbo'ers een belangrijke factor in de overweging om al dan niet na het mbo verder te studeren in het hbo. Mbo'ers staan sceptisch tegenover het aangaan van een studielening en dat geldt in hogere mate voor mbo'ers van laagopgeleide ouders. Mbo'ers zijn gevoelig voor het kostenaspect rond studeren, en dan met name de studenten met een migratieachtergrond en uit de lagere inkomensgroepen. De

maatregel om het collegegeld te verlagen helpt deze groepen te kiezen voor het hoger onderwijs.

Ook de duur van een opleiding speelt een rol bij zelfselectie. Met name de groep oudere, gediplomeerde mbo'ers is hier gevoelig voor. De introductie van de tweejarige Associate degree komt hieraan mogelijk tegemoet.

Mbo'ers zijn gevoelig voor de manier waarop over hen wordt gecommuniceerd in de voorlichting over studeren in het hbo. Opmerkingen als 'Een opleiding in het hbo is moeilijk' en 'Mbo'ers moeten harder werken dan havisten' kunnen mbo'ers ontmoedigen om verder te studeren. Vooral ook omdat mbo'ers er zelf al van uitgaan dat een hbo-opleiding moeilijker is. Zowel de voorlichting vanuit het hbo als de voorbereiding op studeren in het hoger onderwijs tijdens de mbo-tijd verdient aandacht. Een goede voorbereiding en begeleiding bij de studiekeuze heeft een positief effect op de doorstroom van mbo'ers naar het hbo (Van den Broek et al., 2020). In het mbo gebeurt dat onder andere door de keuzedelen en doorstroommodulen. Een heldere, duidelijke en eerlijke informatievoorziening vanuit de hbo-instellingen is nodig om het imago van mbo'ers in het hbo genuanceerder neer te zetten.

Het onderzoek van de EUR ziet hier mogelijkheden voor verbetering. Het gaat daarbij om de informatievoorziening vanuit de instellingen over de studiekeuzebegeleiding, de loopbaanoriëntatie en het aanbod van transitieprogramma's. Voor specifieke groepen studenten is het belangrijk om in de communicatie over studeren in het hbo aandacht te besteden aan een 'herkenbare' studenten- en stafpopulatie met eenzelfde minderheidsachtergrond. Om te zorgen dat mbo-gediplomeerden zich welkom voelen in het hbo, en dan vooral jongeren die op achterstand staan, is een evenwichtige voorlichting van groot belang (Van Herpen et al., 2021).

Het sociaal netwerk in brede zin is ook een factor die een aspirant-student kan stimuleren, maar ook juist afhouden van een vervolgstudie in het hoger onderwijs. De invloed van ouders, vrienden, docenten en de wijk waarin men opgroeit speelt daarbij een belangrijke rol. Positieve ervaringen van personen uit de naaste omgeving van de mbo 4-student zijn belangrijk bij de keuze om verder te studeren. Daar staat tegenover dat mbo'ers ook gevoelig zijn voor een negatieve houding van hun ouders ten opzichte van verder studeren. En wanneer vrienden gaan werken is het misschien ook minder voor de hand liggend om te gaan studeren. Docenten kunnen daarnaast, zoals gezegd, goedbedoeld aangeven dat een hbo-opleiding moeilijk is, waardoor een mbo'er afziet van een opleiding in het hbo. Tot slot ervaren jongeren uit een armoedeprobleemcumulatiegebied de wijk waarin ze opgroeien als een drempel om verder te studeren. Opvallend is overigens dat als jongeren gevraagd wordt naar de invloed van het sociaal netwerk dit veel minder vaak genoemd wordt als factor om door te studeren (Van Herpen et al., 2021).

4 Kenmerken van mbo 4-studenten en de kans op doorstuderen

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 hebben we beschreven welke kenmerken (stelsel en opleiding) van het hoger onderwijs enerzijds – zoals studieduur - en welke achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken van mbo'ers anderzijds – zoals leeftijd of risicoaversie - mogelijk van invloed zijn op zelfselectie bij gekwalificeerde mbo-studenten. Zo liet eerder onderzoek zien dat mbo'ers studiekosten een belangrijke belemmerende factor vinden en dat dit vooral geldt voor de studenten met een lagere sociaal-economische status.

We weten echter nog niet welke afzonderlijke kenmerken daadwerkelijk van invloed zijn op de kans op doorstuderen in het hoger onderwijs. Veel van de beschreven kenmerken in hoofdstuk 3 hebben in samenhang een mogelijke invloed op zelfselectie, zoals te zien was bij leeftijd en opleidingsduur. En zoals eerder gezegd is de invloed van sommige kenmerken op zelfselectie gebaseerd op vermoedens. In dit hoofdstuk willen we daarom vaststellen welke studentkenmerken afzonderlijk van elkaar een relatie hebben met de kans die mbo 4-studenten zichzelf geven om door te studeren in het hbo. We laten op basis van de resultaten van onze vragenlijst zien hoe de verschillende kenmerken van mbo 4-studenten afzonderlijk samenhangen met de kans op doorstuderen en waar deze samenhang significant is. De kenmerken die we uit het conceptueel kader hiervoor bekijken, zijn achtergrondkenmerken (1), persoonlijkheidskenmerken (2), schoolkenmerken (loopbaanoriëntatie en -begeleiding, oftewel LOB) (3) en overige kenmerken (4).

4.2 Onderzoeksvragen

De volgende twee deelvragen staan in dit hoofdstuk centraal:

2. *Welke afzonderlijke studentkenmerken zijn van invloed op de ingeschatte kans die een mbo 4-student zichzelf geeft om door te studeren in het hoger onderwijs?*
3. *Welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien vaker af van het hoger onderwijs dan andere groepen?*

Om deelvraag 2 te beantwoorden gaan we na hoeveel kans een laatstejaars mbo 4-student zichzelf geeft om door te studeren in het hoger onderwijs. Dit doen we voor de verschillende studentkenmerken afzonderlijk. We bekijken per kenmerk hoe het samenhangt met de kans op doorstuderen door ze bivariaat te analyseren. Deze kans is niet berekend op basis van harde doorstroomgegevens van gediplomeerde mbo'ers, maar betreft een persoonlijke inschatting van de mbo'er zelf. Als we in de tekst de term 'kans' gebruiken, bedoelen we dus altijd de ingeschatte kans van de respondent zelf. Deelvraag 3 beantwoorden we aan de hand van een multivariate regressieanalyse waarbij de respondenten de analyse-eenheden zijn. Op deze manier stellen we vast welke studentkenmerken in samenhang van invloed zijn op de (ingeschatte) kans op doorstuderen.

4.3 Kenmerken van de mbo 4-studenten en kans op doorstuderen

In deze paragraaf bekijken we voor elk van de achtergrondkenmerken, persoonlijkheidskenmerken, schoolkenmerken (LOB) en overige kenmerken afzonderlijk hoe groot de gemiddelde kans is dat mbo 4-studenten na hun laatste jaar naar het hbo zullen gaan.

De resultaten voor elk van de kenmerken zijn in de betreffende paragrafen gevisualiseerd: in de figuren worden de kenmerken van de mbo 4-studenten en de samenhang met de kans op doorstuderen getoond. De balkjes tonen het percentage mbo 4-studenten die de vraag 'Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen?' hebben beantwoord voor elk van de verschillende kenmerken. De oranje bolletjes en streepjes in de figuren tonen de samenhang tussen de verschillende kenmerken en de ingeschatte kans op doorstuderen. De bolletjes tonen een significante samenhang ($p < 0,1$), de streepjes tonen dat er geen significante samenhang is. We besteden in deze paragraaf vooral aandacht aan de kenmerken die een significante samenhang tonen. De onderliggende tabellen zijn te vinden in bijlage II.

4.3.1 *Achtergrondkenmerken*

In hoofdstuk 3 zijn een aantal achtergrondkenmerken geïdentificeerd die ertoe kunnen leiden dat studenten uit het mbo afzien van een vervolgopleiding in het hbo. In ons onderzoek kunnen we de deze achtergrondkenmerken als volgt categoriseren: sociale achtergrondkenmerken (zoals leeftijd en migratieachtergrond), schoolprestaties en het sociale netwerk van de mbo 4-student. In deze subparagraaf beschrijven we welke van deze kenmerken significant samenhangen met de ingeschatte kans op doorstuderen in het hbo.

Sociale achtergrondkenmerken

In figuur 4.3a tot en met figuur 4.3c staan de verdelingen (balkjes) van mbo 4-studenten over de verschillende sociale achtergrondkenmerken en daarbij de gemiddelde inschattingskans dat zij na hun laatste jaar doorstuderen.

Een aantal zaken vallen op als we kijken naar de verdeling van de groep mbo 4-studenten over de verschillende kenmerken. Slechts een derde van de respondenten is man (figuur 4.3a)⁵ en de meeste mbo 4-studenten hebben ouders/verzorgers met een vergelijkbaar opleidingsniveau als zichzelf (figuur 4.3c).

Figuur 4.3a laat zien dat mannen de kans om verder te studeren in het hbo lager inschatten dan vrouwen (respectievelijk 64 en 67 procent). Daarnaast laten de streepjes zien dat geslacht niet significant samenhangt met de kans op doorstuderen. Dat betekent dat de kans op doorstuderen niet verschilt tussen mannelijke en vrouwelijke mbo 4-studenten.

De oranje bolletjes in de figuur laten de significante samenhang zien tussen de sociale achtergrondkenmerken enerzijds en de kans die studenten zichzelf geven op doorstuderen anderzijds. We zien dat leeftijd significant samenhangt met de kans

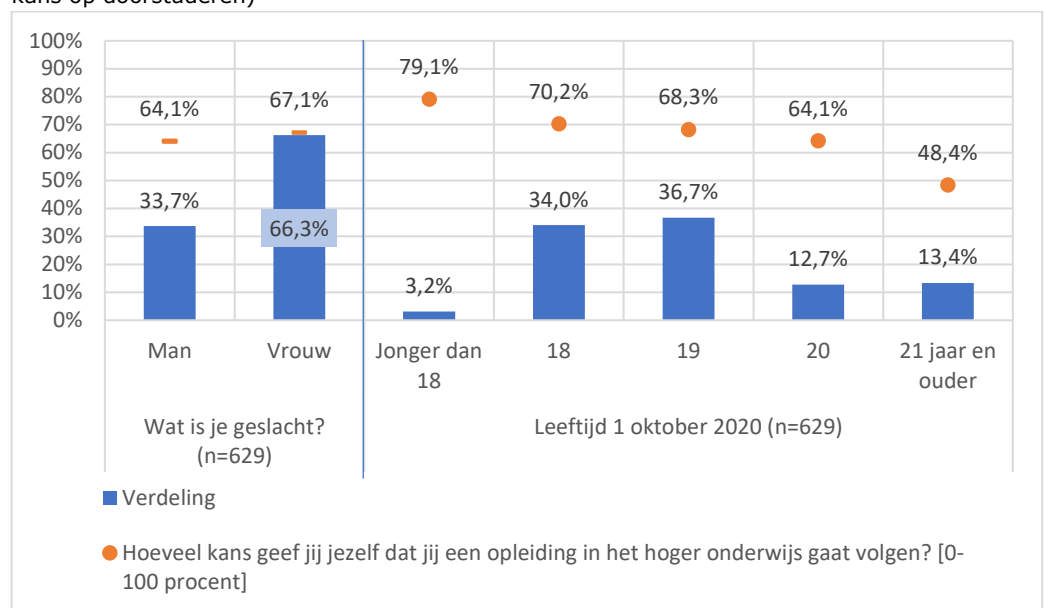
⁵ Omdat dit afwijkt van de populatie mbo-4 studenten hebben we alle analyses in dit hoofdstuk ook gewogen met voor geslacht en voor migratieachtergrond. Dit had geen effect op de resultaten.

om door te studeren. Hoe ouder de student, des te lager de gemiddelde kans dat de student na het laatste jaar naar het hbo zal gaan (figuur 4.3a).

Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond van de tweede generatie geven zichzelf de hoogste kans op doorstuderen. Deze kans is significant hoger dan voor studenten die geen migratieachtergrond hebben (figuur 4.3b). Ook is de kans op doorstuderen significant hoger voor studenten zonder een psychische of lichamelijke beperking.

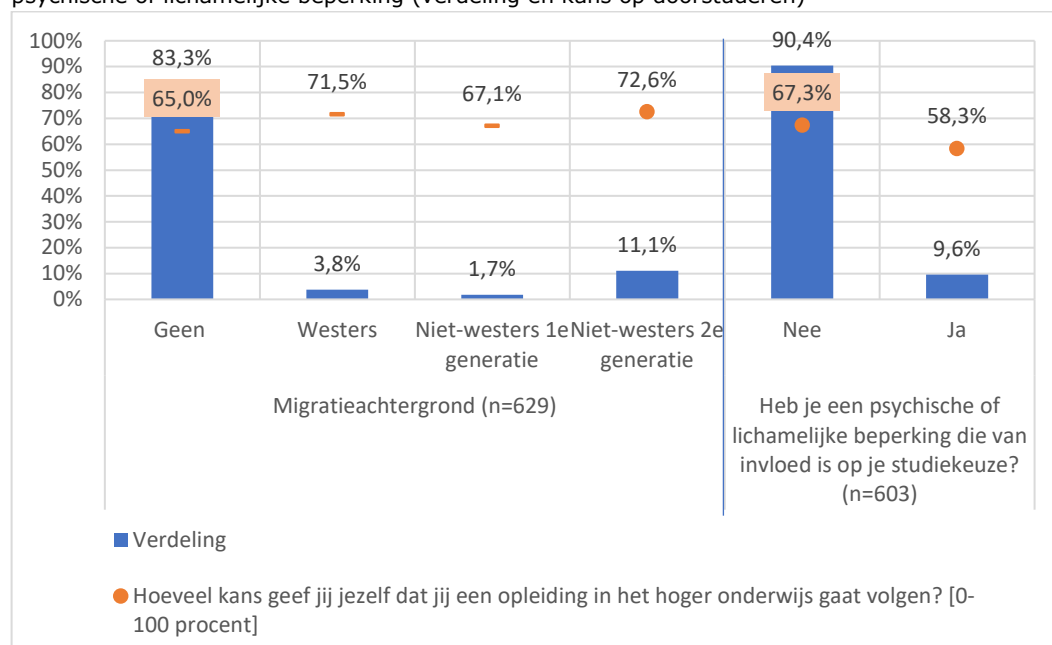
Verder laten de resultaten zien dat respondenten met ouders met een hbo- of universitaire opleiding zichzelf de hoogste gemiddelde kans geven op doorstuderen (samenhang is significant). De groep studenten met ouders/verzorgers zonder opleiding is hier een uitzondering op (figuur 4.3c). Dit betreft echter een zeer kleine groep studenten (n=13) waarvan relatief veel (ongeveer de helft) een niet-westerse migratieachtergrond van de tweede generatie heeft. Deze laatste groep studenten schat hun kansen op doorstuderen juist relatief hoog in. Deze samenhang is echter niet significant (zie het oranje streepje).

Figuur 4.3a Sociale achtergrondkenmerken mbo 4-studenten: geslacht en leeftijd (verdeling en kans op doorstuderen)

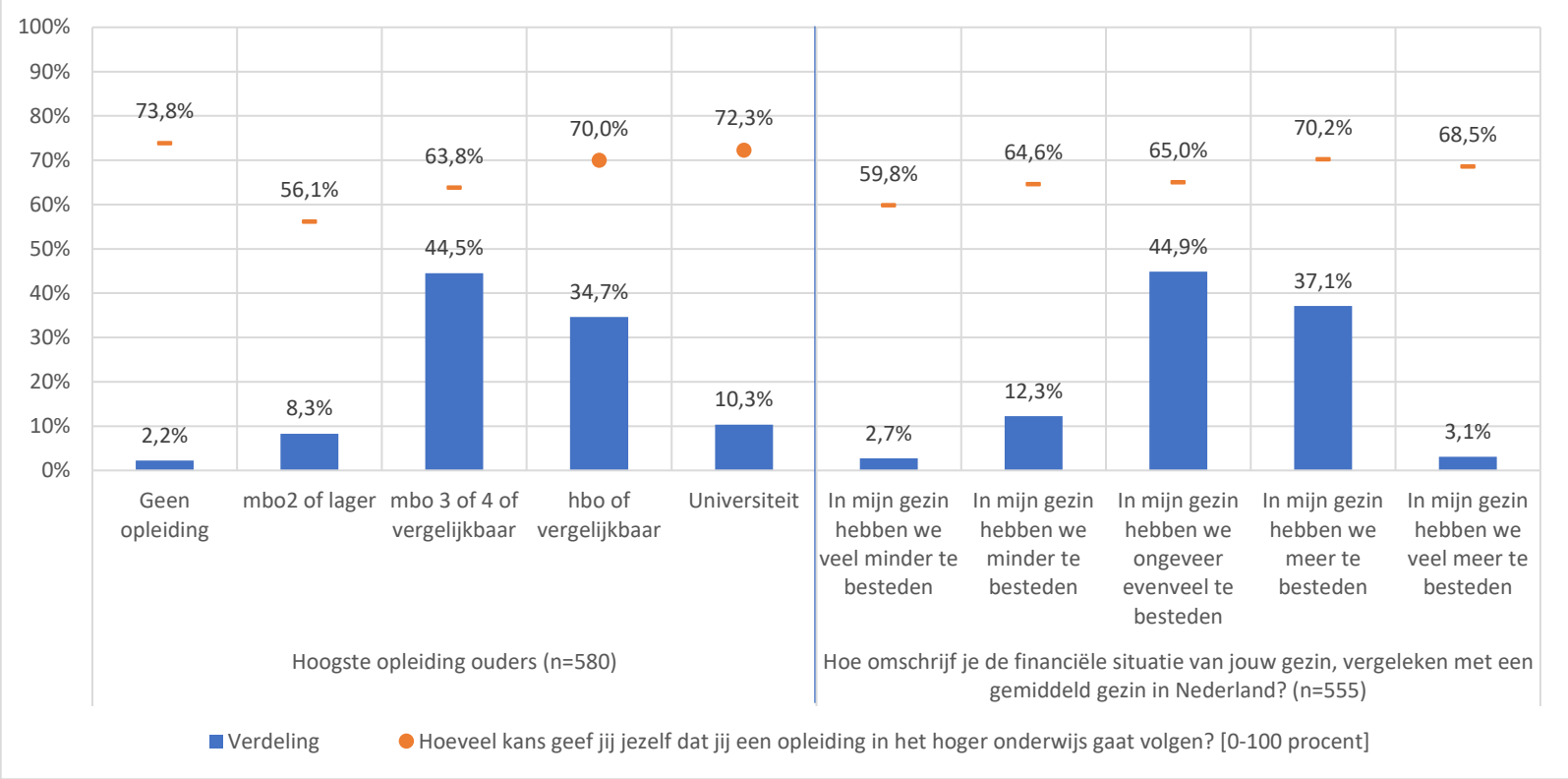
Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Figuur 4.3b Sociale achtergrondkenmerken mbo 4-studenten: migratieachtergrond en psychische of lichamelijke beperking (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Figuur 4.3c Sociale achtergrondkenmerken mbo 4-studenten: opleiding ouders en financiële situatie (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

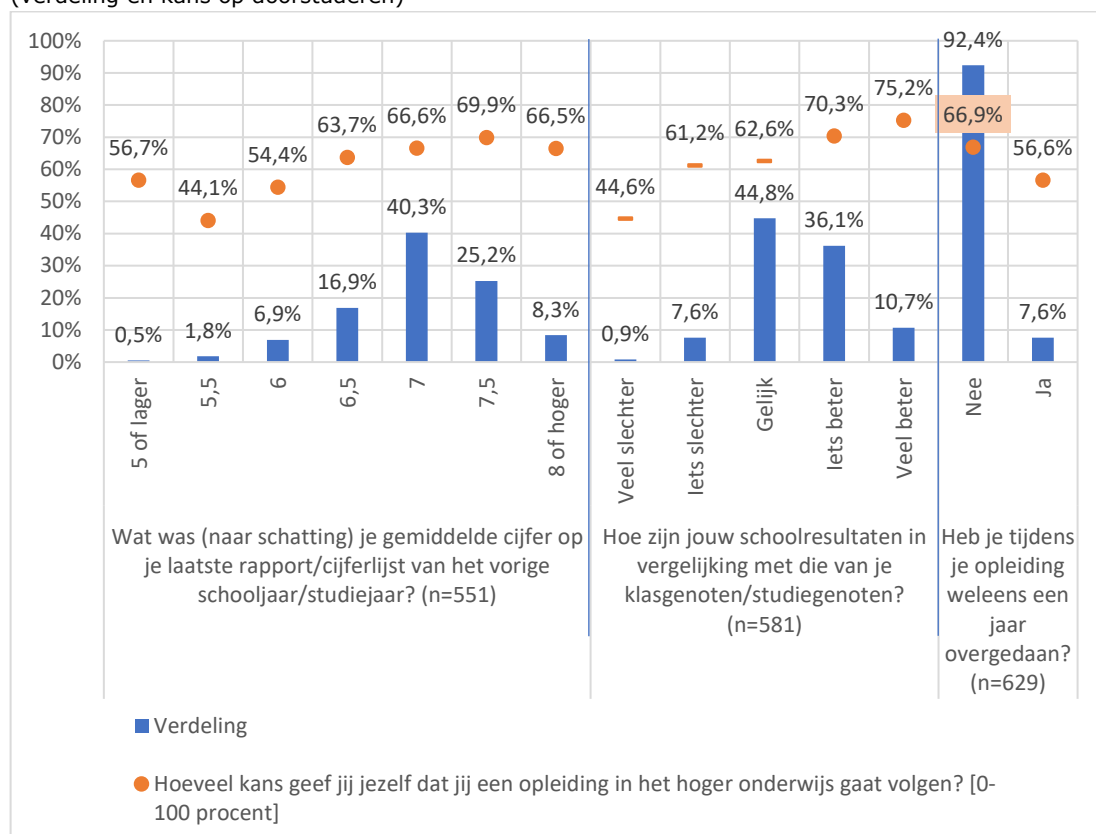
Schoolprestaties

We hebben ook gekeken naar de eerdere schoolprestaties van de mbo 4-studenten. In hoofdstuk 3 zagen we dat een lager gemiddeld cijfer van invloed is op de kans dat iemand zich gaat aanmelden voor een opleiding met een selectieprocedure. We hebben de studenten daarom gevraagd naar hun gemiddelde cijfer op het laatste rapport/cijferlijst. Verder hebben we gevraagd naar hun schoolresultaten in vergelijking met die van hun studiegenoten en gevraagd of ze weleens een jaar over hebben gedaan tijdens hun opleiding (figuur 4.3d).

Ongeveer 40 procent van de respondenten heeft als gemiddeld cijfer een 7 op het laatste rapport/cijferlijst. Daarnaast vindt meer dan 80 procent van de mbo 4-studenten dat hun schoolresultaten gelijk of iets beter zijn dan die van hun studiegenoten. Deze gemiddelde zelfoverschatting zien we vaker bij dergelijke vragen, bijvoorbeeld bij het inschatten van de eigen rijvaardigheid. We hebben deze variabele niet meer meegenomen in de multivariate analyses. Slechts een klein percentage heeft tijdens de opleiding weleens een jaar overgedaan (7,6 procent).

Er is een positief verband tussen het gemiddelde cijfer op het laatste rapport en de verwachting van respondenten dat ze door zullen studeren. Respondenten die aangeven dat hun schoolresultaten iets beter of beter zijn dan die van hun klasgenoten, geven zichzelf de hoogste gemiddelde kans op doorstuderen (samenhang voor deze groepen is significant). Tot slot is de kans op doorstuderen significant hoger voor studenten die nooit een jaar hebben overgedaan dan voor studenten die wel een jaar hebben overgedaan (respectievelijk 67 en 57 procent).

Figuur 4.3d Schoolprestaties mbo 4-studenten: gemiddeld cijfer, schoolresultaten en doubleren (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Sociaal netwerk

Het sociale netwerk van de student is medebepalend bij de keuze om wel of niet verder te studeren. Hieronder scharen we zowel ouders of verzorgers als vrienden in het netwerk van de student. In hoofdstuk 3 schreven we dat ouders en vrienden het volgen van een opleiding in het hoger onderwijs kunnen stimuleren maar ook, bewust of onbewust, kunnen ontmoedigen. We hebben daarom de mbo 4-studenten enkele uitspraken over de mensen in hun omgeving voorgelegd die ingaan op eventuele stimulering of ontmoediging van het sociale netwerk als het gaat om doorstuderen in het hoger onderwijs (figuren 4.3e en 4.3f).

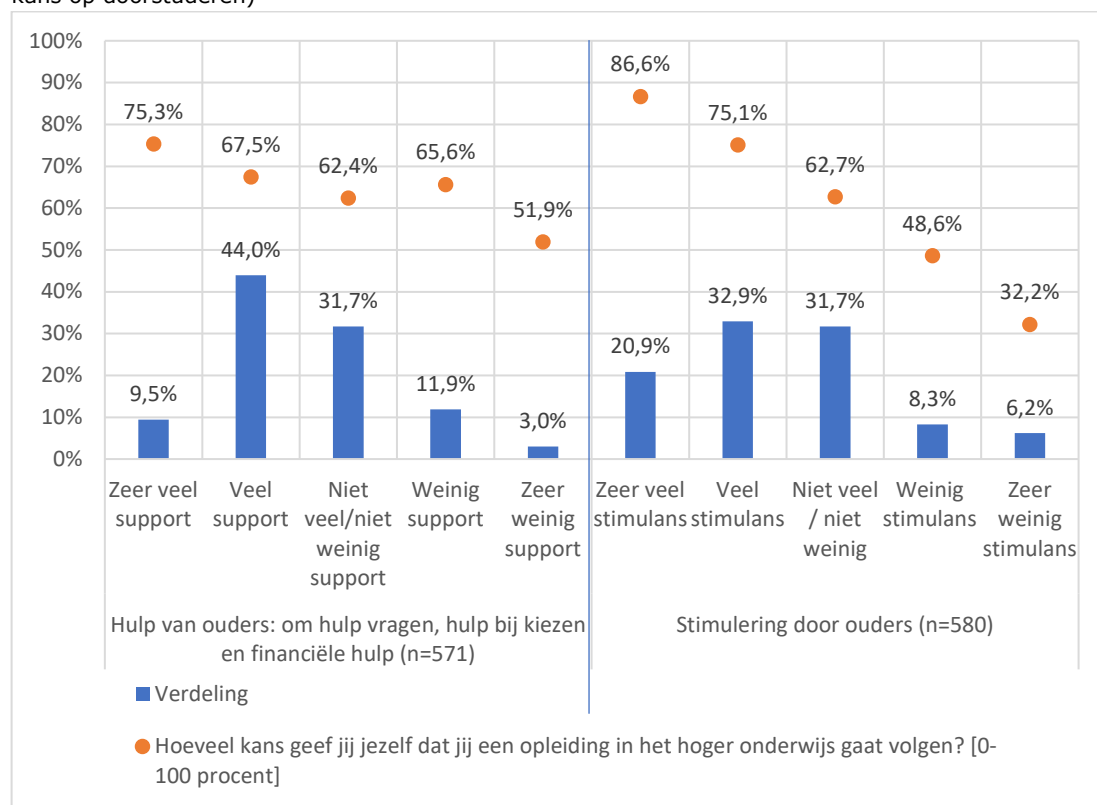
De balkjes in figuur 4.3e laten zien dat een groot gedeelte (44 procent) van de mbo 4-studenten veel support krijgt van hun ouders of verzorgers: zij kunnen bij hen terecht met vragen over studeren, voor hulp bij het maken van keuzes voor de toekomst en voor financiële ondersteuning als zij gaan studeren. Ruim de helft van de studenten wordt veel tot zeer veel gestimuleerd door hun ouders om te gaan studeren aan een hogeschool of universiteit. Slechts 14,5 procent wordt weinig tot zeer weinig gestimuleerd.

De meeste respondenten hebben vrienden die niet negatief, maar ook niet positief tegenover studeren in het hoger onderwijs staan. Tegelijkertijd is het aandeel mbo'ers met vrienden met een positieve houding groter dan het aandeel mbo'ers

met vrienden met een negatieve houding. Ruim 37 procent van de mbo'ers heeft vrienden die positief tot zeer positief staan tegenover studeren in het hoger onderwijs, tegenover 20 procent met vrienden met een negatieve tot zeer negatieve houding. Een vergelijkbare verdeling zien we bij vrienden met studieplannen. We hebben de mbo'ers de stelling voorgelegd 'Veel van mijn vrienden gaan na hun (eind)examen studeren aan een hogeschool of universiteit' en vervolgens gevraagd in hoeverre deze uitspraak bij hen past. Het merendeel van de mbo'ers heeft veel vrienden met studieplannen, rond de 43 procent. Voor 23 procent van de mbo'ers past deze stelling niet tot nauwelijks.

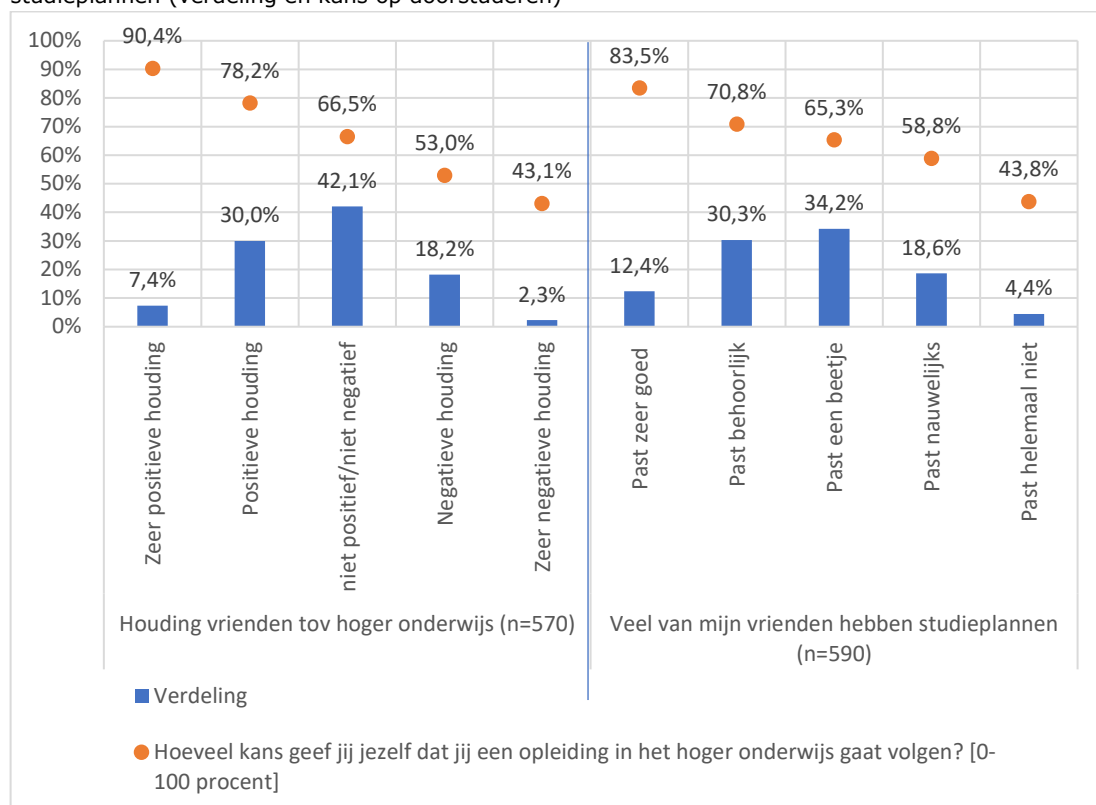
Op alle onderdelen van het sociale netwerk is er een significante samenhang met de kans op doorstuderen (zie de oranje bolletjes). De gemiddelde kans op doorstuderen is het hoogst voor respondenten die zeer veel hulp krijgen van hun ouders of verzorgers en het laagst voor studenten die zeer weinig hulp ontvangen. Ook laat stimulering door ouders of verzorgers om te gaan studeren een positieve samenhang zien: hoe meer ouders hun kind stimuleren om te gaan studeren in het hoger onderwijs, des te meer kans de respondenten zichzelf gemiddeld geven op doorstuderen (figuur 4.3e). We zien eenzelfde oplopende kans bij de houding van vrienden ten opzichte van het hoger onderwijs: de gemiddelde kans op doorstuderen is het laagst voor mbo'ers met vrienden die een zeer negatieve houding hebben en het hoogst voor mbo'ers met vrienden die een zeer positieve houding hebben. Tot slot neemt ook de kans op verder studeren toe naarmate veel vrienden ook plannen hebben om te gaan studeren in het hoger onderwijs. Hoe meer deze situatie op de student van toepassing is, des te hoger de gemiddelde kans op doorstuderen (figuur 4.3f).

Figuur 4.3e Sociaal netwerk mbo 4-studenten: hulp ouders en stimulering ouders (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Figuur 4.3f Sociaal netwerk mbo 4-studenten: houding vrienden en vrienden met studieplannen (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

4.3.2 Persoonlijkheidskenmerken

Een tweede type kenmerken van mbo 4-studenten waarnaar we hebben gekeken zijn persoonlijkheidskenmerken. In hoofdstuk 3 kwamen vier persoonlijkheidskenmerken uit het bronnenonderzoek naar voren, namelijk leenaversie, risicoaversie, onzekerheid over het eigen kunnen in het hoger onderwijs (faalangst) en examenstress. In onze vragenlijst hebben we daarom aandacht besteed aan deze vier kenmerken. Daarnaast hebben we de mbo 4-studenten ook gevraagd naar hun eigen houding ten opzichte van studeren. Een positieve houding ten opzichte van studeren in het hbo zal hoogstwaarschijnlijk gepaard gaan met een hogere ingeschatte kans op doorstuderen.

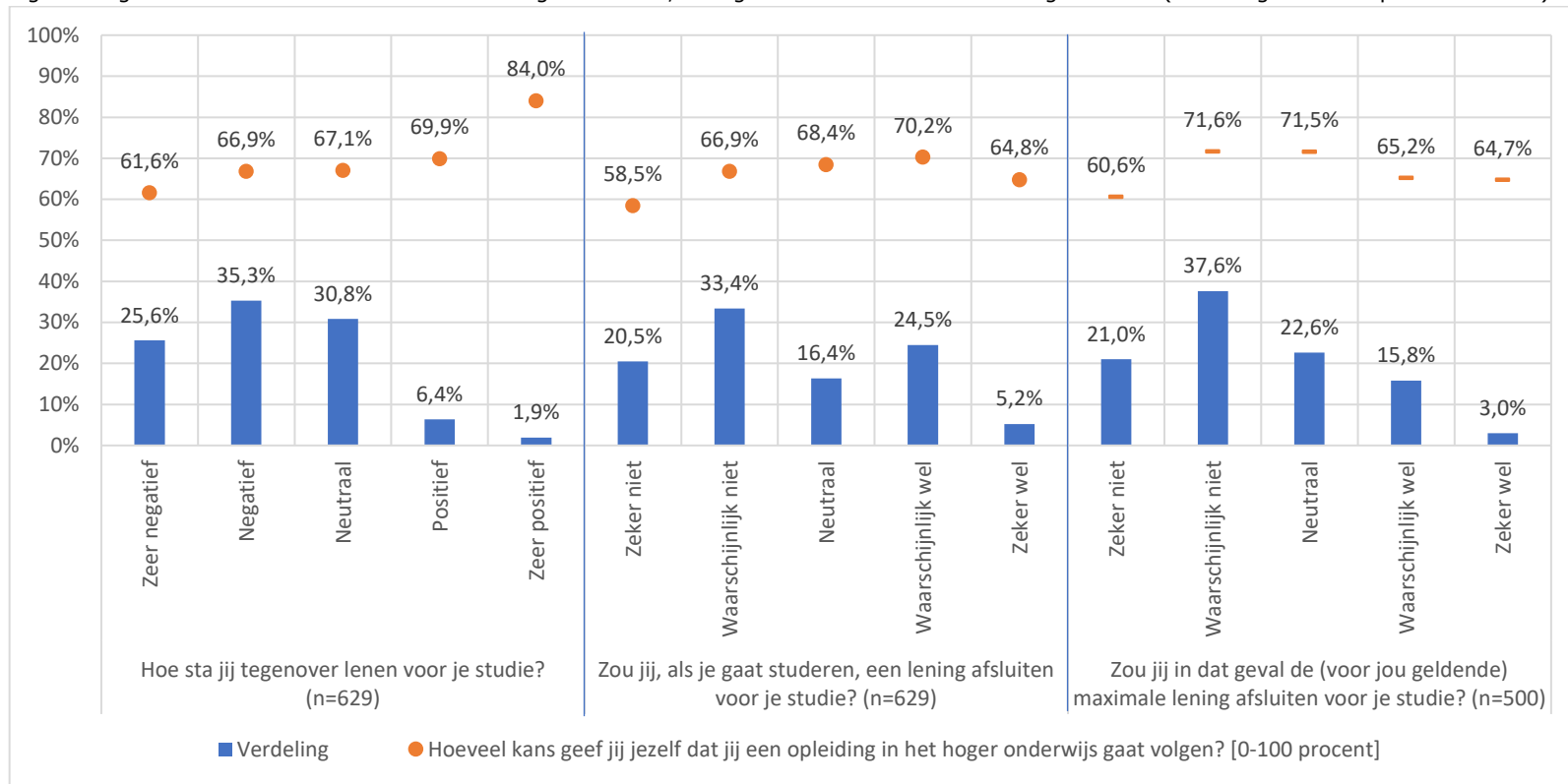
Leenaversie

We hebben de mbo 4-studenten gevraagd wat ze vinden van lenen, of ze een lening zouden afsluiten voor hun studie en zo ja, of ze dan de voor hen geldende maximale lening zouden afsluiten. Figuur 4.7 toont de opvattingen van de mbo 4-studenten over lenen. Ruim twee derde (61 procent) van de mbo'ers staat negatief tot zeer negatief tegenover lenen voor de studie. Als het vervolgens gaat om het daadwerkelijk afsluiten van een lening voor de studie, geeft meer dan de helft (53,9 procent) van de mbo'ers aan dat zij waarschijnlijk niet tot zeker niet een lening zullen afsluiten. De mbo'ers die aangaven een lening te zullen afsluiten, is gevraagd of zij in dat geval de maximale lening zouden afsluiten voor hun studie. Slechts een

klein deel van deze groep (18,8 procent) zal – indien zij een lening afsluiten – waarschijnlijk wel tot zeker wel de maximale lening afsluiten voor hun studie.

De bolletjes en de streepjes in de figuur tonen de samenhang tussen de variabelen over lenen en de kans op doorstuderen (figuur 4.3g). De resultaten voor de eerste twee variabelen zijn significant (zie de oranje bolletjes). Hoe positiever de mbo'ers staan tegenover lenen, des te hoger zij gemiddeld de kans inschatten dat zij een opleiding in het hoger onderwijs gaan volgen. Bij mbo'ers die aangeven waarschijnlijk wel een lening te zullen afsluiten voor hun studie, is de gemiddelde kans op doorstuderen het hoogst, terwijl deze het laagst is voor de mbo'ers die aangeven dit zeker niet te doen. De samenhang tussen het afsluiten van de maximale lening en de kans op doorstuderen is niet significant.

Figuur 4.3g Leenaversie mbo 4-studenten: mening over lenen, lening afsluiten en maximale lening afsluiten (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

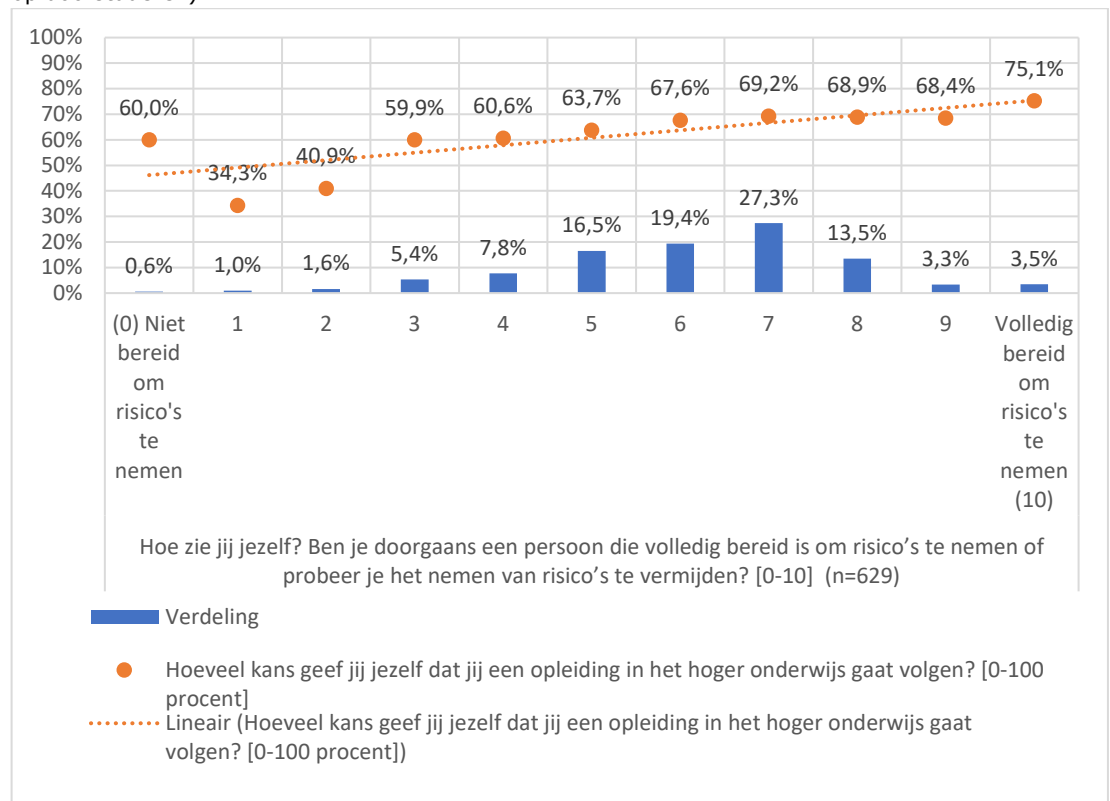
Risicoaversie

Om vast te stellen of de mbo 4-studenten risicoavers zijn, hebben we hun gevraagd in hoeverre zij bereid zijn om risico's te nemen of dat zij het nemen van risico's proberen te vermijden. In figuur 4.3h zien we de verdeling van de respondenten op een schaal voor risicoaversie van 0 (niet bereid risico te nemen) tot 10 (volledig bereid risico te nemen) en de bijbehorende kans op doorstuderen. Het gemiddelde op de risicoschaal ligt iets hoger dan een 6 (niet in figuur).

Twee derde van de respondenten (67 procent) geeft zichzelf een 6 of hoger. Mbo'ers zijn doorgaans redelijk tot volledig bereid om risico te nemen. De oranje bolletjes in de figuur laten de significante samenhang zien tussen de bereidheid tot het nemen van risico's en de kans die de studenten zichzelf geven op doorstuderen. We zien dat de gemiddelde kans op doorstuderen het hoogste is bij de mbo 4-studenten die volledig bereid zijn om risico's te nemen. De groep studenten die niet bereid is om risico's te nemen is hier een uitzondering op. Deze groep schat zijn kansen ongeveer even hoog in als de studenten die beperkt bereid zijn risico's te nemen (cijfer 3). Dit betreft echter een zeer kleine groep studenten (n=4).

De gestippelde oranje lijn is het geschatte verband tussen risicoaversie en de kans op een verdere onderwijsloopbaan. Deze lijn laat zien dat hoe meer studenten bereid zijn om risico's te nemen, des te hoger de ingeschatte kans op een vervolgopleiding in het hbo.

Figuur 4.3h Risicoaversie mbo 4-studenten: bereidheid om risico's te nemen (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

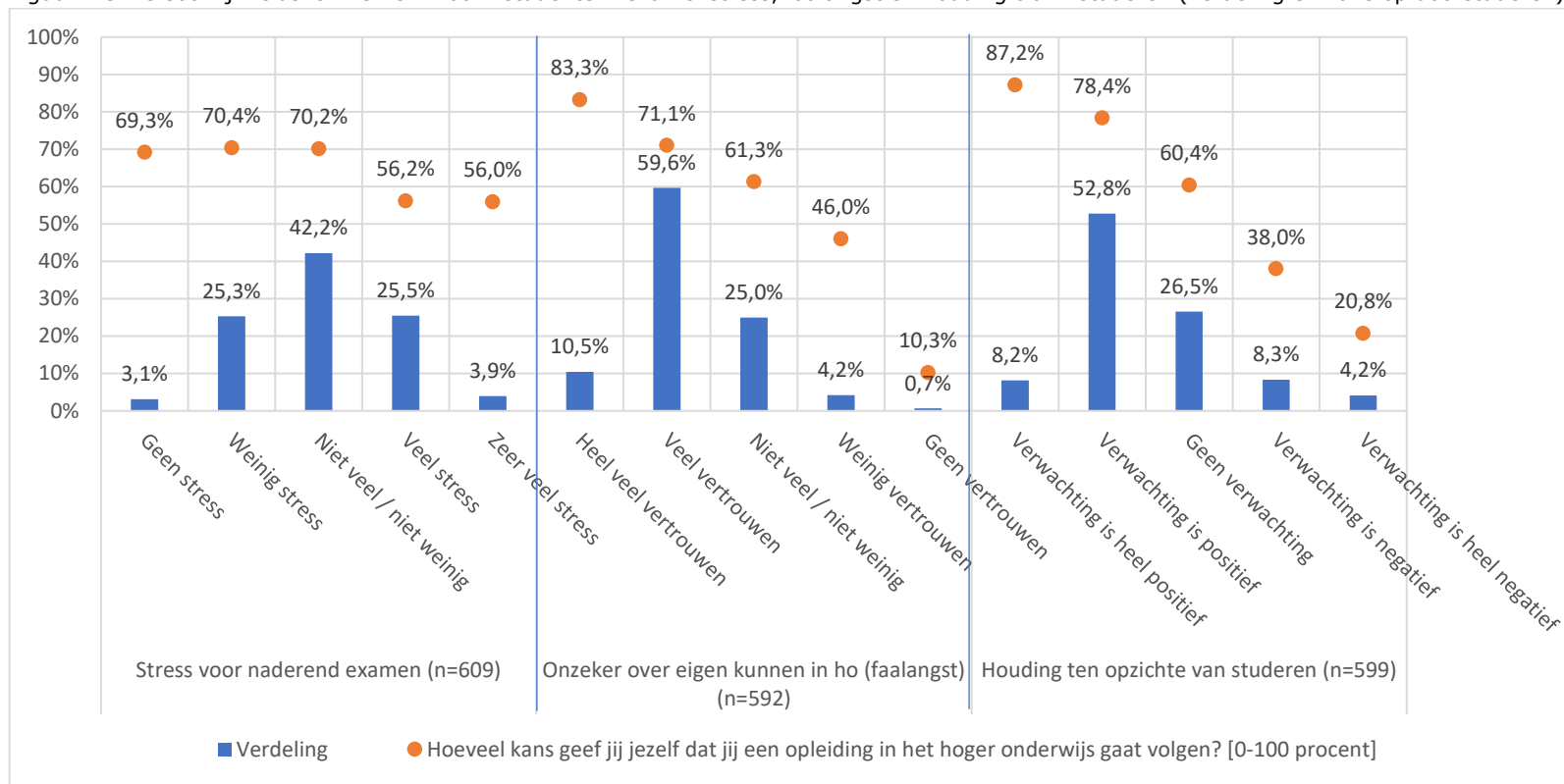
Examenstress, faalangst en houding ten opzichte van studeren

In figuur 4.3i zien we de resultaten voor examenstress, onzekerheid over het eigen kunnen in het hoger onderwijs (faalangst) en de houding ten opzichte van studeren. Daarbij hebben we examenstress gemeten als stress voor een naderend examen. Faalangst hebben we gemeten als ervaren onzekerheid over benodigde vaardigheden voor het hoger onderwijs. Om de houding ten opzichte van studeren vast te stellen is de mbo 4-studenten gevraagd wat hun verwachting van studeren is.

De balkjes in de figuur tonen weer het percentage mbo 4-studenten dat de vraag 'Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen?' heeft beantwoord voor elk van de verschillende persoonlijkheidskenmerken. De meeste respondenten (42,2 procent) ervaren niet veel en ook niet weinig stress voor een naderend examen. Rond de 70 procent van de respondenten heeft veel tot heel veel vertrouwen in hun eigen kunnen in het hoger onderwijs en de meerderheid (52,8 procent) van de respondenten verwacht het leuk te vinden om te studeren in het hoger onderwijs.

Alle variabelen vertonen een significante samenhang met de kans op doorstuderen (zie de oranje bolletjes). Mbo 4-studenten die geen tot weinig examenstress ervaren geven zichzelf een hogere kans op doorstuderen dan studenten die veel tot zeer veel examenstress ervaren. Ook bij faalangst zien we dit verband. Hoe meer de respondenten aangeven onzeker te zijn over hun vaardigheden voor het hoger onderwijs, des te lager de gemiddelde kans is die zij zichzelf geven om door te studeren in het hoger onderwijs. Tot slot zien we een duidelijke samenhang tussen verwachtingen over het hoger onderwijs en de kans om door te studeren: hoe positiever de verwachting over studeren, des te hoger de gemiddelde kans op doorstuderen.

Figuur 4.3i Persoonlijkheidskenmerken mbo 4-studenten: examenstress, faalangst en houding t.o.v. studeren (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

4.3.3

Schoolkenmerken: loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB)

We hebben de studenten ook vragen gesteld over de begeleiding die de school biedt bij de keuze voor of na de opleiding: de loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB; de schoolkenmerken uit ons conceptueel kader). Uit eerder onderzoek kwam naar voren dat de begeleiding bij de oriëntatie en studiekeuze voor het hoger onderwijs belangrijk is om studenten voor te bereiden op studeren in het hbo (zie verder hoofdstuk 3).

We hebben de studenten daarom gevraagd of er überhaupt sprake was van begeleiding en in welke mate dit plaatsvond. Daarnaast hebben we gevraagd naar de soort begeleiding, onderverdeeld in voorlichtingsactiviteiten en externe bezoeken. Ten slotte is voor mbo'ers nog nagegaan of zij in de mbo-opleiding een afzonderlijk keuzedeel konden volgen dat voorbereidde op het hbo.

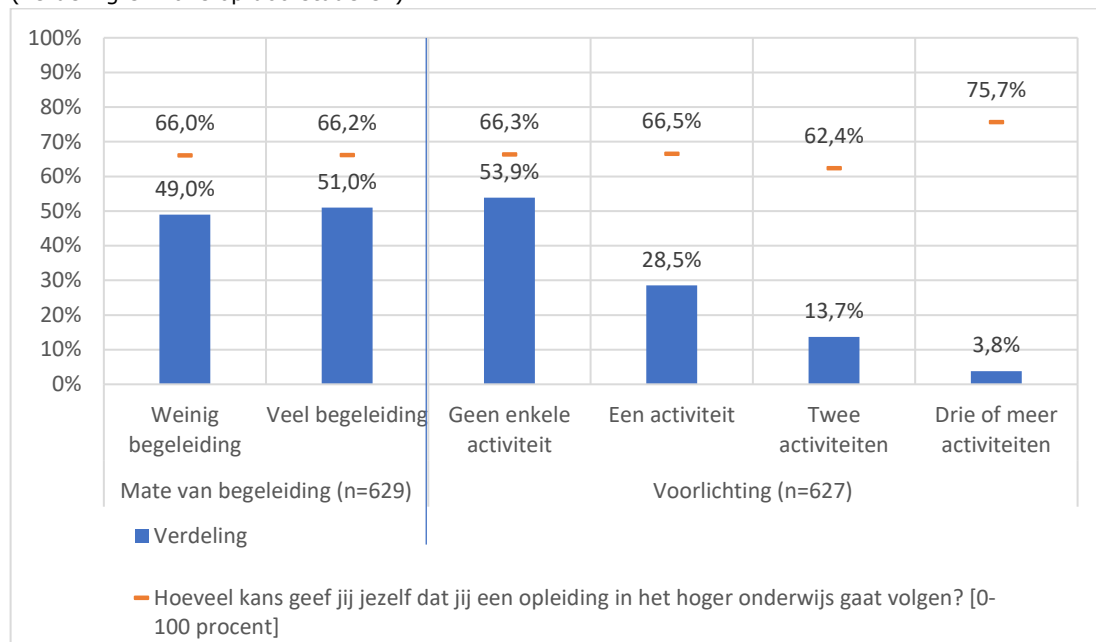
In figuur 4.3j en 4.3k staan de resultaten voor de vijf vormen van LOB waarop we de studenten bevraagd hebben:

1. begeleiding: begeleiding bij het maken van een keuze voor een toekomstige studie;
2. voorlichting: voorlichting over hogescholen of universiteiten en studiefinanciering en/of voorlichting over opleidingen en beroepen;
3. externe bezoeken: bezoek met school aan een hogeschool of universiteit, een studiemarkt en/of een bedrijf;
4. keuzedeel: een speciaal programma/keuzedeel ter voorbereiding op het hbo;
5. activiteiten: activiteiten die zijn georganiseerd voor mbo'ers om hen te begeleiden.

Ongeveer de helft van de respondenten heeft veel begeleiding gehad en de andere helft weinig begeleiding. Meer dan helft (53,9 procent) geeft aan dat er geen enkele activiteit door de instelling is georganiseerd wat betreft voorlichting. Ook geeft het merendeel van de respondenten aan dat er geen externe bezoeken door de instelling zijn georganiseerd (70 procent). We gaan ervan uit dat dit deels te maken heeft met de coronacrisis.

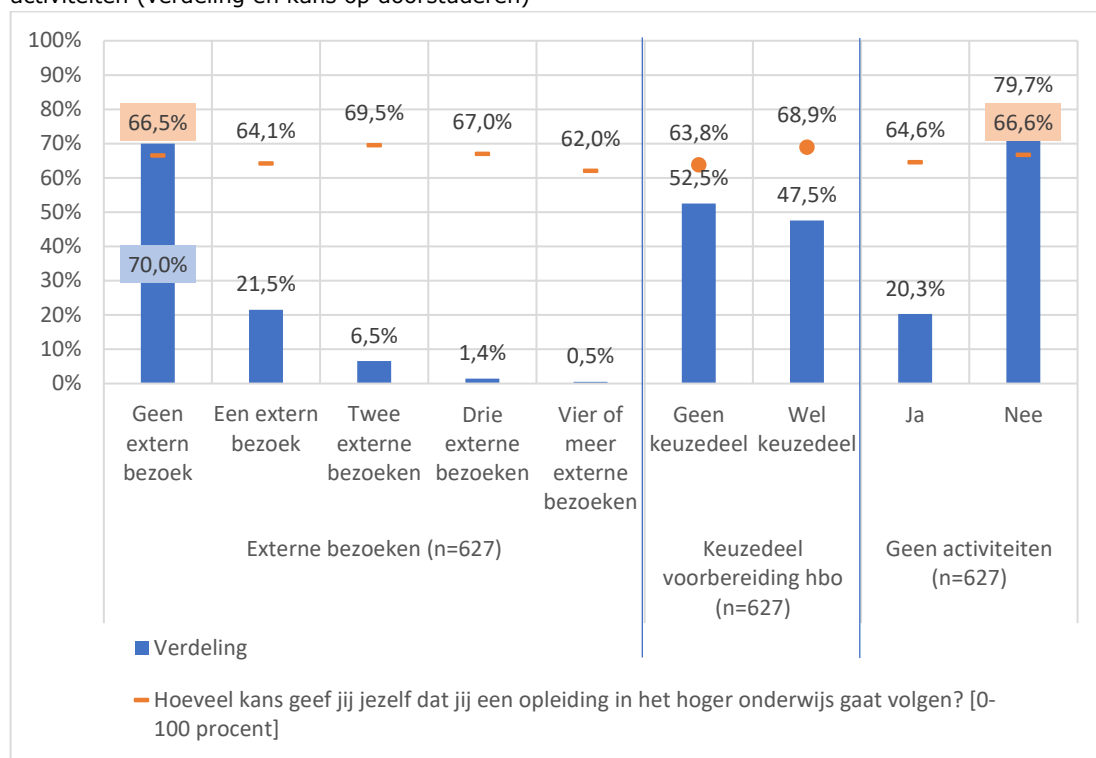
Op een van de vijf onderdelen van LOB na is er geen significante samenhang met de kans op doorstuderen (zie de oranje streepjes). Zo maakt het bijvoorbeeld niet uit voor de gemiddelde kans op doorstuderen of een mbo 4-student weinig of veel begeleiding heeft gehad bij het maken van een keuze voor een toekomstige studie. De kans op doorstuderen is hier vrijwel gelijk. Het maakt voor de kans op doorstuderen wel uit of de instelling een keuzedeel heeft georganiseerd ter voorbereiding op het hbo. De kans op doorstuderen is voor deze groep mbo'ers significant groter dan voor mbo'ers aan wie geen keuzedeel werd aangeboden. Overigens is dit verschil niet erg groot.

Figuur 4.3j Begeleiding bij studiekeuze (LOB) mbo 4-studenten: begeleiding en voorlichting (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Figuur 4.3k Begeleiding bij studiekeuze (LOB) mbo 4-studenten: bezoeken, keuzedeel en activiteiten (verdeling en kans op doorstuderen)

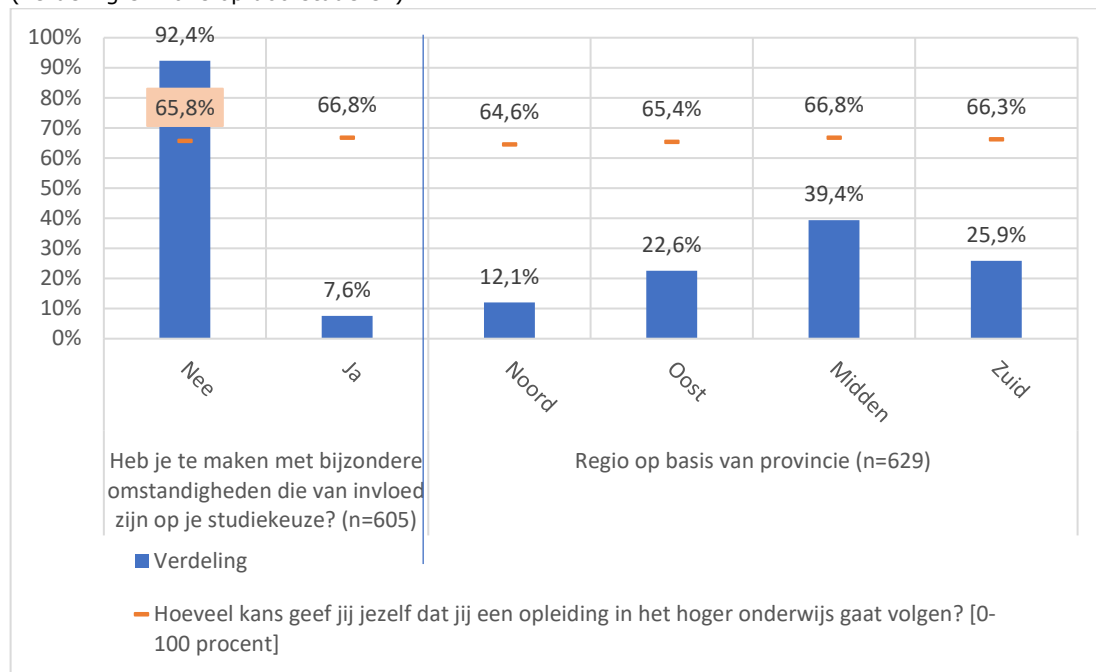
Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

4.3.4 Overige kenmerken

Ten slotte hebben we naar een aantal onderwerpen gevraagd die niet gezamenlijk onder één onderwerp vallen, maar mogelijk wel relevant zijn bij de keuze die mbo 4- studenten maken om wel of niet te gaan doorstuderen in het hbo. Deze kenmerken vallen in ons conceptueel kader in de categorie 'overig' (4). Dit zijn de bijzondere omstandigheden waar een mbo'er mee te maken kan hebben. Denk hierbij bijvoorbeeld aan mantelzorg, financiële problemen, zwangerschap en/of ouderschap. In hoofdstuk 3 hebben we aandacht besteed aan een van deze bijzondere omstandigheden, namelijk financiële redenen die mogelijk een rol spelen in de afweging om niet verder te studeren. Het hebben van financiële problemen is gekenmerkt als een bijzondere omstandigheid.

Daarnaast hebben we gekeken naar de regio waar de respondent woont (Noord, Midden, Zuid, Oost) en welke invloed dit heeft op de kans op doorstuderen. In hoofdstuk 2 schreven we dat we verwachten dat met name verschillen in arbeidsmarktperspectief tussen regio's van invloed kunnen zijn op overwegingen om de onderwijsloopbaan te vervolgen. Onze resultaten laten zien dat weinig respondenten (7,6 procent) te maken hebben met bijzondere omstandigheden die van invloed zijn op hun studiekeuze. Ook is er geen significant verschil in de kans op doorstuderen tussen studenten die wel en studenten die niet te maken hebben met bijzondere omstandigheden. De regio waar de student woont hangt evenmin samen met de gemiddelde kans op doorstuderen (figuur 4.3I, oranje streepjes).

Figuur 4.3I Overige kenmerken mbo 4-studenten: bijzondere omstandigheden en regio (verdeling en kans op doorstuderen)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

4.4 Wel of niet naar het hbo: verschillen tussen groepen mbo 4-studenten

In de vorige paragrafen zijn we voor verschillende kenmerken van de mbo 4-studenten afzonderlijk nagegaan hoe groot de ingeschatte kans op een vervolgopleiding in het hbo was. Bij een aantal van deze kenmerken zagen we een significante samenhang met de kans op doorstuderen in het hbo. Maar welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien nu vaker af van het hoger onderwijs dan andere groepen?

Om na te gaan welk kenmerk het grootste effect heeft op de ingeschatte kans op doorstuderen, waarbij we rekening houden met de onderlinge samenhang van de kenmerken, hebben we de effecten van de verschillende kenmerken multivariaat geschat. Dit hebben we gedaan door middel van een regressieanalyse waarbij de respondenten de analyse-eenheden waren. In tabel 4.4a staan de resultaten van deze regressieanalyse. Er blijken vijf kenmerken van invloed op de ingeschatte kans op doorstuderen in het hoger onderwijs. Deze vijf verklaren gezamenlijk rond de 35 procent van de verschillen tussen de ingeschatte kans van mbo'ers op doorstuderen. De overige kenmerken voegden niets meer toe aan de verklaarde variantie en hebben we uit het model weggelaten. Alle kenmerken in dit model hebben een effect in de verwachte richting op de ingeschatte kans op doorstuderen. Daarbij is de mate waarin ouders hun kinderen stimuleren voor een verdere studie in het hoger onderwijs het belangrijkste kenmerk: iedere stap op deze schaal die tot minder stimulans leidt, doet het ingeschatte percentage verder te willen studeren met 8,4 procent afnemen. Dit wordt gevolgd door de houding van vrienden ten opzichte van het hoger onderwijs (7,6 procent minder per stap op de houdingschaal), faalangst (7,4 procent minder per stap op de faalangstschaal), ooit zijn blijven zitten (11,8 procent minder) en tenslotte examenstress (3,4 procent minder per stap op de examenstressschaal).

Tabel 4.4a OLS regressieanalyse: kans op volgen van opleiding in het hoger onderwijs [0-100%] (n=408, adjustedR²=0,353)

	B	Beta
Intercept	56,8**	
Weinig stimulering door ouders	-8,4**	-0,33
Negatieve houding vrienden t.o.v. hoger onderwijs	-7,6**	-0,25
Onzeker over eigen kunnen in hoger onderwijs:	-7,4**	-0,18
faalangst		
Heeft ooit gedoubleerd	-11,8**	-0,12
Stress voor naderend examen	-3,4**	-0,11

** $p < 0,05$

Bron: *Inspectie van het Onderwijs (2021)*

Het model laat ook zien dat de klassieke achtergrondkenmerken zoals geslacht, leeftijd, sociaal-economische status of migratieachtergrond geen rol van betekenis spelen op de kans op doorstuderen en niet significant zijn. Dit wil overigens nog niet zeggen dat ze er ook niet toe doen wanneer sprake is van drempels in het hoger onderwijs, zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken.

4.5 Conclusie

Om deelvraag 2 – Welke afzonderlijke studentkenmerken zijn van invloed op de ingeschatte kans die een mbo 4- student zichzelf geeft om door te studeren in het

hoger onderwijs? – te beantwoorden, hebben we in dit hoofdstuk voor verschillende studentkenmerken uit het conceptueel kader afzonderlijk bekeken hoe groot de ingeschatte kans op doorstuderen is: achtergrondkenmerken (1), persoonlijkheidskenmerken (2), schoolkenmerken (LOB) (3) en overige kenmerken (4).

Onze resultaten laten zien dat een aantal studentkenmerken significant samenhangen met de ingeschatte kans op doorstuderen en dat bepaalde groepen mbo 4-studenten zichzelf een grotere kans geven op doorstuderen dan andere. Deze resultaten bevestigen een aantal van de bevindingen in hoofdstuk 3.

In hoofdstuk 3 bleek uit eerder onderzoek dat sociale achtergrondkenmerken zoals opleidingsniveau van de ouders en leeftijd van invloed kunnen zijn op zelfselectie. Onze resultaten tonen dat er een significante samenhang is tussen deze kenmerken en de ingeschatte kans van de mbo-4 student op doorstuderen. Bijvoorbeeld: oudere mbo 4-studenten schatten de kans op doorstuderen in het hoger onderwijs lager in dan jongere mbo 4-studenten.

De resultaten in dit hoofdstuk voor studieprestaties bevestigen ook resultaten uit eerder onderzoek zoals beschreven in hoofdstuk 3. Mbo 4-studenten die een laag gemiddeld cijfer hebben op het laatste rapport/cijferlijst, schatten de kans kleiner in dat ze verder zullen studeren in het hoger onderwijs dan mbo 4-studenten die een hoog gemiddeld cijfer hebben. Daarbij laten de resultaten zien dat mbo 4-studenten die aangeven dat hun schoolresultaten (iets) beter zijn dan die van hun klasgenoten de kans op doorstuderen hoger inschatten.

De resultaten voor de laatste categorie die we als achtergrondkenmerk hebben geïdentificeerd, het sociale netwerk, ondersteunen ook resultaten uit het bronnenonderzoek. Ouders en vrienden hebben een invloed op de ingeschatte kans op doorstuderen van de mbo 4-studenten. Studenten die (zeer) weinig hulp ontvangen van hun ouders, schatten de kans op doorstuderen lager in dan studenten die (zeer) veel hulp krijgen. Wanneer de mbo 4-student vrienden heeft die een (zeer) negatieve houding hebben ten opzichte van studeren in het hoger onderwijs, dan schat deze student de kans kleiner in dat hij verder zal studeren in het hoger onderwijs.

Verder zagen we in hoofdstuk 3 dat persoonlijkheidskenmerken als risicoaversie, leenaversie, onzekerheid over de eigen capaciteiten en examenstress mogelijk van invloed zijn op zelfselectie. Onze resultaten bevestigen dat deze kenmerken significant samenhangen met de kans op doorstuderen. Zo zien we dat hoe meer risico's mbo 4-studenten bereid zijn te nemen, hoe hoger zij de kans inschatten dat ze verder zullen studeren in het hoger onderwijs. Ook schatten mbo 4-studenten die onzeker zijn over hun eigen kunnen, de kans op doorstuderen kleiner in dan studenten die zeker zijn over hun eigen kunnen.

Tot slot blijkt slechts een van de LOB-vormen significant samen te hangen met de kans op doorstuderen. Studenten van wie de instelling geen keuzedeel heeft georganiseerd ter voorbereiding op het hbo, geven zichzelf een lagere kans op doorstuderen dan studenten die dit keuzedeel wel kregen aangeboden.

In tabel 4.5a vatten we samen welke studentkenmerken significant samenhangen met de ingeschatte kans van de mbo 4-studenten op doorstuderen. Dit doen we voor de kenmerken afzonderlijk. Voor deze kenmerken geldt dat we een significant verschil zien wat betreft de ingeschatte kans op doorstuderen tussen verschillende groepen mbo 4-studenten.

Tabel 4.5a Afzonderlijke studentkenmerken die significant samenhangen met de ingeschatte kans op het volgen van een opleiding in het hoger onderwijs

Studentkenmerken	Afzonderlijke kenmerken
Achtergrond	Sociale achtergrond • Leeftijd • Migratieachtergrond (d.w.z. een niet-westerse migratieachtergrond tweede generatie) • Hoogste opleiding ouders (hbo en universiteit of vergelijkbaar ten opzichte van mbo 3 of 4 of vergelijkbaar) • Psychische of lichamelijke beperking Schoolprestaties • Gemiddelde cijfer op laatste rapport/cijferlijst • Schoolresultaten in vergelijking met klasgenoten/studiegenoten • Doubleren Sociaal netwerk • Hulp van ouders • Stimulering door ouders • Houding vrienden ten opzichte van studeren • Vrienden met studieplannen
Persoonlijkheid	• Mening over lenen • Bereidheid om lening af te sluiten voor studie • Risicoaversie • Examenstress • Onzeker over eigen kunnen in het hoger onderwijs (faalangst) • Houding ten opzichte van studeren
Schoolkenmerken	• Keuzedeel ter voorbereiding op het hbo

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Voor het antwoord op deelvraag 3 – Welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien vaker af van het hoger onderwijs dan andere groepen? – hebben we het effect van de verschillende kenmerken op de ingeschatte kans op doorstuderen in samenhang getoetst. Daaruit blijkt dat vijf studentkenmerken gezamenlijk rond de 35 procent van de verschillen verklaren tussen de ingeschatte kans van mbo 4-studenten op doorstuderen. Studenten waarvoor onderstaande kenmerken gelden, zullen volgens onze resultaten vaker afzien van een vervolgcarière in het hoger onderwijs dan andere groepen:

- studenten met ouders/verzorgers die weinig stimuleren tot verdere studie in het hoger onderwijs;
- studenten met vrienden die negatief staan ten opzichte van het hoger onderwijs;
- studenten die onzeker zijn over hun eigen kunnen in het hoger onderwijs (faalangst);
- studenten die weleens een jaar tijdens hun opleiding hebben overgedaan;
- studenten die stress voor een naderend examen ervaren.

Het feit dat klassieke achtergrondkenmerken (zoals geslacht, leeftijd, sociaal-economische status of migratieachtergrond) er niet toe blijken te doen, is in strijd met resultaten uit de vooronderzoeken (zie hoofdstuk 3). Het is mogelijk dat kenmerken als faalangst, examenstress en houding van het sociale netwerk samenhangen met achtergrondkenmerken als geslacht en leeftijd. Het is dan bijvoorbeeld niet zozeer dat leeftijd bepalend is voor een verdere studie, maar dat de houding van vrienden en stimulering van ouders in een bepaalde leeftijdsgroep 'negatiever' of afwezig is. Een ander voorbeeld zou kunnen zijn dat sociaal-economische status niet bepalend is voor doorstuderen in het hbo, maar dat stimulering van ouders door die sociaal-economische status 'negatiever' of afwezig is.

In hoofdstuk 5 richten we ons op de mogelijk achterliggende mechanismen van onbedoelde zelfselectie. We bekijken hiertoe of er verschillen zijn tussen groepen studenten in hoe ze bepaalde drempels in het hoger onderwijs ervaren en daarmee hun kans op verder studeren anders inschatten.

5 Zelfselectie bij verschillende groepen studenten

5.1 Inleiding

De kans om na afronding van een mbo 4-opleiding door te gaan studeren in het hbo verschilt per groep mbo 4-studenten. Dit weten we ook uit eerder onderzoek als het gaat om de verschillen naar sociaal-economische status, geslacht en migratieachtergrond (ResearchNed, 2020; Van Herpen et al., 2021; Inspectie van het Onderwijs, 2020). In het vorige hoofdstuk concludeerden we dat dit ook opgaat voor verschillen in onzekerheid over het eigen kunnen (faalangst) in het hoger onderwijs en examenstress. Ook het sociale netwerk van studenten speelt een belangrijke rol, zoals de mate waarin ouders hun kind stimuleren om hun onderwijscarrière voort te zetten en de houding van vrienden ten opzichte van een verdere onderwijsloopbaan. Ten slotte blijkt een eerdere 'zittenblijfervaring' van invloed op de afweging die een mbo'er maakt om wel of niet verder te gaan studeren in het hbo.

Maar deze bevindingen zeggen nog niets over mogelijk achterliggende redenen van onbedoelde zelfselectie. Zijn er ook verschillen tussen groepen mbo 4-studenten die wél de intentie (en de potentie) hebben om een hbo-opleiding te gaan volgen, maar daar vervolgens vanwege een drempel in het hoger onderwijs toch van afzien? In dit hoofdstuk gaan we dieper in op zelfselectie vanwege dergelijke drempels. We laten zien welke drempels in het hbo leiden tot een individuele heroverweging van een verdere onderwijscarrière. Ook laten we zien voor welke groepen studenten dergelijke drempels zo zwaar wegen, dat ze zichzelf een (veel) minder grote kans geven op een studie in het hoger onderwijs dan ze hadden gedaan zonder deze drempels. De volgende deelvraag staat in dit hoofdstuk centraal:

4. Welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien vanwege drempels in het hoger onderwijs af van verdere studie, terwijl ze zonder deze drempels wel door zouden studeren?

5.2 Vignetten

Om meer inzicht te krijgen in zelfselectie en na te gaan in welke gevallen dit vaker optreedt en voor wie, hebben we een vignettenonderzoek uitgevoerd. De achterliggende gedachte hiervan is in hoofdstuk 2 beschreven. Het onderzoek komt er in het kort op neer dat respondenten (studenten in hun laatste jaar van mbo 4) verschillende scenario's (vignetten) over een onderwijssituatie zijn voorgelegd. Hen is gevraagd deze situatie te beoordelen alsof ze al geslaagd zijn voor hun mbo 4-opleiding en voor de keuze staan om wel of niet te gaan studeren aan het hbo. Vervolgens moesten ze telkens dezelfde vraag beantwoorden: hoe groot schat jij onder deze omstandigheden de kans dat jij je voor een opleiding in het hbo aanmeldt? Door deze ingeschatte kansen te vergelijken kunnen we vaststellen welke scenario's tot meer zelfselectie leiden dan andere en welke typen studenten eerder geneigd zijn af te zien van verdere studie – zichzelf uitsélectioneren – dan andere.

In dit hoofdstuk vergelijken we verschillende scenario's/vignetten waarbinnen we telkens vier drempels al dan niet hebben 'opgeworpen'. We kijken hoe groot de relatieve zelfselectie is per drempel die in de scenario's worden beschreven en welke drempels uit de scenario's tot de meeste zelfselectie leiden. Ten slotte gaan we per drempel na in hoeverre sommige groepen studenten meer geneigd zijn af te zien van verdere studie dan andere groepen.

De vignetten zijn geanalyseerd door middel van multi-levelanalyses. De resultaten zijn in de betreffende paragrafen gevisualiseerd: de voorspelde kans (uitgedrukt als percentage) op verder studeren is per drempel of per achtergrondkenmerk in een figuur weergegeven. Alleen de significante resultaten zijn opgenomen in de figuren. De onderliggende tabellen zijn te vinden in bijlage II.

5.3 Wel of niet naar het hbo: drempels in het stelsel

In hoofdstuk 3 hebben we een aantal cruciale drempels in het stelsel van hoger onderwijs geïdentificeerd die ertoe kunnen leiden dat potentiële hbo-studenten uit het mbo afzien van een vervolgopleiding. Deze drempels doen er meer of minder toe in de beleving van sommige groepen studenten en zijn mogelijk zelfs afwezig in de beleving van weer andere. De drempels die we hier benoemen zijn stelsel- of opleidingskenmerken die niet bedoeld zijn om potentiële studenten te weren, maar wel deze uitwerking kunnen hebben. Zo kan bijvoorbeeld het beeld van het hbo als een instituut waar mbo'ers het maar net aan redden, voldoende zijn voor een mbo'er om bij voorbaat af te haken. Het ingewikkelde van zelfselectie is dat een deel daarvan de perceptie van de student zelf betreft. Deze schat in dat vanwege 'iets' van het hbo zijn kans op succes afneemt, terwijl dat in werkelijkheid niet zo hoeft te zijn. En die perceptie wordt vervolgens weer beïnvloed door eerdere ervaringen, de omgeving en eigenschappen van de student zelf.

Uit het vooronderzoek hebben we de vier meest voorkomende drempels gekozen die een reële mogelijkheid vormen, die variabel zijn en die toegeschreven kunnen worden aan het onderwijsstelsel. Dat betekent dat we de situatie op de arbeids- of woningmarkt en de afstand tussen hogeschool en het woonadres van de student niet kwalificeren als geschikte drempel voor onze vignetten. Hier hebben opleidingen, scholen en instellingen, maar ook het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) weinig tot geen invloed op. Ook zaken als vooropleidingseisen vielen af, omdat deze voorwaardelijk zijn voor toelating tot het hoger onderwijs. De drempels die we in onze vignetten hebben opgenomen zijn:

- De hbo-opleiding wordt door oud-mbo'ers als moeilijker ervaren dan de mbo-opleiding (in plaats van even moeilijk).
- De hbo-opleiding duurt vier jaar (in plaats van twee jaar).
- De hogeschool geeft aan dat mbo'ers voor een diploma harder moeten werken dan havisten (in plaats van even hard).
- De voorwaarden voor een studielening worden in de toekomst ongunstiger (in plaats van onveranderd).

Ieder vignet varieerde vervolgens in het wel of niet aanwezig zijn van deze vier drempels.

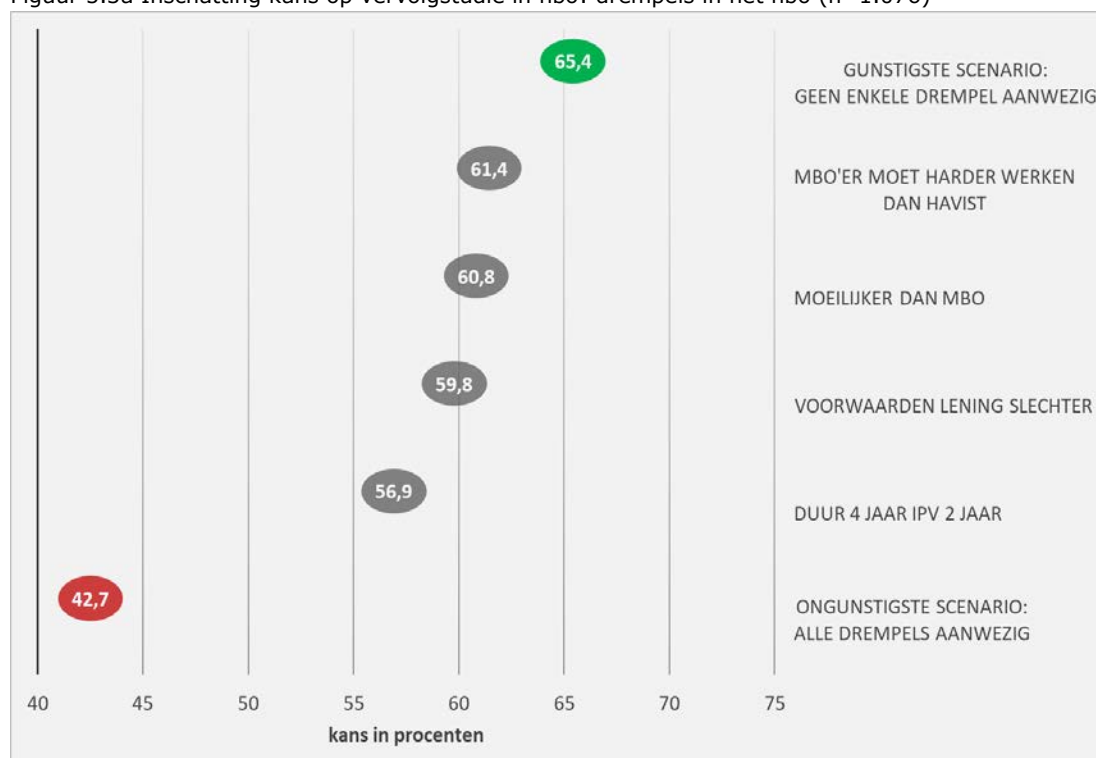
Uit het onderzoek onder decanen en het literatuuronderzoek van ResearchNed kwam naar voren dat de perceptie van mbo'ers en hun omgeving dat een studie moeilijk is en dat er hard voor gewerkt moet worden een belangrijke drempel is voor mbo 4-studenten (zie hoofdstuk 3). Ook een vermeende cultuur van competitie en aanpakken schrikt af. Deze bevindingen zijn vertaald in de drempels die gaan over ervaringen van oud-mbo'ers (het is moeilijker) en de uitstraling of het imago van de hogeschool (als mbo'er moet je harder werken dan als havist). Kosten en studieduur werden in het vooronderzoek ook als een belangrijke overweging genoemd om af te zien van verdere studie. Met andere woorden: bij *lagere* kosten en een *kortere* studieduur zouden deze studenten wél kiezen voor het hbo. Deze bevindingen zijn vertaald in de drempels die gaan over de voorwaarden voor een studielening en de duur van de opleiding.

Figuur 5.3a laat zien in welke mate de voorgelegde drempels leiden tot een afname van de ingeschatte kans op een verdere onderwijsloopbaan in het hbo. Het gunstigste scenario in de figuur betekent dat de voorwaarden voor een studielening niet verslechteren, dat mbo'ers even hard moeten werken als havisten voor een diploma, dat de opleiding twee jaar duurt en dat oud-mbo'ers de hbo-opleiding even moeilijk vinden als het mbo. In het geval van het gunstigste scenario geven mbo'ers zichzelf 65,4 procent kans om naar het hbo te gaan (overigens is de daadwerkelijke doorstroom van het mbo naar het hbo niet hoger dan 40 procent (Inspectie van het Onderwijs, 2020)). We zien vervolgens dat deze kans afneemt bij iedere drempel die in het scenario wordt opgeworpen. Ook zien we dat de ene drempel een grotere impact heeft dan de andere. Dit geeft meteen een belangrijk voordeel aan van de vignettenmethode: we kunnen de drempels in een vignet ten opzichte van elkaar vergelijken.

De belangrijkste drempel is studieduur. Als de beoogde opleiding vier in plaats van twee jaar duurt neemt de gemiddelde kans die een mbo'er zichzelf geeft om naar het hbo te gaan af tot 56,9 procent. Het imago dat de hogeschool heeft over de benodigde inzet van mbo'ers ten opzichte van havisten doet er het minste toe. De kans om naar het hbo te gaan neemt in dit geval af van 65,4 procent naar 61,4 procent. De leenvoorwaarden en de ervaringen van oud-mbo'ers met de moeilijkheidsgraad hebben een ongeveer even grote impact. De ingeschatte kans op een verdere studie neemt in die gevallen af tot om en nabij de 60 procent.

Wat nu als alle drempels tegelijkertijd bestaan? We zouden de effecten simpelweg bij elkaar kunnen optellen om zo tot de ingeschatte kans te komen dat de respondent kiest voor een verdere studie in het hbo. In het geval van het model waarop figuur 5.3a is gebaseerd, zou dit betekenen dat de kans op verdere studie afneemt tot 42,7 procent. Ook als we er rekening mee houden dat verschillende drempels elkaar kunnen versterken of verzwakken, blijft dit percentage rond de 43 procent schommelen.

Figuur 5.3a Inschatting kans op vervolgstudie in hbo: drempels in het hbo (n=1.076)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

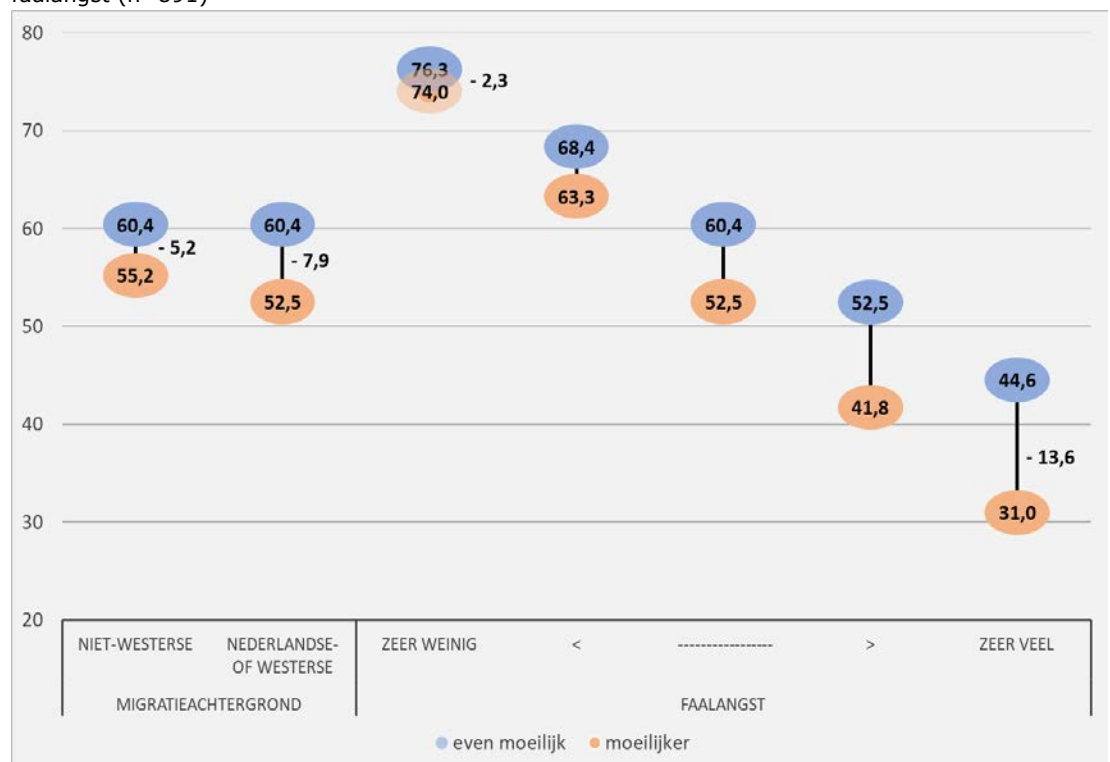
5.4 Wel of niet naar het hbo: wie struikelt over welke drempels?

In de voorgaande paragraaf hebben we laten zien hoe groot de gemiddelde zelfselectie is voor alle bevroagde mbo 4-studenten bij verschillende drempels: het zogenoemde effect van een drempel. In hoofdstuk 4 hebben we laten zien hoe groot de gemiddelde kans op verder studeren is bij verschillende groepen studenten: de samenhang met achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken. Het is echter goed voor te stellen – en dit blijkt ook uit het vooronderzoek dat in hoofdstuk 3 beschreven is – dat bepaalde groepen studenten zich meer laten beïnvloeden door bepaalde drempels dan anderen. Zo toonde internationaal onderzoek aan dat bij hoge studiekosten studenten met een migratieachtergrond sneller geneigd zijn af te zien van verdere studie dan studenten zonder migratieachtergrond (St. John, 1991). Deze interacties tussen aan de ene kant drempels in het onderwijsstelsel en aan de andere kant achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken beschrijven we in deze paragraaf. Dit doen we per afzonderlijke drempel. De resultaten die in de verschillende subparagrafen staan beschreven zijn per drempel geschat. De bijbehorende tabellen zijn te vinden in bijlage II.

- 5.4.1 *Veel oud-mbo'ers vinden de hbo-opleiding moeilijker dan hun mbo-opleiding*
 Zoals vermeld hebben sommige mbo'ers een bepaald beeld van het hbo. Het hbo zou moeilijk zijn, moeilijker dan ze tot nu toe gewend zijn. In de scenario's hebben we dit als drempel opgenomen door te suggereren dat oud-mbo'ers de hbo-opleiding moeilijker vinden dan de mbo-opleiding. Dit zijn mensen zoals zichzelf, met eenzelfde referentieniveau. Studenten die onzeker zijn over hun capaciteiten, faalangstig zijn of niet graag risico's nemen, zijn hier mogelijk eerder geneigd hun keuze te

heroverwegen dan zelfverzekerde studenten die risico's niet uit de weg gaan. Waarschijnlijk zijn dergelijke persoonlijkheidskenmerken meer van invloed bij deze drempel dan achtergrondkenmerken zoals migratieachtergrond of de financiële positie van het gezin. Het lijkt daarnaast aannemelijk dat studenten met lagere schoolprestaties of studenten die ooit zijn blijven zitten zich ook meer laten ontmoedigen door het beeld van een 'moeilijk' hbo, dan studenten die in het mbo goed konden meekomen. Figuur 5.4a laat zien welke achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken uitmaken wanneer het hbo als 'moeilijker' wordt beschouwd. De overige achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken laten geen significante verschillen zien en zijn daarom niet in de figuren opgenomen.

Figuur 5.4a Een opleiding in het hbo is even moeilijk of moeilijker dan een opleiding in het mbo: inschatting kans op verder studeren in hbo, naar (migratie)achtergrond en mate van faalangst (n=891)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Sommige studenten zullen eerder afzien van een vervolgstudie in het hbo bij het idee dat het hbo moeilijker is dan het mbo dan andere studenten. De resultaten laten zien dat dit opgaat voor studenten met faalangst en studenten met een Nederlandse achtergrond of een westerse migratieachtergrond. Zij passen hun keuze voor aanmelding bij het hbo vaker aan als de opleiding moeilijker lijkt dan dat anderen dat doen. Zo zien we in de figuur dat studenten die 'zeer veel' faalangst hebben hun kans om verder te gaan studeren met 13,6 procentpunten omlaag brengen als zij denken dat het hbo moeilijker is dan het mbo (44,6-31,0). Studenten met 'zeer weinig' faalangst passen hun kans met slechts 2,3 procentpunten aan als het hbo moeilijker lijkt te zijn dan het mbo. Voor Nederlandse studenten of studenten met een westerse migratieachtergrond betreft deze bijstelling 7,9 procentpunten; hun inschatting om verder te studeren na het mbo gaat met bijna 8

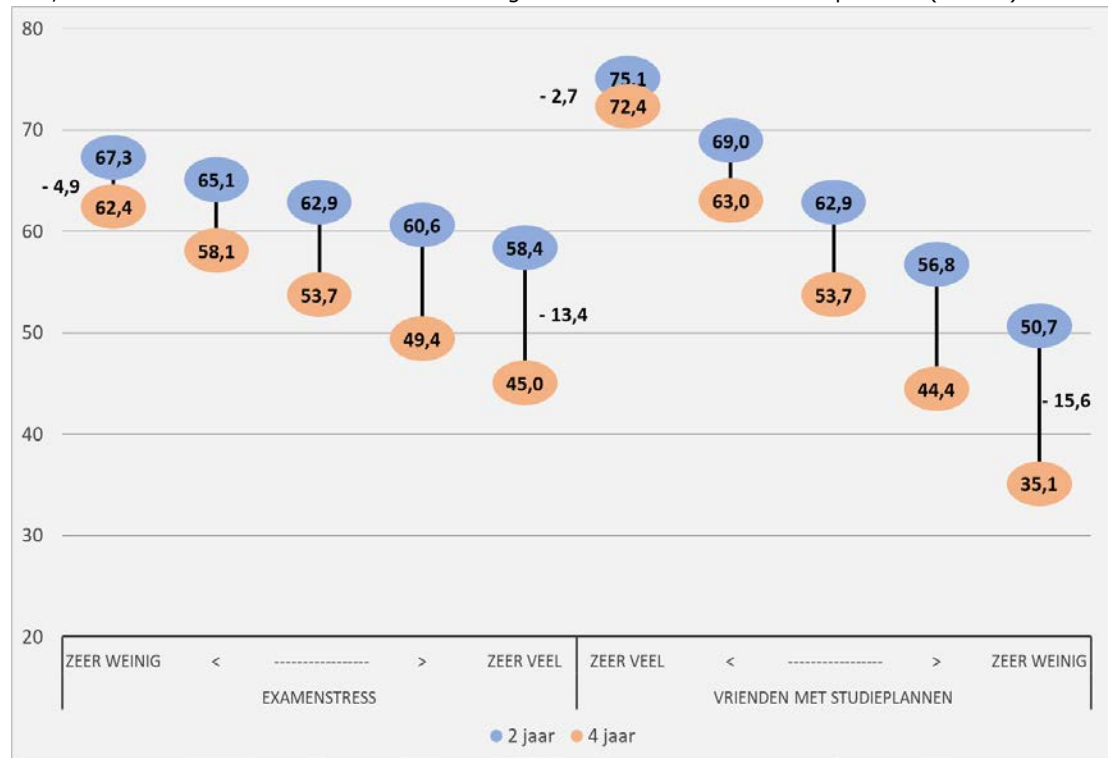
procentpunten naar beneden als het hbo moeilijker lijkt dan het mbo. Voor studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is dit een afname van 5,2 procentpunten.

Als een opleiding moeilijk lijkt, is het risico om te falen groter. Dat studenten met faalangst in een dergelijk geval eerder afzien van een verdere studieloopbaan – zichzelf uitselecteren – is in die redenering niet opmerkelijk. Ook al is het verschil tussen Nederlandse studenten en studenten met een westerse migratieachtergrond enerzijds en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond anderzijds niet erg groot, de zelfselectie onder Nederlandse studenten of studenten met een westerse migratieachtergrond is minder eenvoudig te duiden. Mogelijk speelt de emancipatiefunctie van het mbo hier een rol. Voor veel studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is het mbo de route naar het hbo. Zij laten zich mogelijk minder snel ontmoedigen, ook als de uitdaging groter lijkt. We weten dat de daadwerkelijke doorstroom van mbo naar hbo vanuit de groep studenten met een niet-westerse migratieachtergrond ook groter is dan van studenten met een Nederlandse achtergrond of een westerse migratieachtergrond (Inspectie van het Onderwijs, 2020).

5.4.2 *Een hbo-opleiding duurt vier jaar*

De tweede drempel die van invloed blijkt is de duur van de opleiding. Het verschil tussen deze drempel en de overige drie is dat bij deze drempel beide scenario's in werkelijkheid voorkomen. Er zijn 4-jarige hbo-bacheloropleidingen en er zijn – steeds meer – tweejarige Associate degree-opleidingen. In het vignet werd er telkens slechts één mogelijkheid voorgelegd: vier jaar of twee jaar. Blijkbaar is een opleiding die vier jaar duurt een belangrijk breekpunt voor potentiële studenten uit het mbo: de ingeschatte kans om verder te studeren na het mbo ging fors omlaag als de student een 4-jarige hbo-opleiding als enige optie had. Dit geldt zowel voor alle mbo 4-studenten als voor enkele groepen mbo 4-studenten in het bijzonder. De figuren 5.4b, 5.4c en 5.4d laten zien voor welke groepen mbo 4-studenten de studieduur meer gewicht in de schaal legt.

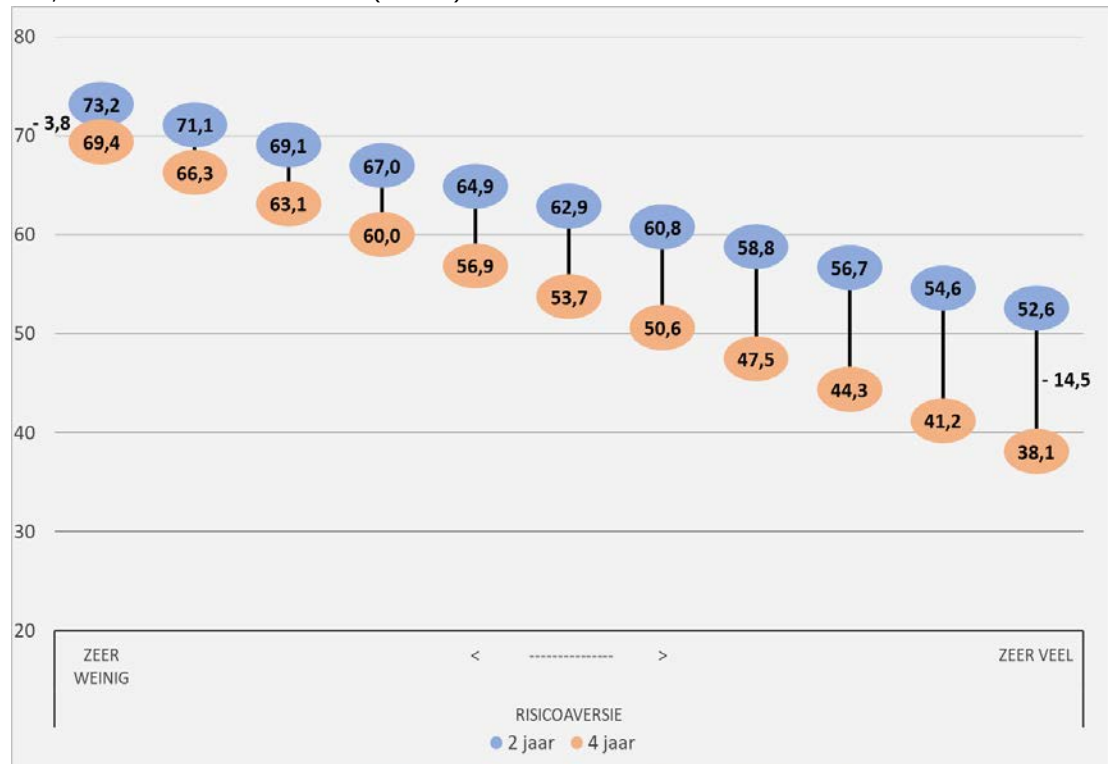
Figuur 5.4b Een opleiding in het hbo duurt 2 of 4 jaar: inschatting kans op verder studeren in hbo, naar mate van examenstress en aanwezigheid van vrienden met studieplannen (n=851)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Als (zeer) weinig vrienden in de omgeving plannen hebben om verder te studeren, beïnvloedt dit de eigen intentie om met een 4-jarige hbo-opleiding te beginnen negatief. Bij een opleidingsduur van vier jaar schatten mbo 4-studenten met zeer weinig vrienden met studieplannen hun kans om verder te studeren met 15,6 procentpunten lager in dan bij een opleidingsduur van twee jaar. Dit verschil is nog geen 3 procentpunten als mbo 4-studenten zeer veel vrienden met studieplannen hebben. Ditzelfde verschil zien we terug bij studenten met zeer veel en zeer weinig examenstress. Hoe groter de examenstress, des te meer de kans op een vervolgstudie in het hbo afneemt. De drempel van een langere studieduur weegt dus zwaarder voor mbo 4-studenten met examenstress en mbo 4-studenten met weinig vrienden met studieplannen.

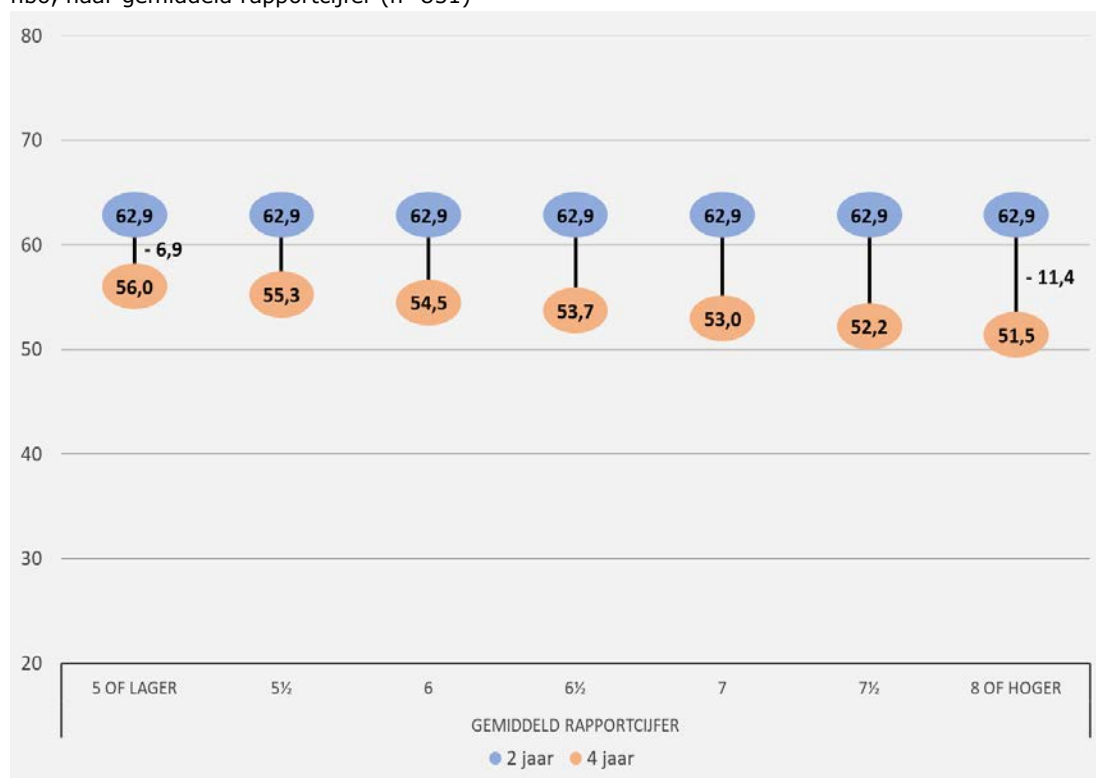
Figuur 5.4c Een opleiding in het hbo duurt 2 of 4 jaar: inschatting kans op verder studeren in hbo, naar mate van risicoaversie (n=851)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Mbo 4-studenten die van zichzelf aangeven risicomijdend te zijn, geven zichzelf een lagere kans op verdere studie bij een 4-jarige hbo-opleiding dan bij een tweejarige opleiding. Hun ingeschatte kans gaat met 14,5 procentpunten omlaag. Voor mbo 4-studenten die risico's niet uit de weg zeggen te gaan, is de duur van een hbo-opleiding een veel minder groot obstakel. Bij een verschuiving van de studieduur van twee naar vier jaar neemt de ingeschatte kans om zich voor die studie aan te melden voor deze groep met nog geen 4 procentpunten af.

Figuur 5.4d Een opleiding in het hbo duurt 2 of 4 jaar: inschatting kans op verder studeren in hbo, naar gemiddeld rapportcijfer (n=851)

Bron: *Inspectie van het Onderwijs* (2021)

Studenten met een hoog gemiddeld cijfer op hun laatste rapport laten zich eerder ontmoedigen door een opleiding die vier jaar duurt dan studenten met een lager gemiddeld rapportcijfer. Dit is weliswaar een klein effect, maar wel tegen de verwachting in. Verdere analyse van de data laat zien dat dit onverwachte effect veroorzaakt wordt door een kleine groep respondenten die heeft aangegeven een gemiddeld rapportcijfer te hebben van een 5 of lager. Deze groep heeft een gemiddelde ingeschatte kans op een vervolgopleiding die relatief hoog ligt (zie ook paragraaf 4.3.1). Als we deze groep buiten beschouwing laten, is het effect van het gemiddeld rapportcijfer verdwenen. Andersom kan dit ook betekenen dat studieduur voor alle mbo 4-studenten een belangrijke drempel is in de overweging om verder te studeren, met uitzondering van de groep studenten die zeer laag presteert: voor hen maakt het niet veel uit of een studie lang of kort duurt in hun overweging om verder te studeren.

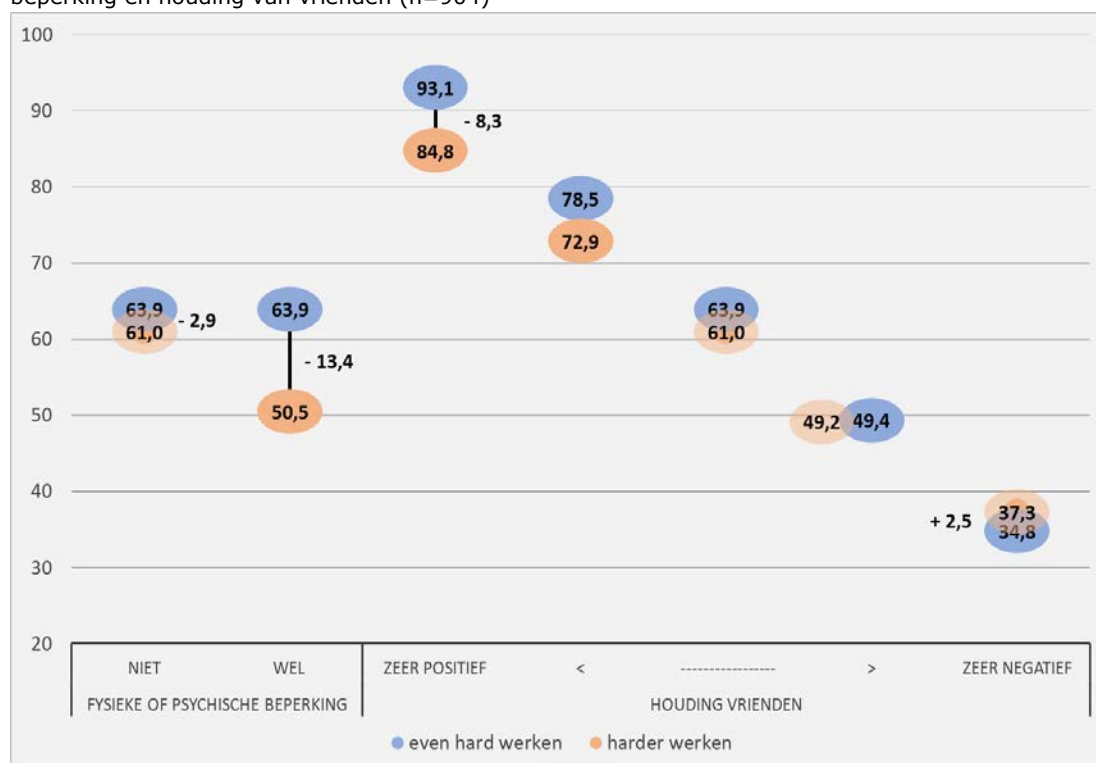
Studieduur is voor bepaalde groepen studenten dus een net wat belangrijker reden om niet verder te studeren dan voor andere; bij een studieduur van twee jaar zouden er meer mbo 4-studenten uit deze groepen voor een vervolg in het hbo hebben gekozen dan bij een studieduur van vier jaar. Opvallend is dat de inkomenspositie van de student of hun leeftijd er niet toe lijkt te doen. Blijkbaar is het niet zozeer een toename van de studiekosten of de leeftijd waarop een studie is afgerond die doorslaggevend is bij een langere studieduur. De kenmerken die meespelen lijken meer te liggen in examenstress, risicoaversie, voorbeelden in het sociale netwerk en – in mindere mate – eerdere schoolprestaties.

5.4.3

Voor het hbo moeten mbo'ers harder werken dan havisten

De derde drempel die we onderzoeken gaat over de uitstraling van de hogescholen zelf. Als een hogeschool laat blijken dat mbo'ers bij hen harder voor een diploma moeten werken dan havisten haken meer mbo'ers bij voorbaat af. Hoe hogescholen dit laten blijken hebben we in het vignet in het midden gelaten, maar te denken valt aan verschillende vormen van voorlichting en communicatie over het leren in het hbo voor mbo'ers. Ook berichten in de media die deze boodschap uitdragen kunnen hieraan bijdragen. Ook als het werkelijk zo is dat mbo'ers harder moeten werken dan havisten, is het niet wenselijk dat bepaalde groepen mbo'ers die in potentie evenveel kans op succes hebben als andere mbo'ers hier sterker door ontmoedigd worden. Figuur 5.4e laat zien dat de uitstraling van de hogeschool voor één groep studenten tot meer zelfselectie leidt: studenten met een fysieke of psychische beperking geven zichzelf in dat geval een kleinere kans om in het hbo verder te studeren dan studenten zonder fysieke of psychische beperking.

Figuur 5.4e Voor een opleiding in het hbo moet je even hard of harder werken dan een havist: inschatting kans op verder studeren in hbo, naar aanwezigheid van fysieke of psychische beperking en houding van vrienden (n=904)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Het hogeschoolimago van hard moeten werken heeft een dempende werking op de invloed van de houding van vrienden ten opzichte van het hoger onderwijs, tegen de verwachting in. De houding van vrienden is sterker van invloed wanneer het beeld bestaat dat mbo'ers even hard moeten werken als havisten. De kans die een mbo'er zichzelf toekent op een verdere onderwijsloopbaan neemt weliswaar af naarmate de houding van zijn vrienden ten opzichte van het hbo negatiever is, maar het imago van de hogeschool maakt bij een (zeer) negatieve houding weinig uit. Is de houding van vrienden echter (zeer) positief, dan schat een mbo'er zijn vervolgcansen lager

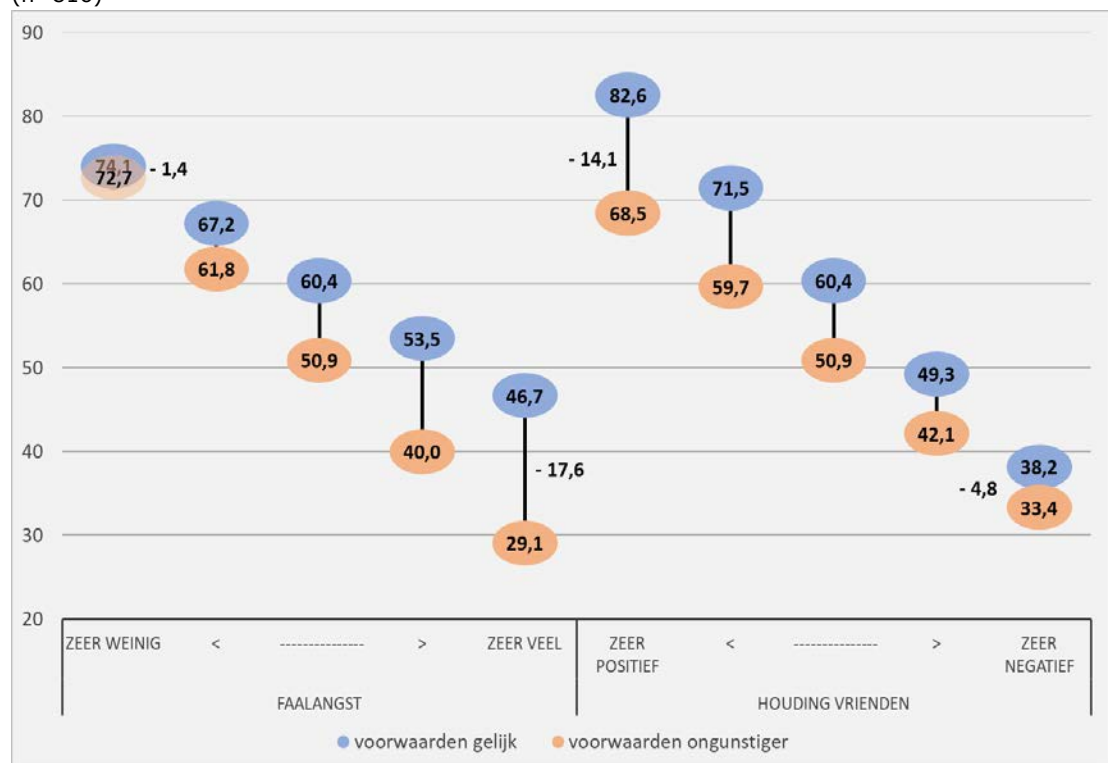
in bij een imago van 'harder werken' dan bij een imago van 'even hard werken'. We kunnen deze bevinding niet goed verklaren.

5.4.4

De voorwaarden voor de studielening worden ongunstiger

De vierde drempel die we al dan niet opwierpen op het vignet betrof de voorwaarden voor de studielening. De ene keer schetsten we een scenario waarbij de voorwaarden voor de studielening gelijk bleven, de andere keer een scenario waarbij deze ongunstiger werden. Figuur 5.4f laat zien welke groepen mbo'ers zich laten beïnvloeden door het vooruitzicht van ongunstiger leenvoorwaarden.

Figuur 5.4f De voorwaarden voor een studielening blijven gelijk of worden ongunstiger: inschatting kans op verder studeren in hbo, naar mate van faalangst en houding van vrienden (n=816)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Ongunstiger voorwaarden voor een studielening leiden voor alle mbo'ers tot een gemiddeld lager ingeschatte kans om verder te studeren. Voor mbo'ers met faalangst wordt dit effect nog eens versterkt: zij schatten hun kansen op een verdere onderwijsloopbaan in het hbo nog lager in als de leenvoorwaarden verslechteren. Falen in het hbo kost de student meer geld bij slechtere leenvoorwaarden en dit speelt bij studenten met faalangst een rol. Falen is niet leuk, maar ook nog eens kostbaar.

Het sociale netwerk van de student speelt ook hier, net als bij het imago van de hogeschool, een bijzondere rol. Een (zeer) negatieve houding van vrienden ten opzichte van het hoger onderwijs maakt dat een mbo-student zichzelf een kleinere kans geeft om zelf naar het hbo te gaan, dan een (zeer) positieve houding van vrienden, maar die invloed van vrienden is vooral van belang als er geen sprake is

van een drempel. Met andere woorden: als de voorwaarden voor een lening ongunstiger zijn, maakt het minder uit welke houding vrienden hebben ten opzichte van het hoger onderwijs.

5.5 Conclusie

In de vorige twee hoofdstukken hebben we laten zien welke drempels er door mbo'ers worden ervaren in het hbo (hoofdstuk 3) en welke kenmerken van mbo'ers de kans om in het hbo te gaan studeren beïnvloeden (hoofdstuk 4). In dit hoofdstuk hebben we de bevindingen uit hoofdstuk 3 en 4 gecombineerd. We zijn nagegaan in hoeverre achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken van mbo 4-studenten doorslaggevend worden voor de beslissing om verder te studeren als er drempels in het hbo worden (of zijn) opgeworpen. Daarmee hebben we antwoord gegeven op deelvraag 4: Welke groepen gekwalificeerde mbo-studenten zien vaker af van het hoger onderwijs vanwege ervaren drempels dan andere groepen?

De drempels die we hebben onderzocht zijn de verwachte moeilijkheidsgraad van het hbo, de studieduur, de verwachte relatieve inspanning voor het hbo en de voorwaarden voor een studielening. Daarbij bleek voor de totale groep mbo'ers dat de studieduur als grootste drempel wordt ervaren, in die zin dat meer studenten bij een langere studieduur afzien van verdere studie. De verwachte relatieve inspanning (mbo'ers moeten harder werken dan havo's) bleek de minst grote drempel. De moeilijkheidsgraad en de leningsvoorwaarden zaten daartussenin. Terwijl uit eerder onderzoek blijkt dat kosten vaak een van de belangrijkste remmende factoren voor een verdere studie zijn, blijkt uit dit vignettenonderzoek dat de studieduur zwaarwegender is. In eerder onderzoek was het niet mogelijk deze factoren met elkaar te vergelijken op hun relatieve bijdrage én was het niet mogelijk aannemelijk te maken dat de respondent wel een studie was gaan volgen als de drempel werd weggelaten.

De groepen studenten die vanwege drempels in het hoger onderwijs meer geneigd zijn tot zelfselectie hebben de volgende kenmerken:

Achtergrondkenmerken

- Nederlandse achtergrond en westerse migratieachtergrond
- hoog rapportcijfer
- fysieke of psychische beperking

Persoonlijkheidskenmerken

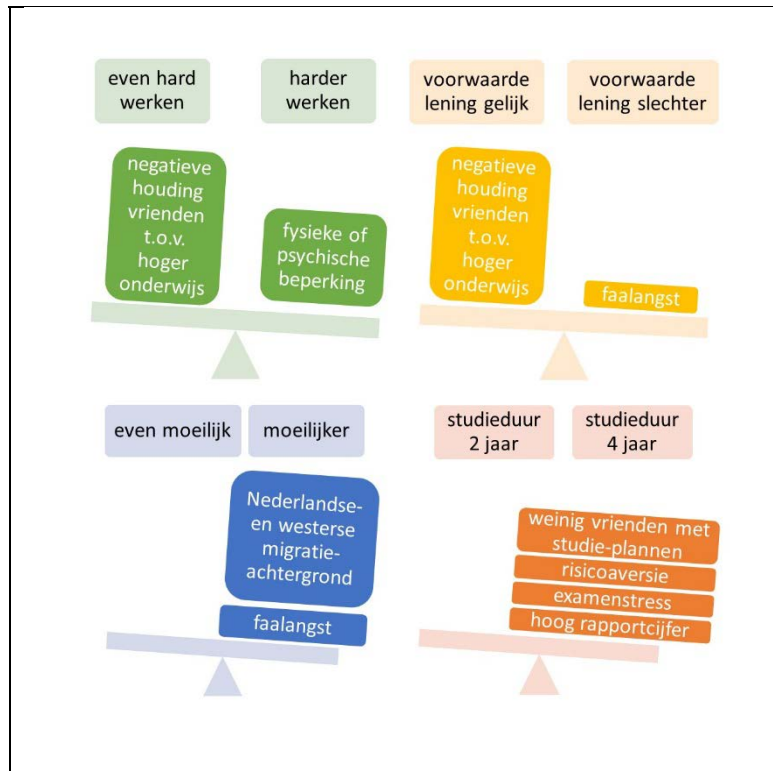
- faalangst
- examenstress
- risicoaversie

Sociaal netwerk

- weinig vrienden met studieplannen
- negatieve houding vrienden ten opzichte van het hoger onderwijs

De groepen waar zelfselectie het vaakst voorkomt wisselen per drempel. In figuur 5.5a staan deze groepen per drempel samengevat.

Figuur 5.5a Groepen mbo 4-studenten met de grootste kans op zelfselectie per drempel in het hbo

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Als we de resultaten gezamenlijk bekijken zien we een aantal opvallende zaken. Ten eerste valt op dat zowel achtergrondkenmerken, waaronder het sociale netwerk, als persoonlijkheidskenmerken een rol spelen bij zelfselectie. Ten tweede valt op dat het per drempel verschilt welke groepen studenten zich laten ontmoedigen of 'afschrikken' om verder te studeren in het hoger onderwijs. Ten derde valt op dat faalangst bij twee drempels een extra duwtje blijkt voor zelfselectie. Zowel bij een vermeende toename van de moeilijkheidsgraad als bij ongunstige leningsvoorwaarden speelt faalangst een rol. Ten vierde valt op dat kenmerken van het sociale netwerk een tegenintuïtief effect hebben als leenvoorwaarden in het hoger onderwijs ongunstiger worden. Alleen voor mbo'ers met vrienden die een (zeer) positieve houding hebben ten opzichte van het hoger onderwijs, maakt het uit of de leenvoorwaarden ongunstiger worden of dat het imago van de hogeschool er één van hard werken is. In dat geval is er sprake van zelfselectie. Een negatieve houding van vrienden ten opzichte van het hoger onderwijs leidt niet tot nauwelijks tot meer zelfselectie bij specifieke drempels.

In het volgende hoofdstuk proberen we een schatting te maken van de omvang van de groep mbo'ers die als gevolg van zelfselectie niet voor een vervolg in het hbo kiest, terwijl ze dit anders wel hadden gedaan.

6 De omvang van zelfselectie

De vraag die we onszelf stelden toen we aan dit onderzoek begonnen was niet alleen gericht op het achterhalen van de drempels en de individuele kenmerken die van invloed zijn op zelfselectie, maar ook welke omvang zelfselectie heeft. Hoeveel potentiële mbo 4-studenten raak je kwijt als omstandigheden in het onderwijsstelsel wijzigen? En hoeveel potentiële mbo 4-studenten zien bij voorbaat af van een verdere onderwijsloopbaan vanwege eigenschappen die geen enkel verband lijken te hebben met hun capaciteiten? De volgende deelvraag beantwoorden we in dit hoofdstuk:

5. Hoe groot is de groep mbo-studenten met de benodigde kwalificaties voor het hoger onderwijs die afziet van een onderwijsloopbaan in het hoger onderwijs?

Om de resultaten van dit onderzoek in een context te plaatsten en zicht te krijgen op de omvang van het probleem, hebben we een eenvoudige simulatie gedaan. Door een benadering te geven van de mogelijke omvang van zelfselectie en daarbij aan te geven bij welke drempels en bij welke groepen studenten dit het meeste voorkomt, kunnen we gerichtere aanbevelingen doen om zelfselectie te verminderen.

6.1 Omvang van zelfselectie: simulatie

Om de omvang van zelfselectie te benaderen, hebben we het aantal voltijd mbo 4-gediplomeerden in de beroepsopleidende leerweg (bol) van het jaar 2019/2020 als uitgangspunt genomen. Dat waren er 56.172 (1cijferMBO, 2020).⁶ Vervolgens hebben we drie simulaties uitgevoerd.

Ten eerste hebben we – ongeacht drempels in het hoger onderwijs – berekend hoeveel potentiële studenten uit het mbo afzien van een opleiding in het hbo vanwege eigenschappen, ervaringen of kenmerken van zichzelf. Dit hebben we gedaan op basis van de resultaten uit hoofdstuk 4: de kans die ze zichzelf toedichten om na hun studie verder te studeren (Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen [0-100 procent]?).

Ten tweede hebben we per voorgelegde drempel in het hoger onderwijs gekeken hoeveel gediplomeerden er niet zouden kiezen voor een vervolgstudie bij het opwerpen van die specifieke drempel. Dit hebben we gedaan op basis van de resultaten uit hoofdstuk 5: de opgegeven inschattingsskansen per vignet (Hoe groot schat jij onder deze omstandigheden de kans dat jij je voor een opleiding in het hbo aanmeldt?).

Ten derde hebben we – ook op basis van hoofdstuk 5 – het aantal studenten gesimuleerd dat vanwege persoonlijke eigenschappen, ervaringen of overige

⁶ Het aantal gediplomeerden in 2020/2021, de populatie van dit onderzoek, zal pas na publicatie van dit rapport bekend zijn. Dit is daarmee een benadering van de groep mbo'ers die in 2020 in hun laatste jaar studiejaar verblijven. Mede ook omdat we van die groep nog niet weten wie daadwerkelijk een diploma zal behalen.

kenmerken hun keuze voor verdere studie herzien vanwege een drempel in het hoger onderwijs.

6.1.1

Omvang zelfselectie op basis van achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken

De resultaten van hoofdstuk 4 lieten zien dat een aantal individuele kenmerken van mbo 4-studenten in samenhang van invloed zijn op de kans die zij zichzelf geven om na het afronden van hun mbo 4-opleiding verder te studeren. Het sociale netwerk speelde daarbij een belangrijke rol: een negatieve houding van vrienden ten opzichte van het hoger onderwijs en weinig stimulans van ouders om te gaan studeren hangen negatief samen met de (ingeschatte) kans op een vervolgstudie. Ook examenstress en faalangst, de twee factoren die ook in de motie-Van den Hul aan bod kwamen, leiden tot een lagere inschatting van de kans op een vervolgstudie door mbo-studenten. Ten slotte schatten mbo'ers die weleens zijn blijven zitten hun kans op een vervolgstudie lager in dan mbo'ers die hun opleiding tot nu toe zonder vertraging hebben doorlopen.

Hoe groot zijn de kwetsbare groepen die hun kansen lager inschatten? En is het efficiënt, gegeven de omvang van deze groepen, om specifieke programma's of beleid op deze groepen te ontwikkelen? In tabel 6.1a staan de resultaten van de simulaties die we hebben gedaan.

Rekenvoorbeeld 1

Als we de groep met (zeer) veel faalangst bekijken, dan zien we ten eerste dat deze groep niet erg groot is (zie ook hoofdstuk 4). Slechts 0,7 procent van de mbo'ers in ons onderzoek scoort het hoogst op de schaal voor faalangst en wordt daarmee gedefinieerd als zeer faalangstig. Als we dit toepassen op het aantal gediplomeerde mbo 4-studenten uit het jaar 2019/2020 dan betreft dit 393 studenten met zeer veel faalangst. De groep met veel faalangst maakt 4,2 procent van de onderzoeksgroep uit. Vertaald naar het aantal gediplomeerden uit 2019/2020 gaat het om 2.359 mbo 4-studenten. Het heeft weinig zin om naar de groep zonder faalangst te kijken. Programma's zullen er met name op gericht zijn om faalangst te verminderen of faalangstigen anders of directer te begeleiden. We beperken ons voor deze simulatie daarom tot deze groep. De ingeschatte kans van de groep met faalangst om aan een studie in het hbo te beginnen is ruim 7 procent lager dan voor de groep met een 'gemiddelde' faalangst (zie daarvoor figuur 4.3i in hoofdstuk 4). Voor de groep met zeer veel faalangst is dit percentage tweemaal zo groot (ruim 14 procent). Als we vervolgens deze percentages toepassen op het aantal studenten dat faalangstig is en het aantal studenten dat zeer faalangstig is, komen we uit op ongeveer 230 mbo 4-studenten die vanwege faalangst afzien van een verdere studie in het hbo.

De geschatte omvang van zelfselectie in tabel 6.1a is voor enkele kwetsbare groepen minder groot dan we op basis van de samenhang met zelfselectie hadden verwacht. Dit heeft alles te maken met de omvang van die groepen. Uit de resultaten blijkt weliswaar dat studenten met (zeer) veel faalangst hun kansen op een verdere studie relatief laag inschatten, maar de groep 'faalangstigen' zelf is niet bijzonder groot. Van deze groep studenten zullen ongeveer 230 studenten meer afzien van verdere studie dan van de groep studenten zonder faalangst. Dit geldt voor 640 studenten uit de groep met (zeer) veel examenstress, voor 470 studenten die ooit zijn blijven zitten, voor 970 studenten die (zeer) weinig door de ouders

wordt gestimuleerd en voor 1.000 studenten met vrienden die een (zeer) negatieve houding ten opzichte van het hoger onderwijs hebben.

Tabel 6.1a Simulatie omvang zelfselectie op basis van individuele kenmerken, grove benadering op basis van aantal gediplomeerden mbo 4 bol voltijd, 2019/2020 (afgerond op 10-tallen)

Kwetsbare groep	Omvang zelfselectie
(Zeer) negatieve houding vrienden	1.000
(Zeer) weinig stimulans van ouders	970
(Zeer) veel examenstress	640
Doubleren	470
(Zeer) veel faalangst	230

Bron: *Inspectie van het Onderwijs (2021)*

6.1.2

Omvang zelfselectie op basis van drempels

De omvang van zelfselectie in tabel 6.1a op basis van individuele kenmerken is berekend voordat we verschillende scenario's hadden voorgelegd. Wat is nu de omvang van zelfselectie als er drempels worden opgeworpen? In tabel 6.1b is de schatting van deze omvang opgenomen.

Rekenvoorbeeld 2

Bij een studieduur van vier jaar geven mbo'ers zichzelf een lagere kans om zich voor een hbo-opleiding aan te melden dan bij een studieduur van twee jaar. Deze kans is gemiddeld 8,5 procent lager voor alle mbo 4-studenten in de onderzoeksgroep (zie figuur 5.3b in hoofdstuk 5). Als we dit percentage toepassen op het totaal aantal gediplomeerde voltijd mbo 4-bol-studenten uit 2019/2020, dan komen we op een aantal van rond de 4.700.

We zien in tabel 6.1b dat de omvang van zelfselectie bij verschillende drempels in het stelsel van hoger onderwijs aanzienlijk groter is dan als we naar afzonderlijke individuele kenmerken kijken. Deels komt dit doordat de impact van een dergelijke drempel voor alle mbo 4-studenten is meegenomen, ook al zal deze voor bepaalde groepen meer teweegbrengen dan voor andere. Daarnaast komt het doordat een stelselwijziging, zoals we deze hebben geschetst in de vignetten, nu eenmaal grotere consequenties heeft dan eigenschappen, ervaringen of overige individuele kenmerken van een student.

Als we uitgaan van het meest positieve scenario en vervolgens doen alsof er een wijziging plaatsvindt in het stelsel in de vorm van een van de vier drempels, dan kunnen we per drempel een voorspelling doen. Zo zouden er ongeveer 2.200 mbo 4-studenten minder gaan studeren in het hbo als de indruk toeneemt dat mbo'ers harder moeten werken voor een diploma dan hbo'ers. Hoe mbo'ers aan deze indruk komen, kan verschillende oorzaken hebben. Het kan liggen aan het beeld dat in de media wordt neergezet van mbo'ers, het kan liggen aan de wijze van voorlichting van hogescholen, het kan ook liggen aan de wijze van voorlichting (of het gebrek daaraan) van de mbo-instellingen zelf. Dit geldt overigens ook voor het idee dat het hbo moeilijker zou zijn dan het mbo. Als deze boodschap in de directe omgeving van de mbo-student de ronde doet, dan zullen er zo'n 2.600 mbo 4-studenten minder gaan studeren in het hbo.

Tabel 6.1b Simulatie omvang zelfselectie op basis van drempels in het stelsel, grove benadering op basis van aantal gediplomeerden mbo 4 bol voltijd, 2019/2020 (afgerond op 100-tallen)

Drempels in het stelsel	Omvang zelfselectie
Ongunstigste scenario: alle drempels aanwezig	12.800
Duur 4 jaar i.p.v. 2 jaar	4.800
Voorwaarden lening ongunstiger	3.200
Hbo moeilijker dan mbo	2.600
Mbo'er moet harder werken dan havist	2.200

Bron: *Inspectie van het Onderwijs (2021)*

Als we vrijuit redeneren, dan zouden we voorspellen dat een toename van de kosten van een studie (voorgelegd als ongunstige voorwaarde voor een studielening) leidt tot zelfselectie van 3.200 studenten. Andersom geredeneerd zouden we dus ook kunnen stellen dat een verlaging van de studiekosten tot een toename van 3.200 studenten uit het mbo zal leiden. Uiteraard is dit geen exacte berekening, maar het geeft wel aan dat drempels in het hoger onderwijs – of ze nu momenteel bestaan, inmiddels zijn afgeschaft of mogelijk op termijn worden ingevoerd – consequenties hebben voor keuzes die studenten maken. Dit zijn studenten die zonder die drempels mogelijk andere keuzes hadden gemaakt. Ten slotte zien we dat het alternatief van een tweejarige opleiding in het hbo tot een aanzienlijke toename van studenten vanuit het mbo kan leiden. Als ze kunnen kiezen voor een tweejarige in plaats van een 4-jarige hbo-opleiding, zal een groot deel alsnog gaan studeren, terwijl ze dit anders niet had gedaan.

6.1.3

Omvang zelfselectie op basis van drempels in combinatie met achtergrond en persoonlijkheidskenmerken

De laatste simulatie geeft inzicht in de omvang van de kwetsbare groepen die worden geraakt door specifieke drempels in het hoger onderwijs. Het gaat dan niet om bijvoorbeeld de omvang van de groep faalangstigen die per definitie afziet van een vervolgstudie in het hoger onderwijs, maar om hoe groot de impact van een drempel in het hoger onderwijs is bij deze groep faalangstigen. Met andere woorden: hoeveel faalangstigen selecteren zichzelf uit als het onderwijs duurder wordt? Of hoeveel mbo'ers met risicoaversie selecteren zichzelf uit als er alleen 4-jarige hbo-opleidingen bestaan? Tabel 6.1c laat zien wat een simulatie aan de hand van de resultaten uit hoofdstuk 5 heeft opgeleverd.

Rekenvoorbeeld 3

Opnieuw nemen we faalangst als voorbeeld, dit keer gecombineerd met de drempel voor studiekosten (voorwaarden voor een lening worden ongunstiger).

Rekenvoorbeeld 1 liet zien dat 0,7 procent van de mbo'ers volgens onze meting tot de groep 'zeer faalangstig' behoort en 4,2 procent tot de groep 'faalangstig'. Dat betreft respectievelijk 393 en 2.359 mbo 4-gediplomeerden als we dit toepassen op het aantal gediplomeerden uit 2019/2020. Vervolgens kunnen we kijken naar het verschil in kans die deze groepen zichzelf geven om zich aan te melden voor een opleiding in het hbo in het geval dat de studie duurder wordt en in het geval dat de studie even duur blijft. Daarbij blijkt dat dit verschil voor de groep zeer faalangstigen 17,5 procent is en voor de groep faalangstigen 13,5 procent: zeer faalangstige mbo 4- gediplomeerden geven zichzelf 17,5 procent minder kans te gaan studeren als de studie duurder wordt (de voorwaarden voor een studielening worden ongunstiger, zie figuur 5.4f in hoofdstuk 5). Hier is dus aantoonbaar sprake van zelfselectie. Als we vervolgens deze percentages toepassen op de eerder berekende omvang van de groepen (zeer) faalangstigen, dan komen we uit op een aantal van rond de 390 mbo 4-studenten die zichzelf uitslecteren als studeren duurder wordt.

Tabel 6.1c laat zien dat er flinke verschillen zitten in de omvang van zelfselectie bij verschillende kwetsbare groepen. Zo worden 'slechts' 310 faalangstige studenten getroffen als het hbo moeilijker lijkt dan het mbo in plaats van even moeilijk, en 390 als de voorwaarden voor een studielening ongunstiger worden. Deze 310 en 390 studenten selecteren zichzelf uit voor een studie in het hbo als de betreffende drempel wordt gepercipieerd. Hier staat tegenover dat de groep studenten met (zeer) veel examenstress, de groep met (zeer) weinig vrienden met studieplannen en de groep met (zeer) veel aversie tegen het nemen van risico's die zichzelf uitslecteert bij het duurder worden van de studie (leningsvoorwaarden ongunstiger) nog aardig groot zijn. Tussen de 1.000 en 2.000 studenten van deze 'kwetsbare' groepen zien af van een verdere onderwijsloopbaan als de verwachte kosten van dat onderwijs toenemen.

Het aantal studenten met een laag rapportcijfer dat zichzelf uitslecteert is verwaarloosbaar. Dit heeft te maken met het feit dat het rapportcijfer niet tot nauwelijks bijdraagt aan zelfselectie en de kleine bijdrage die we constateerden tegengesteld was aan de verwachting. Een hoog cijfer levert meer zelfselectie op bij een studieduur van vier jaar. Het zou echter wat vreemd zijn om studenten aan te moedigen een lager rapportcijfer na te streven. We vermoeden daarnaast dat dit resultaat veroorzaakt wordt door een afwijkende uitschieter in de data. Ook een (zeer) negatieve houding van vrienden ten opzichte van het hoger onderwijs leidt bij specifieke drempels niet tot heel veel meer zelfselectie. Het bleek dan ook uit de resultaten dat een negatieve houding van vrienden er niet veel toe doet bij de overweging voor een vervolgstudie als de kosten toenemen of als een mbo'er mogelijk harder moet werken dan een havo'er.

Tabel 6.1c Simulatie omvang zelfselectie op basis van drempels in het stelsel gecombineerd met achtergrondkenmerken, grove benadering op basis van aantal gediplomeerden mbo 4 bol voltijd, 2019/2020 (afgerond op 10-tallen)

Drempels in het stelsel	Kwetsbare groep	Omvang zelfselectie
Duur 4 jaar i.p.v. 2 jaar	(Zeer) veel examenstress	1910
	(Zeer) weinig vrienden met studieplannen	1670
	(Zeer) veel risicoaversie	1020
	Eerder behaald rapportcijfer lager dan 6	100
Voorwaarden lening ongunstiger	(Zeer) veel faalangst	390
	(Zeer) negatieve houding vrienden	790
Hbo moeilijker dan mbo	(Zeer) veel faalangst	310
	Nederlandse en westerse migratieachtergrond	3870
Mbo'er moet harder werken dan havist	Fysieke en psychische beperking	720
	(Zeer) negatieve houding vrienden	0

Bron: *Inspectie van het Onderwijs (2021)*

6.2 Conclusie

De simulaties uit dit hoofdstuk geven een indicatie van waar het de moeite waard kan zijn om maatregelen te treffen of beleid op te ontwerpen. Zo lijkt het puur op de aantallen gebaseerd verstandiger om beleid te richten op het verminderen van examenstress, dan het verminderen van faalangst. Ook zouden scholen of instellingen hun pijlen dan beter kunnen richten op het betrekken van ouders bij keuzes voor de toekomst dan op persoonlijkheidskenmerken van de student. Ook is het de vraag of beleid zich beter kan richten op de gehele groep studenten door bijvoorbeeld in te grijpen in het systeem. Dit kan bijvoorbeeld door drempels weg te halen of te verlagen. In alle gevallen kan de omvang van de groep die wordt bereikt de doorslag geven, maar soms spelen ook principiële of politieke overwegingen een rol. Zo is het vanuit dergelijke overwegingen bijvoorbeeld lastig te verkopen dat de groep studenten met een fysieke of psychische beperking erg klein is en daarom geen extra aandacht behoeft. Ook als het gaat om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs en daaraan afgeleid het gelijke kansen bieden aan iedereen, zullen principiële keuzes mogelijk soms voorgaan op overwegingen van efficiency. Overwegingen van principiële- of efficiency-aard betreffende de impact van beleid of maatregelen zouden door beleidsmakers moeten worden meegenomen bij de weging van onze aanbevelingen. De simulaties in dit hoofdstuk kunnen daarbij helpen.

7 Conclusies en aanbevelingen

Welke kenmerken van het hoger onderwijs en van mbo 4-studenten veroorzaken onbedoeld dat mbo-gediplomeerden afzien van studeren in het hoger onderwijs terwijl ze wel beschikken over de vereiste kwalificaties en vaardigheden? Deze vraag stond in dit rapport centraal. We hebben de vraag beantwoord aan de hand van vijf deelvragen. Daarbij waren we voornamelijk geïnteresseerd in kenmerken van het hoger onderwijs en achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken van mbo'ers die van invloed zijn op doorstuderen, maar we hebben ook een aantal overige kenmerken meegenomen, zoals loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB), de regio waar de student woont en bijzondere omstandigheden. In dit hoofdstuk presenteren we onze conclusies en formuleren we enkele aanbevelingen, onder andere bedoeld om het risico van ongewenste zelfselectie onder mbo 4-studenten te beperken.

7.1 Conclusies

De inspectie heeft dit onderzoek naar zelfselectie onder mbo 4-studenten uitgevoerd naar aanleiding van de motie-Van den Hul, waarin om een dergelijk onderzoek werd verzocht. Zelfselectie kan samenhangen met kenmerken van het stelsel van hoger onderwijs ('drempels'), maar ook met persoonlijkheids- en achtergrondkenmerken van de student. Welke drempels of kenmerken van het hoger onderwijs bij welke studenten leiden tot zelfselectie, is tot dusver niet in een grootschalig onderzoek vastgesteld. Met dit onderzoek hebben we nader inzicht verschaft in de factoren die zelfselectie veroorzaken. Daarbij hebben we de zichtbaarheid van de groep jongeren waar de motie-Van den Hul over rept vergroot en een aantal belangrijke kenmerken (zowel van het onderwijsstelsel als van de student) geïdentificeerd die er onbedoeld toe kunnen leiden dat potentiële hbo-studenten uit het mbo afzien van een vervolgopleiding.

Uit ons onderzoek blijkt dat zelfselectie een complex mechanisme is waarbij kenmerken van studenten en drempels in het stelsel soms overlappen, interacteren, elkaar versterken of mitigeren. We zien dat sommige drempels er meer of minder toe doen in de beleving van bepaalde groepen mbo 4-studenten en mogelijk zelfs afwezig zijn in de beleving van weer andere. Wat het ingewikkeld maakt, is dat zelfselectie deels gebaseerd is op de perceptie van de student zelf. Deze schat in dat vanwege 'iets' in het hbo zijn kans op succes afneemt, terwijl dat in werkelijkheid niet zo hoeft te zijn. En die perceptie wordt vervolgens weer gekleurd door eerdere ervaringen, de omgeving en eigenschappen van de student zelf. Toch kunnen we op basis van de resultaten van dit onderzoek een aantal conclusies trekken. Dit doen we aan de hand van onze vijf deelvragen.

- 7.1.1 *Welke studentkenmerken en kenmerken van het hoger onderwijs zijn mogelijk gerelateerd aan onbedoelde zelfselectie bij gekwalificeerde mbo 4-studenten?*
Deelvraag 1 hebben we op basis van literatuuronderzoek beantwoord. Uit de verschillende geraadpleegde bronnen komt naar voren dat studiekosten, de duur van de opleiding, de verwachte moeilijkheidsgraad en het beeld dat over mbo'ers bestaat en wordt uitgedragen, drempels kunnen vormen voor mbo'ers om verder te studeren. Ook zien we dezelfde achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken in de

verschillende onderzoeken naar zelfselectie terugkomen. Dit zijn onder andere de sociaal-economische status van de student of zijn migratieachtergrond, maar ook persoonlijkheidskenmerken zoals onzekerheid, faalangst of eerdere negatieve schoolervaringen. De kenmerken van het stelsel van hoger onderwijs – de drempels – en de verschillende achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken van de student interacteren op verschillende manieren. Een drempel kan voor de ene groep zwaarder zwaarder zijn dan voor een andere groep.

In tabel 7.1a zijn de relevante kenmerken op stelselniveau, kenmerken van mbo-studenten en schoolkenmerken uit de literatuur die aan zelfselectie zijn gerelateerd samengevat.

Tabel 7.1a Stelsel- en student- en schoolkenmerken gerelateerd aan zelfselectie (literatuuronderzoek)

Stelselkenmerken ('drempels')
• studiekosten • duur opleiding • verwachte moeilijkheidsgraad van de opleiding • verwachte vooroordelen ten opzichte van mbo'ers in hoger onderwijs
Achtergrondkenmerken
• geslacht • leeftijd • migratieachtergrond • sociaal-economische status (opleiding en inkomen van ouders) • sociaal netwerk
Persoonlijkheidskenmerken
• leenaversie • risicoaversie • eerdere schoolervaringen • eerdere schoolprestaties • faalangst • examenstress • motivatie • onzekerheid over eigen capaciteiten
Schoolkenmerken
• kwaliteit van informatie over studeren in hoger onderwijs

Bron: *Inspectie van het Onderwijs (2021)*

7.1.2

Welke afzonderlijke studentkenmerken zijn van invloed op de ingeschatte kans die een mbo 4-student zichzelf geeft om door te studeren in het hoger onderwijs?
Deelvraag 2 hebben we op basis van empirisch onderzoek beantwoord. Hiertoe hebben we de resultaten uit de vragenlijst gebruikt en de door de respondent ingeschatte kans op verdere studie gerelateerd aan specifieke achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken van deze respondent. Ook hebben we enkele schoolgerelateerde kenmerken, zoals LOB-aanbod, en enkele overige kenmerken meegenomen.

Onze resultaten laten zien dat verschillende studentkenmerken significant samenhangen met de ingeschatte kans op doorstuderen: bepaalde groepen mbo 4-

studenten geven zichzelf een kleinere kans op doorstuderen dan andere. De achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken die uit het literatuuronderzoek naar voren kwamen, worden grotendeels bevestigd door onze resultaten. Het LOB-onderwijs blijkt weinig uit te maken voor de kans die een mbo'er zichzelf geeft om verder te studeren, evenmin als de regio waar de student woont en eventuele bijzondere omstandigheden waar de mbo'er mee te maken heeft. Tabel 7.1b toont de relevante kenmerken.

Tabel 7.1b Studentkenmerken, schoolkenmerken en overige kenmerken gerelateerd aan zelfselectie (empirisch onderzoek)

Studentkenmerken	Afzonderlijke kenmerken
Achtergrond	Sociale achtergrond • Leeftijd • Migratieachtergrond (d.w.z. een niet-westerse migratieachtergrond tweede generatie) • Hoogste opleiding ouders (hbo en universiteit of vergelijkbaar ten opzichte van mbo 3 of 4 of vergelijkbaar) • Psychische of lichamelijke beperking Schoolprestaties • Gemiddelde cijfer op laatste rapport/cijferlijst • Schoolresultaten in vergelijking met klasgenoten/studiegenoten • Doubleren Sociaal netwerk • Hulp van ouders • Stimulering door ouders • Houding vrienden ten opzichte van studeren • Vrienden met studieplannen
Persoonlijkheid	• Mening over lenen • Bereidheid om lening af te sluiten voor studie • Risicoaversie • Examenstress • Onzeker over eigen kunnen in het hoger onderwijs (faalangst) • Houding ten opzichte van studeren
Schoolkenmerken	• Keuzedeel ter voorbereiding op het hbo

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

7.1.3

Welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien vaker af van het hoger onderwijs dan andere groepen?

Voor het antwoord op deelvraag 3 hebben we het effect van de verschillende kenmerken op de ingeschatte kans op doorstuderen in samenhang getoetst. Op deze manier toetsen we het effect van een bepaald kenmerk op de kans op een verdere studie, gecontroleerd voor overige kenmerken. Waar afzonderlijke studentkenmerken een significante samenhang met een kans op verdere studie vertonen, hoeft dit in een multivariate benadering niet zo te zijn.

Studenten waarvoor onderstaande kenmerken gelden, zien vaker af van een vervolgcarrière in het hoger onderwijs dan andere studenten:

- studenten met ouders/verzorgers die weinig stimuleren tot verdere studie in het hoger onderwijs;
- studenten die onzeker zijn over hun eigen kunnen in het hoger onderwijs (faalangst);
- studenten met vrienden die negatief staan ten opzichte van het hoger onderwijs;
- studenten die weleens een jaar tijdens hun opleiding hebben overgedaan;
- studenten die stress voor een naderend examen ervaren.

Het opvallende aan bovenstaand rijtje van studentkenmerken is dat de klassieke achtergrondkenmerken, zoals sociaal-economische status, geslacht of migratieachtergrond, er niet toe lijken te doen. Blijkbaar loopt het mechanisme van zelfselectie hoofdzakelijk via persoonlijkheidskenmerken als faalangst en via invloed vanuit het sociale netwerk van een student.

7.1.4

Welke groepen gekwalificeerde mbo 4-studenten zien vanwege drempels in het hoger onderwijs af van verdere studie, terwijl ze zonder deze drempels wel door zouden studeren?

Voor de beantwoording van deelvraag 4 zijn we op basis van een vignettenonderzoek nagegaan in hoeverre achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken van mbo 4-studenten doorslaggevend worden voor de beslissing om verder te studeren als er drempels in het hbo worden (of zijn) opgeworpen. Die kenmerken hebben we afgezet tegen de volgende drempels: de verwachte moeilijkheidsgraad van het hbo, de studieduur, de verwachte relatieve inspanning voor het hbo en de voorwaarden voor een studielening.

Voor de totale groep mbo'ers blijkt dat van de vier onderzochte drempels studieduur als grootste drempel wordt ervaren: bij een langere studieduur zien meer studenten af van verdere studie. De verwachte relatieve inspanning (mbo'ers moeten harder werken dan havisten) bleek de minst grote drempel. De moeilijkheidsgraad en de leningsvoorwaarden zitten daartussenin. Terwijl uit eerder onderzoek blijkt dat de kosten vaak een van de belangrijkste remmende factoren voor een verdere studie zijn, blijkt uit dit vignettenonderzoek dat de studieduur zwaarwegender is.

De groepen studenten die vanwege drempels in het hoger onderwijs meer geneigd zijn tot zelfselectie staan beschreven in tabel 7.1c.

Tabel 7.1c Studentkenmerken gerelateerd aan zelfselectie bij specifieke drempels (empirisch onderzoek)

Stelselkenmerken (drempels)	Studentkenmerken
Als de hogeschool uitstraalt dat mbo'ers harder moeten werken dan havisten ...	... dan zien studenten met een psychische of lichamelijke beperking vaker af van een verdere studie dan studenten zonder beperking.
Als de hogeschool uitstraalt dat mbo'ers even hard moeten werken als havisten ...	... dan zien studenten met vrienden met een negatieve houding ten opzichte van het hoger onderwijs vaker af van een verdere studie dan studenten met weinig vrienden met een negatieve houding.
Als oud-mbo'ers aangeven dat het hbo moeilijker is dan het mbo ...	... dan zien studenten met een Nederlandse achtergrond of westerse migratieachtergrond vaker af van een verdere studie dan studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. ... dan zien studenten met faalangst vaker af van een verdere studie dan studenten zonder faalangst.
Als de voorwaarden voor een studielening in de toekomst gelijk blijven ...	... dan zien studenten met vrienden met een negatieve houding ten opzichte van het hoger onderwijs vaker af van een verdere studie dan studenten met weinig vrienden met een negatieve houding.
Als de voorwaarden voor een studielening in de toekomst ongunstiger worden ...	... dan zien studenten met faalangst vaker af van een verdere studie dan studenten zonder faalangst.
Als een hbo-studie 4 jaar duurt ...	... dan zien studenten met een hoog gemiddeld rapportcijfer vaker af van een verdere studie dan studenten met een laag gemiddeld rapportcijfer. ... dan zien studenten met weinig vrienden met studieplannen vaker af van een verdere studie dan studenten met veel vrienden met studieplannen. ... dan zien studenten met risicoaversie vaker af van een verdere studie dan studenten zonder risicoaversie. ... dan zien studenten met examenstress vaker af van een verdere studie dan studenten zonder examenstress.

Bron: *Inspectie van het Onderwijs (2021)*

Uit de resultaten blijkt dat zowel achtergrondkenmerken als het sociale netwerk als persoonlijkheidskenmerken een rol spelen bij zelfselectie, en dat het per drempel verschilt welke groepen studenten zich laten ontmoedigen of 'afschrikken' om verder te studeren in het hoger onderwijs.

7.1.5

Hoe groot is de groep mbo 4-studenten met de benodigde kwalificaties voor het hoger onderwijs die afziet van een onderwijsloopbaan in het hoger onderwijs?

Met een eenvoudige simulatie hebben we een schatting gemaakt van de omvang van de groep gekwalificeerde studenten die vanwege bepaalde kenmerken,

eigenschappen of ervaringen of vanwege gepercipieerde drempels in het hoger onderwijs afziet van verdere studie. Kijken we naar de omvang van mbo 4-studenten met specifieke kenmerken zoals bijvoorbeeld Van den Hul in haar motie noemt: *“die te veel aan zichzelf twijfelen, minder zelfvertrouwen of een examentrauma hebben of simpelweg minder bekend zijn met de mogelijkheden en wegen”* dan lijkt die op het eerste oog niet bijzonder groot. Uit ons onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat rond de 1.000 mbo 4-studenten afzien van een verdere onderwijsloopbaan omdat hun vrienden negatief staan ten opzichte van studeren. Dit aantal is nog kleiner als we naar andere relevante kenmerken kijken, zoals stimulans van ouders, examenstress, zitten blijven of faalangst. Deze groepen zijn echter wel gevoeliger voor drempels in het hoger onderwijs en relatief meer van hen zien af van een vervolgopleiding als de kosten daarvan toenemen, de studie langer duurt, of als een studie aan het hbo wordt gepercipieerd als moeilijk, waarbij er hard gewerkt moet worden. Zo kwamen we tot ruim 600 mbo'ers die vanwege examenstress zichzelf 'uitselecteerden', maar dit nam toe tot 1.910 mbo'ers als ze als enige alternatief een 4-jarige opleiding hadden.

De groep mbo 4-studenten die afziet van verdere studie is aanzienlijk groter als er wordt ingegrepen in het stelsel. Een toename van studieduur of studiekosten en een 'negatief' imago (zowel binnen het sociaal netwerk als uitgestraald door hogescholen zelf) leiden allemaal tot grotere aantallen studenten die afzien van verdere studie. Dit betreft rond de 5.000 als het enige alternatief een 4-jarige hbo-opleiding is en rond de 2.000 als de hogescholen een reputatie hebben dat mbo'ers het zwaarder krijgen dan havo's.

7.1.6

Algemene conclusie

Als we alle resultaten samennemen, dan kunnen we concluderen dat zowel studentkenmerken als kenmerken van het stelsel van invloed zijn op zelfselectie. De kenmerken die ook in de literatuur geïdentificeerd zijn, vinden we voor een belangrijk deel terug in onze empirische resultaten. Maar als we de verschillende studentkenmerken in samenhang bekijken, dan zijn het met name de persoonlijkheidskenmerken en het sociale netwerk die van invloed zijn op zelfselectie. Zaken als leeftijd, geslacht, migratieachtergrond en sociaal-economische status doen er niet meer toe als we rekening houden met de persoonlijkheid en het netwerk van de mbo'er. Bij het nadenken over een aanpak van zelfselectie zou de focus dan ook eerder moeten liggen op faalangst, examenstress en de sociale omgeving van de student dan op de 'klassieke' achtergrondkenmerken.

Ook kunnen we hier concluderen dat zelfselectie optreedt bij bepaalde drempels in het stelsel. Door in te grijpen in het stelsel zullen bepaalde groepen studenten eerder geneigd zijn af te zien van een vervolgstudie, of daar juist aan te beginnen. Afhankelijk van het soort ingrijpen betreft dit een andere groep studenten. Door dergelijke gevolgen van het 'opwerpen' of weghalen van drempels in kaart te brengen, kan gericht beleid worden ontwikkeld om zelfselectie zo veel mogelijk te verminderen. Dit kan bijvoorbeeld door bepaalde drempels op te heffen of door beleid op specifieke groepen te richten om hen – ondanks (gepercipieerde) drempels – toch over de streep te trekken.

7.2 Aanbevelingen

De resultaten van ons onderzoek geven een indicatie van waar het de moeite waard kan zijn om maatregelen te treffen of beleid te ontwerpen. Soms is het de vraag of beleid of maatregelen zich beter kunnen richten op de gehele groep studenten door bijvoorbeeld in te grijpen in het systeem. Ook kan het in enkele gevallen helpen om beleid te richten op specifieke groepen studenten. Daarbij kan de omvang van de groep die wordt bereikt de doorslag geven, maar soms spelen ook principiële overwegingen een rol. Zo kun je vanuit principiële overwegingen bijvoorbeeld niet stellen dat de groep studenten met een fysieke of psychische beperking erg klein is en daarom geen extra aandacht behoeft. Ook als het gaat om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs zullen principiële keuzes mogelijk soms voorgaan op overwegingen van efficiency. Deze keuzes zijn aan de beleidsmakers om te maken.

Op basis van onze conclusies komen we tot de volgende aanbevelingen:

1. Stimuleer doorlopende leerlijnen door als mbo en hbo gezamenlijk meer passend aanbod te ontwikkelen.

De duur van een opleiding in het hbo blijkt de belangrijkste van de vier onderzochte drempels te zijn bij de keuze om wel of niet verder te studeren. Deze heeft een grotere impact dan de vermeende kosten van een vervolgstudie. Het lijkt daarom verstandig om in te zetten op flexibelere en kortdurende trajecten in het hbo. De reeds bestaande en in aantal toenemende Associate degree (Ad)-programma's zijn hier een goed voorbeeld van. Wij bevelen daarom aan om:

- Ad-trajecten nog beter te laten aansluiten op het mbo en meer flexibele hbo-deeltijdopleidingen aan te bieden (leven lang ontwikkelen) waarbij de combinatie van leren en werken wordt doorgezet;
- gepercipieerde risico's van dergelijke trajecten te beperken door ze te koppelen aan een vorm van baangarantie of vaste stageplaats;
- de samenwerking tussen mbo en hbo te intensiveren en Ad-trajecten al in het mbo in te bouwen.

2. Beperk financiële drempels voor mbo 4-studenten om de mbo-hbo-doorstroom te bevorderen.

Hoewel niet de grootste, zijn ook de kosten voor een studie een belangrijke drempel bij de overweging om al dan niet verder te studeren in het hbo. Dit hangt onder andere samen met het risico van een voortijdige beëindiging van de opleiding en de schulden die dit met zich meebrengt. Studenten met faalangst zijn eerder geneigd bij hogere studiekosten af te zien van een vervolgstudie. Bij een verdere verhoging van de kosten zullen deze studenten dan ook het eerste afhaken. Onder studiekosten valt meer dan alleen de directe kosten van een lening, ook allerlei zaken als studieboeken, kamerhuur, gederfd inkomen of de moeite om in de toekomst een hypotheek te krijgen spelen een rol. Onze aanbevelingen richten zich in eerste instantie op het niet verder verhogen van de studiekosten. Verhoging van de studiekosten zal voor mbo'ers de drempel om verder te studeren nog hoger maken. Wij bevelen aan om:

- de studiekosten beperkt te houden en een alternatief te overwegen voor het sociaal leenstelsel, met het oogmerk om het kostenaspect zo gering mogelijk te houden voor kwetsbare groepen;
- te investeren in constructies die het financiële risico van voortijdige uitval uit een hbo-opleiding reduceren. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het beperken van de looptijd van een studieschuld of gunstige en reële afbetaalregelingen;
- de regeling halvering collegegeld van het eerste jaar in het hbo te handhaven. Dit brengt het financiële risico van uitval aan het begin van de opleiding terug.

3. Schenk in het mbo structureel aandacht aan het mechanisme van onbedoelde zelfselectie in het keuzeproces van laatstejaars mbo 4-studenten.

Mbo-studenten zijn gevoelig voor de mening van hun sociale netwerk en voor beelden die er bestaan van het hbo, maar ook voor beelden die het hbo heeft van het mbo en de mbo'er in het bijzonder. Het gaat dan bijvoorbeeld om het imago van een hogeschool waar je als mbo'er harder je best moet doen dan een havist, of waar het moeilijk slagen is en waar je hard moet werken. Ook het hardnekkige beeld dat mbo'ers vaak falen in het hbo werkt niet mee. Dergelijke beelden, die vaak ook nog eens in de omgeving van de mbo'er worden versterkt, leiden tot onbedoelde zelfselectie. Sommige groepen studenten zijn daar gevoeliger voor dan anderen, in het bijzonder studenten met een psychische of fysieke beperking en studenten met faalangst. Onze aanbevelingen richten zich hierbij zowel op het mbo als het hbo. Wij bevelen aan om:

- als mbo-instelling te investeren in goede begeleiding van het keuzeproces en daarbij aandacht te besteden aan zowel fysieke en psychische beperkingen als psychologische processen (faalangst, prestatiedruk) die mogelijk een rol spelen;
- als hogeschool te investeren in een heldere informatievoorziening over de overstap van mbo naar hbo en de verwachte moeilijkheidsgraad van de opleiding. Een duidelijke en reële voorlichting is van groot belang om een mbo-gediplomeerde zich welkom te laten voelen in het hbo.

8 Epiloog: impact van de coronapandemie op toekomstige keuzes

8.1 Inleiding

Tijdens de voorbereiding van dit onderzoek brak de coronapandemie uit. Vanaf maart 2020 stond het onderwijs op zijn kop. In deze periode zat de beoogde onderzoeksgroep in het voorlaatste jaar van de mbo 4-opleiding. In het najaar van 2020 hebben deze studenten, inmiddels in hun laatste jaar beland, onze vragenlijst voorgelegd gekregen. Vanwege de grote impact van de coronapandemie op het onderwijs en op de keuzes die dit mogelijk met zich mee zou brengen, hebben we in het onderzoek ook gevraagd of en hoe de coronapandemie de plannen voor na afronding van de mbo-opleiding beïnvloed heeft.

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan de manier waarop de coronapandemie de plannen van de mbo 4-studenten voor na het examen heeft beïnvloed en welke factoren daarin een rol hebben gespeeld. Tot slot gaan we in op de vraag hoe de coronapandemie de opvattingen over onder andere het doorstuderen beïnvloed heeft. De onderliggende tabellen zijn te vinden in bijlage II.

8.2 Invloed van de coronapandemie op plannen

Voor meer dan een kwart van de mbo 4-studenten (27,5 procent) zijn de plannen door de coronapandemie veranderd. We hebben deze groep gevraagd wat er veranderd is aan hun plannen en daarbij een aantal antwoordopties gegeven. Een groot percentage (41,9 procent) van de studenten die deze vraag hebben beantwoord, koos 'anders' (tabel 8.2a). Sommigen waren bijvoorbeeld eigenlijk van plan om te gaan reizen, maar hebben deze reis uitgesteld en anderen hebben studievertraging opgelopen door de coronapandemie, waardoor het niet zeker is of zij op tijd aan een nieuwe opleiding kunnen beginnen.

Tabel 8.2a Manieren waarop de plannen van mbo 4-studenten zijn veranderd door de coronapandemie (alleen voorgelegd aan de groep studenten die heeft aangegeven dat de coronapandemie hun plannen heeft veranderd, n=179)

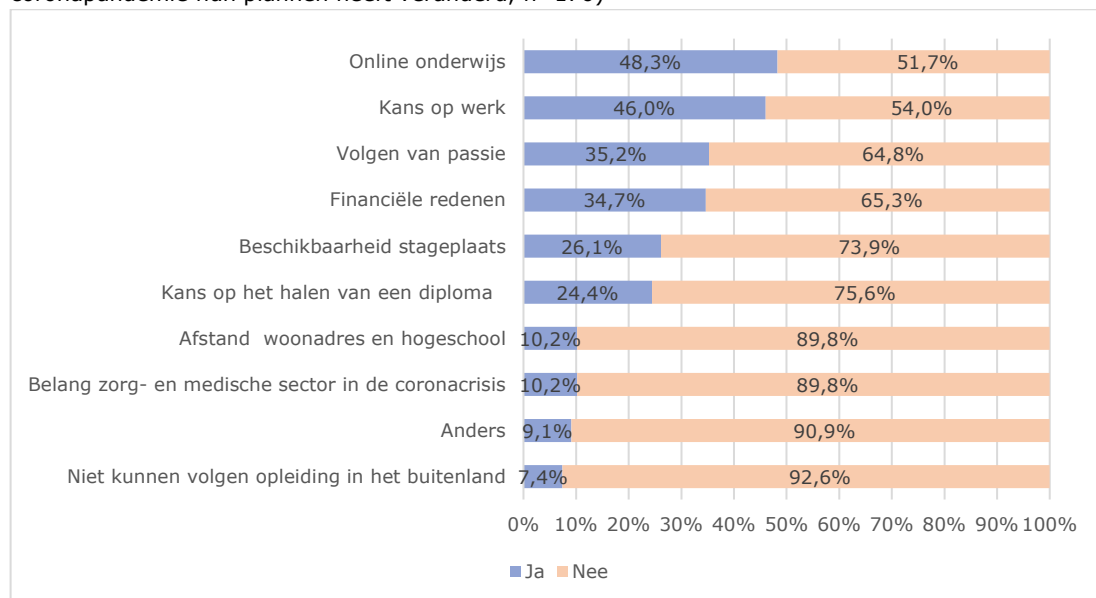
Wat is er veranderd?	Aantal	Percentage
Ik was eigenlijk niet van plan om te gaan werken na mijn (eind)examen maar ga dit toch doen	26	14,5
Ik was eigenlijk van plan om te gaan werken na mijn (eind)examen maar ga dit toch niet doen	14	7,8
Ik was eigenlijk niet van plan om te gaan studeren na mijn (eind)examen maar ga dit toch doen	14	7,8
Ik was eigenlijk van plan om te gaan studeren na mijn (eind)examen maar ga dit toch niet doen	26	14,5
Ik ga aan een andere hogeschool studeren dan ik eigenlijk van plan was	12	6,7
Ik ga een andere opleiding volgen dan ik eigenlijk van plan was	12	6,7
Anders	75	41,9
Totaal	179	100

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Verschillende factoren spelen een rol bij het veranderen van de plannen (figuur 8.2a). Voor bijna de helft van de 176 studenten (48,3 procent) is het online onderwijs zo'n factor. Dit blijkt met name voor studenten te gelden die aangeven vanwege de coronapandemie af te zien van verder studeren, of die aangeven vanwege corona te gaan werken, terwijl ze dat in eerste instantie niet van plan waren. Dit antwoord wordt gevolgd door kans op werk (46,0 procent). We vermoeden dat die kans zowel een negatieve als een positieve impact heeft. Dus zowel reden om te gaan werken, maar ook reden om dat juist niet te doen. Bijvoorbeeld: als de kans op werk groot is, zal een mbo 4-student misschien eerder gaan werken dan verder studeren in het hoger onderwijs. Als de kans op werk klein is, gebeurt wellicht het omgekeerde.

Factoren die bijna geen rol spelen in het veranderen van de plannen, zijn de afstand tussen het woonadres en de hogeschool, het belang van de zorg- en medische sector in de coronapandemie en het niet kunnen volgen van een opleiding in het buitenland. Deze drie factoren werden door een klein deel van de studenten gekozen. Slechts 9 procent geeft aan dat er nog andere factoren zijn die een rol spelen. Een veelgenoemde factor is het ontbreken van fysieke open dagen, die de keuze voor een opleiding moeilijk maken.

Figuur 8.2a Factoren die een rol spelen in het veranderen van de plannen van mbo 4-studenten (alleen voorgelegd aan de groep studenten die heeft aangegeven dat de coronapandemie hun plannen heeft veranderd, n=176)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

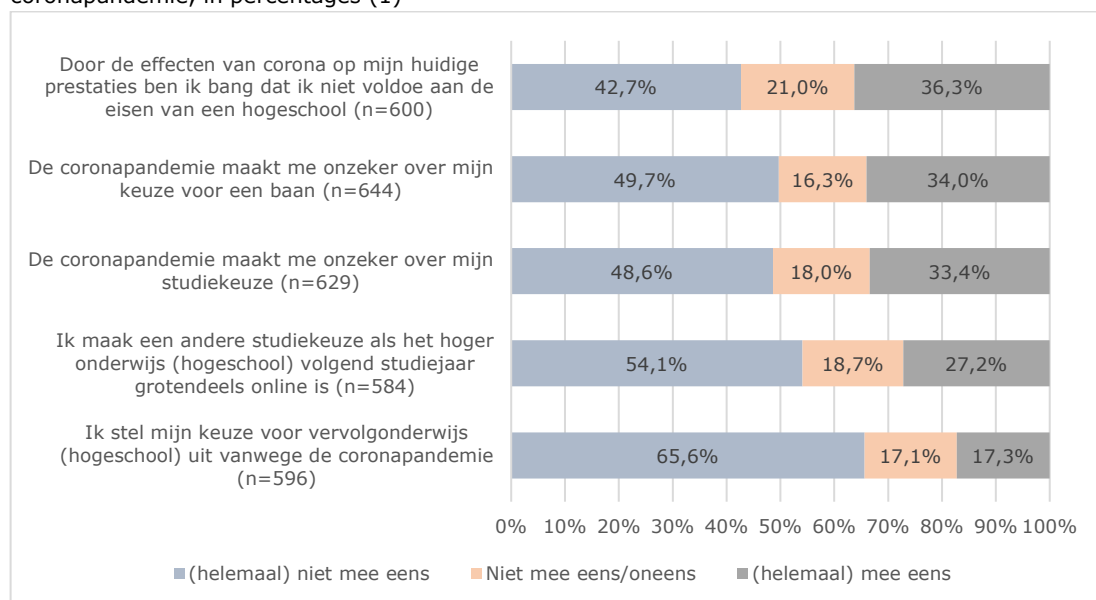
8.3 Uitspraken over de coronapandemie

Op het moment dat de mbo 4-studenten de vragenlijst ontvingen, was het onzeker hoelang de coronapandemie nog zou voortduren. Mogelijk dat ook na de examens de verschillende coronamaatregelen nog gelden op de werkvloer en op hogescholen. De studenten kregen tien uitspraken voorgelegd over de coronapandemie en hun is gevraagd in hoeverre zij het met deze uitspraken eens zijn (figuren 8.3a en 8.3b).

Meer dan een derde van de mbo 4-studenten is bang dat ze niet voldoen aan de eisen van een hogeschool door de effecten van de coronapandemie op de huidige prestaties. Ook is meer dan een derde van de mbo 4-studenten door de coronapandemie onzeker over zijn keuze voor een baan en geldt voor ongeveer een vergelijkbare groep dat de coronapandemie hen onzeker maakt over hun studiekeuze. Eerder onderzoek naar de effecten van de coronapandemie op de studiekeuze van onder meer mbo 4-studenten toonde ook aan dat voor ongeveer een vijfde van de mbo 4-studenten de maatregelen rondom de coronapandemie hen in (zeer) grote mate onzeker maakt over hun studiekeuze (Meulenmeesters et al., 2020).

Verder toont figuur 8.3a dat meer dan een kwart van de mbo 4-studenten een andere studiekeuze zal maken als het volgend studiejaar op het hbo grotendeels online is. Daarnaast stelt meer dan een zesde van de studenten hun keuze voor vervolgonderwijs uit door de coronapandemie.

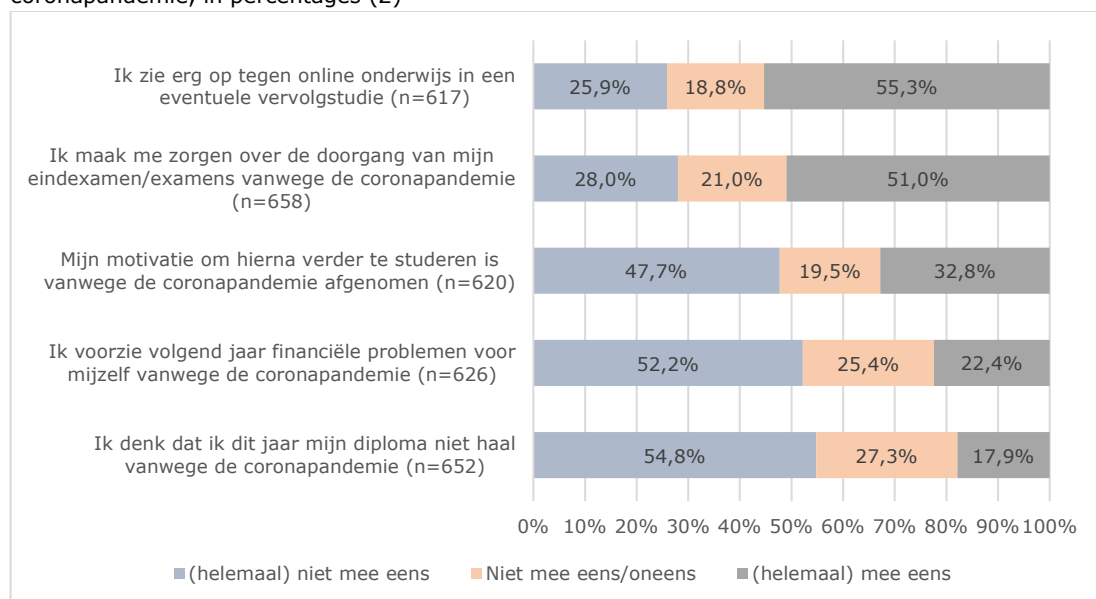
Figuur 8.3a Mate waarin mbo 4-studenten het (on)eens zijn met stellingen over de coronapandemie, in percentages (1)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

Meer dan de helft van de mbo 4-studenten ziet op tegen online onderwijs in een vervolgstudie en ook meer dan de helft maakt zich zorgen over de doorgang van de examens vanwege de coronapandemie. Ongeveer een derde van de studenten geeft aan dat hun motivatie om verder te studeren is afgenomen door de coronapandemie. Een vijfde voorziet financiële problemen voor zichzelf en meer dan een zesde verwacht dit jaar hun diploma niet te halen.

Figuur 8.3b Mate waarin mbo 4-studenten het (on)eens zijn met stellingen over de coronapandemie, in percentages (2)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2021)

8.4 Conclusie

Voor een substantiële groep mbo 4-studenten zijn de plannen voor na het (eind)examen veranderd door de coronapandemie. Zo ziet 14,5 procent van de mbo'ers die van plan waren te gaan studeren, er vanwege corona (tijdelijk) van af. Bijna 8 procent kiest vanwege corona juist wel voor een vervolgstudie. Verschillende factoren spelen een rol in het veranderen van de plannen. De factoren die de mbo 4-studenten het meest noemden, zijn aversie tegen online onderwijs en de kans op werk. Meer dan een derde van de mbo 4-studenten is bang dat ze niet voldoen aan de eisen van een hogeschool door de effecten van de coronapandemie op de huidige prestaties. Tot slot ziet meer dan de helft van de mbo 4-studenten op tegen online onderwijs in een vervolgstudie.

Het is aannemelijk dat de coronapandemie van invloed is geweest op de resultaten van dit onderzoek. De kans die mbo'ers zichzelf geven om te gaan studeren is ook beïnvloed door de impact van de pandemie. Hoe groot die invloed precies is, weten we niet. Wel weten we dat meer dan 70 procent van de mbo'ers heeft aangegeven dat corona geen invloed heeft gehad op hun nabije toekomstplannen.

Literatuur

Belasco, A.S., & Trivette, M.J. (2015). Aiming low: Estimating the scope and predictors of postsecondary undermatch. *The Journal of Higher Education*, 86 (2), 233-263.

Berg, L. van den, & Gaalen, R. van (2018). *Studeren en uit huis gaan nog haalbaar? Samenhang met sociaal leenstelsel en ouderlijke welvaart, 2007–2016*. (Statistische Trends). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Black, S.E., Cortes, K.E., & Lincove, J.A. (2015). Apply yourself: Racial and ethnic differences in college application. *Education Finance and Policy*, 15 (2), 209-240.

Bormans, R., Bajwa, M., Braam, E. van, & Dekker, I. (2015). *Kwaliteit in de klas*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.

Breeschoten, L. van, A. Roeters, & T. van der Lippe (2018). Reasons to Reduce: A Vignette-Experiment Examining Men and Women's Considerations to Scale Back Following Childbirth. *Social Politics*, 25 (2), 169-200.

Broek, A. van den, Cuppen, J., Termorshuizen, T., Ramakers, C., Vroegh, T., & Nas, K. (2020). *Dalende instroom mbo-hbo: waarom stroomt een steeds kleiner aandeel van de mbo-studenten door naar het hbo? Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW*. Nijmegen: ResearchNed.

Broek, A. van den, Cuppen, J., Warps, J., Termorshuizen, T., Lodewick, J., Brukx, D., Korte, K. de, Ramakers, C., & Mulder, J. (2019). *Monitor Beleidsmaatregelen 2017-2018. Studenten in het hoger onderwijs. Stand van zaken studiejaar 2018-2019: Doorstroom, instroom, studiekeuze, studievoortgang, studieuitval en studiefinanciering. Onderzoek i.o.v. het ministerie van OCW*. Nijmegen: ResearchNed.

Broek, A. van den, Korte, K. de, Cuppen, J., Wartenbergh, F., Bendig-Jacobs, J., Mulder, J., & Hellegers, A. (2018). *Monitor Beleidsmaatregelen 2017-2018. Studiekeuze, studiegedrag & leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2017. Onderzoek i.o.v. het ministerie van OCW*. Nijmegen: ResearchNed.

Broek, A. van den, Nooij, J., Essen, M. van, & Duysak, S. (2017). *Selectie & plaatsing bij numerusfixusopleidingen. De intentie tot deelname, de deelname aan de selectie en de uitslag in relatie tot achtergrondkenmerken*. Nijmegen: ResearchNed.

Broeke, P. ten (2018). Verengelsing: tijd voor concrete oplossingen. *ScienceGuide*. Geraadpleegd op 1 juni 2020 van <https://www.scienceguide.nl/2018/04/verengelsing-tijd-voor-concrete-oplossingen/>

Deutschlander, D. (2017). Academic Undermatch: How General and Specific Cultural Capital Structure Inequality. *Sociological Forum*, 32 (1), 162-185. DOI: <https://doi.org/10.1111/socf.12322>

Dohmen et al. (2011). Individual risk attitudes: measurement, determinants, and behavioral consequences, *Journal of the European Economic Association*, Volume 9, Issue 3

Eldik, S.V. (2010). *Op weg naar succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar de lerarenopleiding basisonderwijs* (Master's thesis). Utrecht: Universiteit Utrecht.

Elffers, L., Diepen, M. van, Veraa, F., & Vervoort, M. (2018). *Toegankelijkheid van het hbo: van complex vraagstuk naar handreiking*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Beroepsonderwijs.

Frenette, M. (2006). Too Far to Go On? Distance to School and University Participation. *Education Economics*, 14 (1), 31-58, DOI: 10.1080/09645290500481865

Herpen, S. van, Meeuwisse, M., Vietze, J., Dias-Broens, A., Pulinx, R., & Severiens, S. (2021). *Een keuze in context: een theoretisch raamwerk voor zelfselectie aan de poort van het hoger onderwijs*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam, Department of Psychology, Education and Child Studies.

Inspectie van het Onderwijs (2021). *De Staat van het Onderwijs 2021*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2020). *In- en doorstroommonitor 2009-2018. Trends in toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor scholieren en studenten en de ontwikkeling van selectie-eisen van ho-opleidingen*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2019). *Internationalisering en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor Nederlandse studenten*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2018). *De master van jouw keuze?* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2017). *Selectie: meer dan cijfers alleen. Decentrale selectie bij bachelor- en masteropleidingen in het bekostigd hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2015). *Selectie en toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Deelrapport A: verkenning naar maatregelen rond in- en doorstroom in het bachelor onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Korthals, A.H. (2007). *Wegen voor talent. Eindrapport 2007*. Den Haag: Commissie Ruim Baan voor Talent.

Long, M.C. (2004). College application and the effect of affirmative action. *Journal of Econometrics*, 121 (1-2), 319-342.

Lonnqvist et al. (2010). Measuring Individual Risk Attitudes in the Lab: Task or Ask? An Empirical Comparison, SSRN Electronic Journal 119

Meulenmeesters, A., Van der Aar, M., & Zwegers, D. (2020). *Effect van coronacrisis op studiekeuze*. Eindhoven: Markteffect.

Miltenburg, H. (2018). *Engelstalige bacheloropleiding, een goed idee?* Wageningen University & Research Studiekeuzekind blog. Geraadpleegd op 1 juni 2020 van <https://weblog.wur.nl/studiekeuzekind/engelstalige-bacheloropleiding-een-goed-idee/>

Mulder, J., Broek, A. van den, Brukx, D., Casteren, W. van, & Cuppen, J. (2018). *Tussenevaluatie regeling nadere vooropleidingseisen mbo-hbo*. Nijmegen: ResearchNed.

Muskens, M., & Lommertzen, J. (2020). *Ontwikkeling van een instrument ten behoeve van het onderzoek naar zelfselectie. Onderzoek in opdracht van de Inspectie van het Onderwijs*. Nijmegen: ResearchNed. Niet gepubliceerd. Op te vragen bij de Inspectie van het Onderwijs.

Niessen, A.S.M., Meijer, R.R., & Tendeiro, J. N. (2017). Applying organizational justice theory to admission into higher education: Admission from a student perspective. *International Journal of Selection and Assessment*, 25, 72–84. DOI: <https://doi.org/10.1111/ijsa.12161>.

Nooij, J., Raaijmakers, N., & Broek, A. van den (2016). *Motieven van mbo-studenten om al dan niet te kiezen voor het hbo voor en na invoering van het studievoorschot. Een mixed-methods onderzoek. Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW*. Nijmegen: ResearchNed.

Singell, L. (2001). *Come and Stay a While: Does Financial Aid Effect Enrollment and Retention at a Large Public University*. *Economics of Education Review*, 23 (5), 459-471. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2003.10.006>

St. John, E.P. (1991). What really influences minority attendance? Sequential analyses of the high school and beyond sophomore cohort. *Research in Higher Education*, 32 (2), 141-158.

Tweede Kamer (2019). *Motie Van den Hul over een onderzoek naar zelfselectie*, 07-03-2019, Kamerstuk 31288, 705.

OCW (2020). *Toegankelijk hoger onderwijs: selectie en beleidsreactie Monitor beleidsmaatregelen 2019-2020*. Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Ref. 25690525. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

OCW (2019). *Strategische agenda hoger onderwijs en onderzoek. Houdbaar voor de toekomst*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Urlings-Strop, L.C., Stegers-Jager, K.M., Stijnen, T., & Themmen, A.P. (2013). Academic and nonacademic selection criteria in predicting medical school performance. *Medical Teacher*, 35 (6), 497-502. DOI: <https://doi.org/10.3109/0142159X.2013.774333>

Vervoort, M. & Elffers, L. (2018). Het achterblijvende studiesucces van mbo-instromers in het eerste jaar van het hbo: de rol van vaardigheden, leerstijl, studiekeuze en motivatie. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 36 (1), 23-37.

Warps, J., Thomassen, M., & Brink, M. (2011). *Kiezen voor hbo of wo. Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW*. Nijmegen: ResearchNed.

Warps, J., Nooij, J., Muskens, M., Kurver, B., & Broek, A. van den (2017). *De studiekeuzecheck. Landelijk onderzoek naar uitvoering en opbrengsten van de studiekeuzecheck. Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW*. Nijmegen: ResearchNed.

Afkortingen

BSA: bindend studieadvies
DUO: Dienst Uitvoering Onderwijs
EUR: Erasmus Universiteit Rotterdam
havo: hoger algemeen vormend onderwijs
hbo: hoger beroepsonderwijs
ho: hoger onderwijs
ISO: Interstedelijk Studenten Overleg
JOB: Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs
LAKS: Landelijk Aktie Komitee Scholieren
LOB: loopbaanoriëntatie en -begeleiding
mbo: middelbaar beroepsonderwijs
NVS-NVL: Nederlandse Vereniging van Schooldecanen en Leerlingbegeleiders
OCW: Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ministerie van)
SKC: studiekeuzecheck
vo: voortgezet onderwijs
VvSL: Vereniging van Schooldecanen en Loopbaanbegeleiders
vwo: voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WHW: Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
wo: wetenschappelijk onderwijs

Bijlage I Inventariserend vooronderzoek naar zelfselectie onder leden van de Vereniging van Schooldecanen en Loopbaanbegeleiders (VvSL)

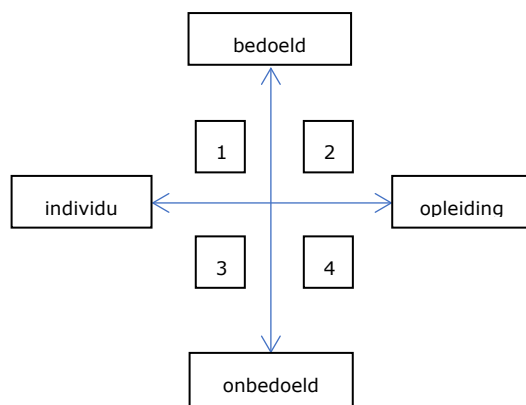
Inleiding

De Inspectie van het Onderwijs (hierna: inspectie) gaat in 2020 een onderzoek doen naar ongewenste of onbedoelde zelfselectie onder laatstejaars mbo4 studenten en havo- en vwo-scholieren in het eindexamenjaar. Daarbij zal de inspectie zich focussen op de keuze voor het hoger onderwijs (wel of niet studeren in het ho) en de opleidingskeuze in het hoger onderwijs (wat studeren in het ho). Zorgen vanuit de studentenbonden en de motie Van der Hul waren directe aanleiding voor de inspectie om onderzoek te willen doen.

Het begrip zelfselectie in vier typen

Zelfselectie kan bedoeld of onbedoeld optreden en kan zowel samenhangen met kenmerken van de aankomend student als met kenmerken van de toekomstige opleiding. Voor dit onderzoek naar zelfselectie maken we een onderscheid naar vier typen van zelfselectie in de combinatie van bedoelde/onbedoeld zelfselectie en persoonskenmerken/opleidingskenmerken. Onderstaande figuur geeft deze vier typen weer.

Figuur 1 Vier typen van zelfselectie

In het eerste kwadrant bevindt zich *bedoelde* zelfselectie op basis van *individuele* kenmerken, zoals zelfselectie omdat interesses op een ander vlak liggen of vanwege een persoonlijke voorkeur. In het tweede kwadrant staat de *bedoelde* zelfselectie op basis van *opleidingskenmerken*, zoals zelfselectie vanwege het opleidingsprogramma of vanwege selectiecriteria die een beoogde groep leerlingen selecteert. Het derde kwadrant betreft *onbedoelde* zelfselectie op basis van *individuele* kenmerken, zoals zelfselectie vanwege een examentrauma of onzekerheid. Ten slotte bevindt *onbedoelde* zelfselectie op basis van *opleidingskenmerken* zich in kwadrant vier. Dit zijn opleidingskenmerken die maken dat een leerling/student afziet van een opleiding, terwijl hij de benodigde kwalificaties bezit en zonder deze opleidingskenmerken wel voor deze opleiding gekozen had. Dit zijn bijvoorbeeld voertaal van de opleiding, een internationaal karakter, aanvullende eisen, selectieprocedures of opleidingskosten. In ons onderzoek richten we ons op

onbedoelde zelfselectie (kwadrant 3 en 4). We hanteren daarvoor de volgende definitie:

Zelfselectie: Het mechanisme dat (bepaalde groepen) leerlingen of studenten met de benodigde kwalificaties en vaardigheden afzien van een vervolg in het hoger onderwijs in het algemeen, of van een specifieke opleiding in het bijzonder, vanwege kenmerken van (opleidingen in) het hoger onderwijs.

Vooronderzoek

Om te inventariseren welke vormen van zelfselectie er in de praktijk voorkomen heeft de inspectie een verkennend vooronderzoek uitgevoerd. Via de voorzitter van de Vereniging van Schooldecanen en Loopbaanbegeleiders (VvSL) zijn dertig leden aangeschreven aan wie de volgende vraag is voorgelegd (zie ook bijlage 1):

Welke kenmerken van opleidingen in het hoger onderwijs kunt u noemen, die maken dat leerlingen ten onrechte afzien van het zich aanmelden voor een opleiding met dat kenmerk?

Resultaat

We hebben de reacties verzameld en gecategoriseerd binnen de kwadranten 3 en 4. De meest voorkomende reacties hebben we in tekst samengevat. In tabel 1 hebben we vervolgens alle input ingedeeld naar een aantal relevante categorieën. In de bijlage is alle input integraal opgenomen.

Onbedoelde zelfselectie vanwege individuele kenmerken

Decanen maken hier een onderscheid tussen kenmerken van de leerlingen zelf en kenmerken van de thuissituatie van de leerlingen. Decanen geven aan dat selectie in het hoger onderwijs onzekerheid in de hand kan werken: door sociale vergelijking (de rest is beter) of angst voor afwijzing melden leerlingen zich bij voorbaat niet aan bij opleidingen die selecteren. Ook komt het voor dat leerlingen te laat zijn met de voorbereiding op de selectieprocedure. Decanen merken ook op dat het voorkomt dat ouders druk uitoefenen op hun kinderen om een bepaalde opleiding wel of juist niet te kiezen op basis van eigen ervaring, zoals de eigen opleiding of juist het gebrek daaraan. Denk aan artsen die graag willen dat hun kind in hun voetsporen treedt of praktisch ingestelde ouders die meer waarde zien in een vakgerichte opleiding. De mate van ouderlijke ondersteuning verschilt sterk tussen leerlingen, waardoor ambities naar boven dan wel beneden worden bijgesteld.

Onbedoelde zelfselectie vanwege opleidingskenmerken

Selectie in het hoger onderwijs wordt met stip genoemd als een oorzaak van zelfselectie. Verschillende onderdelen van selectie zijn daarbij genoemd. Ten eerste geven decanen aan dat veel leerlingen zich te laat het belang van cijfers en cv realiseren, vaak pas op het moment wanneer zij zich willen inschrijven voor een selecterende opleiding. Ten tweede blijken activiteiten van selecterende opleidingen, zoals toets-momenten of meeloopdagen, vaak plaats te vinden in toetsweken of andere drukke perioden. Ten derde zijn de selectieprocedures vaak intensief en/of onduidelijk, waardoor leerlingen zich onvoldoende kunnen voorbereiden. Ten vierde worden leerlingen afgeschrikt door de prestatiecultuur, bijvoorbeeld door een bsa-norm van 60 studiepunten of doordat tijdens open dagen het moeilijke karakter van de studie benadrukt wordt.

Een uitzondering

Een determinant van zelfselectie, die we niet goed kunnen onderbrengen in de kwadranten-indeling, betreft de kosten van het hoger onderwijs. Om een hoge studieschuld te voorkomen blijven havisten en vwo'ers bijvoorbeeld vaker thuis wonen, waardoor de locatie van de studie een belangrijke overweging vormt in het keuzeproces.

Uit verschillende reacties van de decanen komt de zorg omtrent kansenongelijkheid naar voren, zo hebben leerlingen uit de hogere maatschappelijke lagen meer mogelijkheden om aan hun CV te werken en ondersteuning te krijgen dan leerlingen met minder kapitaalkrachtige ouders.

Tabel 1 Individuele- en opleidingskenmerken die zelfselectie onbedoeld in de hand werken⁷

opleidingskenmerken	• Numerus fixus: • slechte informatievoorziening over selectieprocedure en -eisen • beperkt aantal meeloopmomenten • planning: selectiemomenten vallen samen met toetsweken (o.a. probleem bij pabo's) • hoge eisen: wiskundeniveau, cijfergemiddelde, certificaten, CV, zomerscholen en prestaties • belasting: intensieve procedure; hoeveelheid te bestuderen stof en voorbereiding • Afzien door slechts één kans te hebben: • aanmelding: slechts eenmaal mogen aanmelden voor de opleiding • BSA: bang om de 60 studiepunten niet te halen • Imago: • keuzegedsscore, nut/duur (mbo'ers), prestige (UC) of 'academisering' (hbo) schrikt af • baanperspectief: weinig baankans of liever gelijk geneeskunde doen ipv verpleegkunde en daardoor stapelen • Competitie en cultuur: dit schrikt (mbo'ers) af, leven moet leuk blijven • Engelstaligheid: bang niveau niet te halen • Special needs: weinig begeleiding voor studenten met een functiebeperking
leerlingkenmerken	• Geslacht: meisjes zijn sneller onzeker, jongens vaker te laat met voorbereiden • Faalangst: bang voor te hoog niveau en afwijzing (o.a. University College) • Sociale vaardigheden: opzien tegen gesprek of eng vinden om contact te leggen • Druk vanuit ouders mbt beroepsperspectief: o.a. ontmoedigen bij weinig baankansen, werken met je handen benadrukken of juist de wens om in hun voetsporen te treden • SES: kansen kopen en hulp kunnen bieden bij aanmelding en selectie; weinig inhoudelijke of financiële steun kunnen bieden
kosten hoger onderwijs	• Hoge kamerhuur • Leenstelsel • Hoge kosten privé-opleiding • Angst geen hypotheek te kunnen krijgen

Vervolg

De inspectie gebruikt bovenstaande gegevens en informatie uit eerder onderzoek om tot een lijst van belangrijke determinanten van zelfselectie te komen. Deze gebruikt zij in het vignetten- en vragenlijstonderzoek dat in het najaar van 2020 wordt uitgevoerd onder mbo4-studenten in hun laatste jaar, en havisten en vwo'ers in hun eindexamenjaar. Het onderzoek wordt in 2020 en deels in 2021 uitgevoerd.

⁷ Een aanvulling hierop vanuit de Vereniging van Schooldecanen en Loopbaanbegeleiders is het belang van het onderscheid tussen toegankelijkheid en toelaatbaarheid (zelfselectie heeft betrekking op het eerste). Daarnaast gaven zij aan dat de groei aan tracks en begrippen zoals 'numerus fixus', 'bijzondere kenmerken' of 'nadere vooropleidingseisen' verwarring scheppen bij de achterban.

Bijlage II Tabellen bij afzonderlijke hoofdstukken

Tabellen hoofdstuk 2

Tabel 2.1 Verdeling naar regio per onderwijssoort in populatie, steekproef en respons

regio		populatie		steekproef		respons	
		N	%	N	%	N	%
HAVO	1 Noord	6109	9,8%	323	9,8%	102	11,0%
	2 Oost	12378	19,9%	657	19,9%	203	21,8%
	3 Midden	29782	47,9%	1581	47,9%	406	43,7%
	4 Zuid	13902	22,4%	739	22,4%	219	23,5%
	Totaal	62171		3300		930	
VWO	1 Noord	3720	8,6%	284	8,6%	118	9,2%
	2 Oost	7852	18,1%	597	18,1%	243	18,9%
	3 Midden	22545	52,0%	1716	52,0%	644	50,0%
	4 Zuid	9232	21,3%	703	21,3%	284	22,0%
	Totaal	43349		3300		1289	
MBO	1 Noord	7887	12,3%	545	12,4%	89	11,5%
	2 Oost	13411	20,9%	920	20,9%	170	21,9%
	3 Midden	29005	45,2%	1987	45,2%	313	40,3%
	4 Zuid	13818	21,5%	946	21,5%	205	26,4%
	Totaal	64121		4398		777	

Tabel 2.2 Verdeling naar migratieachtergrond per onderwijssoort in populatie, steekproef en respons

migratieachtergrond		Nederlandse achtergrond		Westerse migratie-achtergrond		niet-westerse migratie-achtergrond, 1e generatie		niet-westerse migratie-achtergrond, 2e generatie		onbekend		Totaal	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
populatie	HAVO	48763	78,4%	4264	6,9%	919	1,5%	8172	13,1%	53	0,1%	62171	100,0%
	VWO	34956	80,6%	3493	8,1%	462	1,1%	4407	10,2%	31	0,1%	43349	100,0%
	MBO	47632	74,3%	3596	5,6%	1714	2,7%	11179	17,4%			64121	100,0%
steekproef	HAVO	2551	77,3%	217	6,6%	58	1,8%	470	14,2%	4	0,1%	3300	100,0%
	VWO	2656	80,5%	263	8,0%	36	1,1%	341	10,3%	4	0,1%	3300	100,0%
	MBO	3226	73,4%	250	5,7%	112	2,5%	810	18,4%			4398	100,0%
respons	HAVO	746	80,2%	64	6,9%	21	2,3%	99	10,6%			930	100,0%
	VWO	1084	84,1%	102	7,9%	8	0,6%	95	7,4%			1289	100,0%
	MBO	642	82,6%	32	4,1%	13	1,7%	90	11,6%			777	100,0%

Tabel 2.3 Verdeling vrouwen naar regio per onderwijssoort in populatie, steekproef en respons

% vrouwen		populatie	steekproef	respons
HAVO	1 Noord	51,53	51,70	63,73
	2 Oost	52,33	51,14	63,05
	3 Midden	50,52	48,07	58,13
	4 Zuid	50,99	50,47	59,36
	Totaal	51,08	49,58	60,11
VWO	1 Noord	54,60	54,93	68,64
	2 Oost	53,66	52,93	56,79
	3 Midden	53,44	54,43	60,87
	4 Zuid	53,20	53,77	63,73
	Totaal	53,53	54,06	61,44
MBO	1 Noord	54,03	57,25	68,54
	2 Oost	54,35	53,37	61,18
	3 Midden	54,68	54,95	66,13
	4 Zuid	54,71	54,86	66,34
	Totaal	54,54	54,89	65,38

Tabel 2.4 Verdeling armoedeprobleemcumulatiegebied naar regio per onderwijssoort in populatie, steekproef en respons

% apcg		populatie	steekproef	respons
HAVO	1 Noord	5,28	6,60	5,94
	2 Oost	11,38	11,76	11,94
	3 Midden	21,81	22,62	20,05
	4 Zuid	11,10	11,40	7,80
	Totaal	15,75	16,40	13,85
VWO	1 Noord	5,44	4,30	4,39
	2 Oost	11,44	11,69	13,69
	3 Midden	17,33	17,92	13,37
	4 Zuid	8,92	8,96	9,86
	Totaal	13,47	13,73	11,86
MBO	1 Noord	8,30	8,97	3,41
	2 Oost	14,72	13,79	9,41
	3 Midden	30,26	30,02	23,40
	4 Zuid	13,87	12,96	6,86
	Totaal	20,81	20,37	13,70

- In de dataset zijn mbo'ers ondervertegenwoordigd en vwo'ers oververtegenwoordigd. Omdat de analyses voor de verschillende groepen separaat worden uitgevoerd, is dit verder geen probleem.
- De regio midden (hoofdzakelijk randstad) is ondervertegenwoordigd onder de mbo'ers en de regio zuid (Zeeland, Noord-Brabant en Limburg) is oververtegenwoordigd onder mbo'ers. In de latere analyses blijkt regio geen relevante variabele te zijn. Deze scheve verdeling is daardoor geen probleem.
- In de groep mbo'ers is het aandeel studenten zonder migratieachtergrond groter dan in de steekproef. Dit is andersom voor de mbo 4-studenten met een niet-

westerse migratieachtergrond van de tweede generatie. Zij zijn in de data ondervertegenwoordigd. Ook mbo 4-studenten uit apc-gebied zijn ondervertegenwoordigd. Dit hangt samen met migratieachtergrond. We hebben de resultaten in hoofdstuk 4 terug gewogen naar de verdeling in de populatie. Dit had geen effect op de resultaten.

- Vrouwen zijn oververtegenwoordigd bij de havisten, de vwo'ers en de mbo'ers. We hebben de resultaten in hoofdstuk 4 terug gewogen naar de verdeling in de populatie. Dit had geen effect op de resultaten.

Schaalconstructies en tabellen hoofdstuk 4

Tabel 4.1 Schaalconstructies persoonlijkheidskenmerken

Construct	Items in construct	Cronbachs alpha
Examenstress	Ik zie mijn (eind)examen(s) met vertrouwen tegemoet (helemaal eens – helemaal oneens)	0,802
	Ik zie het (eind)examen als een leuke fase van mijn schooltijd (helemaal eens – helemaal oneens)	
	Ik zie op tegen het (eind)examen vanwege slechte ervaringen met dergelijke toetsen (inverse) (helemaal eens – helemaal oneens)	
	Ik denk vaak dat ik mijn toetsen toch niet haal (inverse) (helemaal eens – helemaal oneens)	
	Ik zie een (eind)examen als een stressvolle periode (inverse) (helemaal eens – helemaal oneens)	
Faalangst	Ik heb er vertrouwen in dat ik de vaardigheden heb die nodig zijn voor een studie (helemaal eens – helemaal oneens)	0,770
	Ik heb vertrouwen in de bijdrage die ik kan leveren aan werkgroepen en colleges tijdens een studie (helemaal eens – helemaal oneens)	
	Ik heb er vertrouwen in dat ik de vaardigheden heb om zelfstandig te studeren voor een studie (helemaal eens – helemaal oneens)	
Houding vrienden ten opzichte van het hoger onderwijs	Mijn vrienden staan positief tegenover studeren aan een hogeschool of universiteit (uitspraak past zeer goed bij mij – uitspraak past helemaal niet bij mij)	0,607 ^a
	Met mijn vrienden heb ik het regelmatig over studeren aan een hogeschool of universiteit (uitspraak past zeer goed bij mij – uitspraak past helemaal niet bij mij)	
Vrienden met studieplannen	Veel van mijn vrienden gaan na hun (eind)examen studeren aan een hogeschool of universiteit (uitspraak past zeer goed bij mij – uitspraak past helemaal niet bij mij)	Nvt
Mate van stimulatie ouders voor een verdere studieloopbaan	Mijn ouder(s)/ verzorger(s) stimuleren mij om te gaan studeren aan een hogeschool of universiteit (uitspraak past zeer goed bij mij – uitspraak past helemaal niet bij mij)	Nvt
Mate van hulp die ouders (kunnen) bieden	Ik kan bij mijn ouder(s)/ verzorger(s) terecht met vragen over studeren aan een hogeschool of universiteit (uitspraak past zeer goed bij mij – uitspraak past helemaal niet bij mij)	0,716
	Mijn ouder(s)/ verzorger(s) helpen mij bij het maken van keuzes over mijn toekomst (uitspraak past zeer goed bij mij – uitspraak past helemaal niet bij mij)	
	Mijn ouder(s)/ verzorger(s) willen mij financieel ondersteunen als ik ga studeren (uitspraak past zeer goed bij mij – uitspraak past helemaal niet bij mij)	

Cronbach's alpha Interne consistentie

< .50	Onacceptabel
.50 – .60	Slecht
.60 – .70	Twijfelachtig
.70 – .80	Acceptabel
.80 – .90	Goed
.90 – 1.00	Uitstekend

8 Ondanks de lage alpha hebben we deze twee items toch samengevoegd. We hebben ze ter controle ook afzonderlijk in de OLS regressieanalyse opgenomen. De resultaten veranderden daardoor niet. Het model met de samenvoeging was zuiniger.

Tabel 4.2 Sociale achtergrondenmerken mbo 4-studenten: geslacht, leeftijd, migratieachtergrond, SES en beperking

		Verdeling voor elk van de variabelen	Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen? [0-100 procent]	
		Percentage	Gemiddelde kans	N
Wat is je geslacht?	Man	33,7%	64,1%	212
	Vrouw	66,3%	67,1%	417
Leeftijd 1 oktober 2020*	Jonger dan 18	3,2%	79,1%	20
	18	34,0%	70,2%	214
	19	36,7%	68,3%	231
	20	12,7%	64,1%	80
	21 jaar en ouder	13,4%	48,4%	84
Migratieachtergrond*	Geen	83,3%	65,0%	524
	Westers	3,8%	71,5%	24
	Niet westers 1e generatie	1,7%	67,1%	11
	Niet westers 2e generatie	11,1%	72,6%*	70
Hoogste opleiding ouders*	Geen opleiding	2,2%	73,8%	13
	MBO2 of lager	8,3%	56,1%	48
	MBO 3 of 4 of vergelijkbaar	44,5%	63,8%	258
	HBO of vergelijkbaar	34,7%	70,0%*	201
	Universiteit	10,3%	72,3%*	60
Hoe omschrijf je de financiële situatie van jouw gezin, vergeleken met een gemiddeld gezin in Nederland?	In mijn gezin hebben we veel minder te besteden	2,7%	59,8%	15
	In mijn gezin hebben we minder te besteden	12,3%	64,6%	68
	In mijn gezin hebben we ongeveer evenveel te besteden	44,9%	65,0%	249
	In mijn gezin hebben we meer te besteden	37,1%	70,2%	206
	In mijn gezin hebben we veel meer te besteden	3,1%	68,5%	17
Heb je een psychische of lichamelijke beperking die van invloed is op je studiekeuze? *	Nee	90,4%	67,3%	545
	Ja	9,6%	58,3%	58

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

* significant ($p < 0.1$)

Tabel 4.3 Schoolprestaties mbo 4-studenten: gemiddeld cijfer, schoolresultaten en doubleren.

		Verdeling voor elk van de variabelen	Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen? [0-100 procent]	
		Percentage	Gemiddelde kans	N
Wat was (naar schatting) je gemiddelde cijfer op je laatste rapport/cijferlijst van het vorige schooljaar/studiejaar?*	5 of lager	0,5%	56,7%	3
	5,5	1,8%	44,1%	10
	6	6,9%	54,4%	38
	6,5	16,9%	63,7%	93
	7	40,3%	66,6%	222
	7,5	25,2%	69,9%	139
	8 of hoger	8,3%	66,5%	46
Hoe zijn jouw schoolresultaten in vergelijking met die van je klasgenoten/studiegenoten?*	Veel slechter	0,9%	44,6%	5
	Iets slechter	7,6%	61,2%	44
	Gelijk	44,8%	62,6%	260
	Iets beter	36,1%	70,3%*	210
	Veel beter	10,7%	75,2%*	62
Heb je tijdens je opleiding wel eens een jaar overgedaan?*	Nee	92,4%	66,9%	581
	Ja	7,6%	56,6%	48

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

* significant ($p < 0.1$)

Tabel 4.4 Sociaal netwerk mbo 4-studenten: hulp ouders, stimulering ouder, houding vrienden en vrienden met studieplannen

		Verdeling voor elk van de variabelen	Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen? [0-100 procent]	
		Percentage	Gemiddelde kans	N
Hulp van ouders: om hulp vragen, hulp bij kiezen en financiële hulp*	Zeer veel support	9,5%	75,3%	54
	Veel support	44,0%	67,5%	251
	Niet veel/niet weinig support	31,7%	62,4%	181
	Weinig support	11,9%	65,6%	68
	Zeer weinig support	3,0%	51,9%	17
Stimulering door ouders*	Zeer veel stimulans	20,9%	86,6%	121
	Veel stimulans	32,9%	75,1%	191
	Niet veel / niet weinig	31,7%	62,7%	184
	Weinig stimulans	8,3%	48,6%	48
	Zeer weinig stimulans	6,2%	32,2%	36
Houding vrienden t.o.v. hoger onderwijs*	Zeer positieve houding	7,4%	90,4%	42
	Positieve houding	30,0%	78,2%	171
	Niet positief/niet negatief	42,1%	66,5%	240
	Negatieve houding	18,2%	53,0%	104
	Zeer negatieve houding	2,3%	43,1%	13
Veel van mijn vrienden hebben studieplannen*	Past zeer goed	12,4%	83,5%	73
	Past behoorlijk	30,3%	70,8%	179
	Past een beetje	34,2%	65,3%	202
	Past nauwelijks	18,6%	58,8%	110
	Past helemaal niet	4,4%	43,8%	26

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

* significant ($p < 0.1$)

Tabel 4.5 Persoonlijkheidskenmerken mbo 4-studenten: leenaversie (lenen, lening afsluiten en maximale lening afsluiten)

		Verdeling voor elk van de variabelen	Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen? [0-100 procent]	
		Percentage	Gemiddelde kans	N
Hoe sta jij tegenover lenen voor je studie?*	Zeer negatief	25,6%	61,6%	161
	Negatief	35,3%	66,9%	222
	Neutraal	30,8%	67,1%	194
	Positief	6,4%	69,9%	40
	Zeer positief	1,9%	84,0%	12
Zou jij, als je gaat studeren, een lening afsluiten voor je studie?*	Zeker niet	20,5%	58,5%	129
	Waarschijnlijk niet	33,4%	66,9%	210
	Neutraal	16,4%	68,4%	103
	Waarschijnlijk wel	24,5%	70,2%	154
	Zeker wel	5,2%	64,8%	33
Zou jij in dat geval de (voor jou geldende) maximale lening afsluiten voor je studie?	Zeker niet	21,0%	60,6%	105
	Waarschijnlijk niet	37,6%	71,6%	188
	Neutraal	22,6%	71,5%	113
	Waarschijnlijk wel	15,8%	65,2%	79
	Zeker wel	3,0%	64,7%	15

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

* significant ($p < 0.1$)

Tabel 4.6 Persoonlijkheidskenmerken mbo 4-studenten: risicoaversie, examenstress, faalangst en houding t.o.v. studeren

		Verdeling voor elk van de variabelen	Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen? [0-100 procent]	
		Percentage	Gemiddelde kans	N
Hoe zie jij jezelf? Ben je doorgaans een persoon die volledig bereid is om risico's te nemen of probeer je het nemen van risico's te vermijden? [0-10]*	(0) niet bereid	0,6%	60,0%	4
	1	1,0%	34,3%	6
	2	1,6%	40,9%	10
	3	5,4%	59,9%	34
	4	7,8%	60,6%	49
	5	16,5%	63,7%	104
	6	19,4%	67,6%	122
	7	27,3%	69,2%	172
	8	13,5%	68,9%	85
	9	3,3%	68,4%	21
	volledig bereid (10)	3,5%	75,1%	22
Stress voor naderend examen*	Geen stress	3,1%	69,3%	19
	Weinig stress	25,3%	70,4%	154
	Niet veel / niet weinig	42,2%	70,2%	257
	Veel stress	25,5%	56,2%	155
	Zeer veel stress	3,9%	56,0%	24
Onzeker over eigen kunnen in het hoger onderwijs (faalangst)*	Heel veel vertrouwen	10,5%	83,3%	62
	Veel vertrouwen	59,6%	71,1%	353
	niet veel / niet weinig	25,0%	61,3%	148
	Weinig vertrouwen	4,2%	46,0%	25
	Geen vertrouwen	0,7%	10,3%	4
Houding ten opzichte van studeren*	Verwachting is heel leuk	8,2%	87,2%	49
	Verwachting is leuk	52,8%	78,4%	316
	Geen verwachting	26,5%	60,4%	159
	Verwachting is niet leuk	8,3%	38,0%	50
	Verwachting is helemaal niet leuk	4,2%	20,8%	25

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

* significant ($p < 0.1$)

Tabel 4.7 Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) mbo 4-studenten: begeleiding, voorlichting, externe bezoeken, keuzedeel en activiteiten

		Verdeling voor elk van de variabelen	Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen? [0-100 procent]	
		Percentage	Gemiddelde kans	N
Mate van begeleiding	Weinig begeleiding	49,0%	66,0%	308
	Veel begeleiding	51,0%	66,2%	321
Voorlichting	Geen enkele activiteit	53,9%	66,3%	338
	Een activiteit	28,5%	66,5%	179
	Twee activiteiten	13,7%	62,4%	86
	Drie of meer activiteiten	3,8%	75,7%	24
Externe bezoeken	Geen extern bezoek	70,0%	66,5%	439
	Een extern bezoek	21,5%	64,1%	135
	Twee externe bezoeken	6,5%	69,5%	41
	Drie externe bezoeken	1,4%	67,0%	9
	Vier of meer externe bezoeken	0,5%	62,0%	3
Keuzedeel voorbereiding hbo*	Geen keuzedeel	52,5%	63,8%	329
	Wel keuzedeel	47,5%	68,9%	298
Geen activiteiten	Ja	20,3%	64,6%	127
	Nee	79,7%	66,6%	500

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

* significant ($p < 0.1$)

Tabel 4.8 Overige kenmerken mbo 4-studenten: bijzondere omstandigheden en regio

		Welke opleiding volg je nu?	Hoeveel kans geef jij jezelf dat jij een opleiding in het hoger onderwijs gaat volgen? [0-100 procent]	
		Percentage	Gemiddelde kans	N
Heb je te maken met bijzondere omstandigheden die van invloed zijn op je studiekeuze?	Nee	92,4%	65,8%	559
	Ja	7,6%	66,8%	46
Regio op basis van provincie	Noord	12,1%	64,6%	76
	Oost	22,6%	65,4%	142
	Midden	39,4%	66,8%	248
	Zuid	25,9%	66,3%	163

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

Tabellen hoofdstuk 5

Tabel 5.1 multi-level model drempels

Parameter	Estimate	Sig.	90% Confidence Interval	
			Lower Bound	Upper Bound
Intercept	65,421540	0,000	62,171337	68,671744
moeilijk	-4,597226	0,000	-5,813696	-3,380756
duur	-8,508706	0,000	-9,882505	-7,134908
tempo	-3,980673	0,000	-5,193589	-2,767756
lening	-5,645773	0,000	-7,081445	-4,210100

Tabel 5.2 multi-level model hbo is moeilijker dan mbo

Parameter	Estimate	Sig.	90% Confidence Interval	
			Lower Bound	Upper Bound
Intercept	60,421034	0,000	56,413655	64,428412
moeilijker	-7,901357	0,000	-9,852151	-5,950563
duur	-7,529058	0,000	-9,024507	-6,033610
tempo	-3,677265	0,000	-5,005607	-2,348922
lening	-6,281752	0,000	-7,844945	-4,718559
etno_di	-2,850881	0,488	-9,622007	3,920245
faalangst_ho	-7,929202	0,000	-11,516890	-4,341515
stimuleer_oud	-12,435659	0,000	-14,714226	-10,157093
moeilijker * etno_di	5,566962	0,009	2,062414	9,071511
moeilijker * faalangst_ho	-2,829031	0,012	-4,685014	-0,973048
moeilijker * stimuleer_oud	0,885152	0,217	-0,294884	2,065187

a. Dependent Variable: kansHO Je bent geslaagd voor je mbo4 opleiding en je twijfelt of je wel of niet verder gaat studeren aan het hbo. Het volgende is je bekend over studeren in het hbo: Veel oud-mbo'ers vinden deze hbo-opleiding {{member.VIGA1_A}} hun mbo-opleiding De hbo-oplei....

Tabel 5.3 multi-level model studie duurt 4 jaar

Parameter	Estimate	Sig.	90% Confidence Interval	
			Lower Bound	Upper Bound
Intercept	62,874623	0,000	58,303624	67,445623
duurt_langer	-9,132938	0,000	-11,324325	-6,941551
moeilijk	-4,931784	0,000	-6,324082	-3,539486
tempo	-3,887708	0,000	-5,276448	-2,498967
lening	-6,412109	0,000	-8,038521	-4,785698
v7_gemciff	0,635601	0,691	-2,002592	3,273794
v49_risico	2,061628	0,057	0,279265	3,843991
examen_stress	-2,231124	0,330	-6,005717	1,543469
studeert_vriend	-6,104858	0,001	-9,018313	-3,191403
duurt_langer * v7_gemciff	-1,398425	0,081	-2,717120	-0,079730
duurt_langer * v49_risico	1,070656	0,048	0,178578	1,962734
duurt_langer * examen_stress	-2,120021	0,066	-4,018855	-0,221187
duurt_langer * studeert_vriend	-3,203063	0,000	-4,672443	-1,733684

a. Dependent Variable: kansHO Je bent geslaagd voor je mbo4 opleiding en je twijfelt of je wel of niet verder gaat studeren aan het hbo. Het volgende is je bekend over studeren in het hbo: Veel oud-mbo'ers vinden deze hbo-opleiding {{member.VIGA1_A}} hun mbo-opleiding De hbo-oplei....

Tabel 5.4 multi-level model mbo'ers moeten harder werken dan havisten

Parameter	Estimate	Sig.	90% Confidence Interval	
			Lower Bound	Upper Bound
Intercept	63,936723	0,000	60,421881	67,451565
harder_werken	-2,912393	0,001	-4,376063	-1,448724
moeilijk	-5,609804	0,000	-6,937337	-4,282270
duur	-8,173355	0,000	-9,664339	-6,682372
lening	-6,200511	0,000	-7,765031	-4,635990
v37_beperk	-3,227599	0,641	-14,634197	8,178998
houding_vriend	-14,569804	0,000	-18,022335	-11,117273
harder_werken * v37_beperk	-7,288629	0,020	-12,438967	-2,138291
harder_werken * houding_vriend	2,704687	0,004	1,146102	4,263272

a. Dependent Variable: kansHO Je bent geslaagd voor je mbo4 opleiding en je twijfelt of je wel of niet verder gaat studeren aan het hbo. Het volgende is je bekend over studeren in het hbo:Veel oud-mbo'ers vinden deze hbo-opleiding {{member.VIGA1_A}} hun mbo-opleiding De hbo-oplei....

Tabel 5.5 multi-level model voorwaarden studielening ongunstiger

Parameter	Estimate	Sig.	90% Confidence Interval	
			Lower Bound	Upper Bound
Intercept	60,389915	0,000	55,763588	65,016242
lenen_duurder	-9,463777	0,000	-11,902701	-7,024853
moeilijk	-5,697173	0,000	-7,060307	-4,334039
duur	-7,945908	0,000	-9,466710	-6,425105
tempo	-3,873854	0,000	-5,229682	-2,518026
v49_risico	1,228906	0,239	-0,489809	2,947622
faalangst_ho	-6,857139	0,008	-11,107126	-2,607151
houding_vriend	-11,089625	0,000	-14,639254	-7,539995
lenen_duurder * v49_risico	0,404909	0,482	-0,542561	1,352379
lenen_duurder * faalangst_ho	-4,051201	0,004	-6,372597	-1,729805
lenen_duurder * houding_vriend	2,310937	0,061	0,279987	4,341886

a. Dependent Variable: kansHO Je bent geslaagd voor je mbo4 opleiding en je twijfelt of je wel of niet verder gaat studeren aan het hbo. Het volgende is je bekend over studeren in het hbo:Veel oud-mbo'ers vinden deze hbo-opleiding {{member.VIGA1_A}} hun mbo-opleiding De hbo-oplei....

Tabellen hoofdstuk 8

Tabel 8.1 Is er iets veranderd aan je plannen voor na je (eind)examen door de coronapandemie?

		Percentage	N
Door de coronapandemie is het schooljaar 2019-2020 anders gelopen dan verwacht. Ook dit schooljaar begon door de coronapandemie anders dan anders. Is er iets veranderd aan je plannen voor na je (eind)examen door de coronapandemie?	Nee	72,5%	474
	Ja	27,5%	180

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

Tabel 8.2 Wat is er veranderd aan je plannen voor na je (eind)examen door de coronapandemie?

		Percentage	N
Wat is er veranderd?	Ik was eigenlijk niet van plan om te gaan werken na mijn (eind)examen maar ga dit toch doen	14,5%	26
	Ik was eigenlijk van plan om te gaan werken na mijn (eind)examen maar ga dit toch niet doen	7,8%	14
	Ik was eigenlijk niet van plan om te gaan studeren na mijn (eind)examen maar ga dit toch doen	7,8%	14
	Ik was eigenlijk van plan om te gaan studeren na mijn (eind)examen maar ga dit toch niet doen	14,5%	26
	Ik ga aan een andere hogeschool of universiteit studeren dan ik eigenlijk van plan was	6,7%	12
	Ik ga een andere opleiding volgen dan ik eigenlijk van plan was	6,7%	12
	Anders, namelijk	41,9%	75

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

Tabel 8.3 Welke factoren spelen een rol in het veranderen van jouw plan?

		Welke opleiding volg je nu?	
		Mbo, niveau 4, laatste jaar	
		Percentage	N
Kans op werk	Nee	54,0%	95
	Ja	46,0%	81
Afstand tussen mijn woonadres en hogeschool/universiteit	Nee	89,8%	158
	Ja	10,2%	18
Online onderwijs	Nee	51,7%	91
	Ja	48,3%	85
Financiële redenen	Nee	65,3%	115
	Ja	34,7%	61
Het niet kunnen volgen van een opleiding in het buitenland	Nee	92,6%	163
	Ja	7,4%	13
Kans op het halen van een diploma	Nee	75,6%	133
	Ja	24,4%	43
Het belang van de zorg- en medische sector in de coronapandemie	Nee	89,8%	158
	Ja	10,2%	18
Volgen van mijn passie	Nee	64,8%	114
	Ja	35,2%	62
Beschikbaarheid van stageplaats	Nee	73,9%	130
	Ja	26,1%	46
Anders, namelijk	Nee	90,9%	160
	Ja	9,1%	16

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

Tabel 8.4 Uitspraken over de coronapandemie (1)

		Percentage	N
Ik maak een andere studiekeuze als het hoger onderwijs (hogeschool of universiteit) volgend studiejaar grotendeels online is	helemaal niet mee eens	21,1%	123
	niet mee eens	33,0%	193
	niet mee eens/niet mee oneens	18,7%	109
	eens	17,3%	101
	helemaal mee eens	9,9%	58
De coronapandemie maakt me onzeker over mijn studiekeuze	helemaal niet mee eens	21,5%	135
	niet mee eens	27,2%	171
	niet mee eens/niet mee oneens	18,0%	113
	eens	22,6%	142
	helemaal mee eens	10,8%	68
De coronapandemie maakt me onzeker over mijn keuze voor een baan	helemaal niet mee eens	19,3%	124
	niet mee eens	30,4%	196
	niet mee eens/niet mee oneens	16,3%	105
	eens	25,9%	167
	helemaal mee eens	8,1%	52
Ik stel mijn keuze voor vervolgonderwijs (hogeschool of universiteit) uit vanwege de coronapandemie	helemaal niet mee eens	31,5%	188
	niet mee eens	34,1%	203
	niet mee eens/niet mee oneens	17,1%	102
	eens	11,2%	67
	helemaal mee eens	6,0%	36
Door de effecten van de coronapandemie op mijn huidige prestaties ben ik bang dat ik niet voldoe aan de eisen van een hogeschool of universiteit	helemaal niet mee eens	14,3%	86
	niet mee eens	28,3%	170
	niet mee eens/niet mee oneens	21,0%	126
	eens	26,2%	157
	helemaal mee eens	10,2%	61

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

Tabel 8.5 Uitspraken over de coronapandemie (2)

		Percentage	N
Ik denk dat ik dit jaar mijn diploma niet haal vanwege de coronapandemie	helemaal niet mee eens	18,9%	123
	niet mee eens	35,9%	234
	niet mee eens/niet mee oneens	27,3%	178
	eens	13,8%	90
	helemaal mee eens	4,1%	27
Ik zie erg op tegen online onderwijs in een eventuele vervolgstudie	helemaal niet mee eens	7,8%	48
	niet mee eens	18,2%	112
	niet mee eens/niet mee oneens	18,8%	116
	eens	29,5%	182
	helemaal mee eens	25,8%	159
Ik maak me zorgen over de doorgang van mijn eindexamen/examens vanwege de coronapandemie	helemaal niet mee eens	6,4%	42
	niet mee eens	21,6%	142
	niet mee eens/niet mee oneens	21,0%	138
	eens	36,8%	242
	helemaal mee eens	14,3%	94
Ik voorzie volgend jaar financiële problemen voor mijzelf vanwege de coronapandemie	helemaal niet mee eens	17,3%	108
	niet mee eens	35,0%	219
	niet mee eens/niet mee oneens	25,4%	159
	eens	13,4%	84
	helemaal mee eens	8,9%	56
Mijn motivatie om hierna verder te studeren is vanwege de coronapandemie afgenomen	helemaal niet mee eens	16,8%	104
	niet mee eens	31,0%	192
	niet mee eens/niet mee oneens	19,5%	121
	eens	22,9%	142
	helemaal mee eens	9,8%	61

Bron: vragenlijst zelfselectie 2020 Inspectie van het Onderwijs

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2021-xx | gratis

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | juni 2021